باچا خان

عهد ساز شخصيت

ډاکټر محمد همايون هما

Ketabton.com

حمٰنِ الرّحِيمُ

ونه د مؤلف دي

عهد ساز شخصيت

مد همايون هما

ميا عنوان الدين كاكا خيل

ما

قت هما

امل(03005729287)

ري ۲۰۱۳ء)

و زر)

ه مينه شيخ ملتون ، مردان

هال ، بغداده مردان

(c) ketabton.com: The Digital Library

تړون

د باچا خان د هغه تړلو ملګرو په نوم چې د ازادۍ د
جنګ په هر سنګر ئې ورسره ملاتړ کړے دے۔

هما

سوغات

قدرمند ډاکټر فضل رحيم مروت
ته په ډېر درناوي دا کتاب سوغات
کوم چې د باچا خان د وېژن خپرونه
ئې په علمي انداز کښې کړې ده۔

هما

(c) ketabton.com: The Digital Library

تشکر

د خپلو بچو عظمت هما ، حرمت هما او د ډاکټر شفقت هما شکر ګزار یم چې د دوي په لګښت دا کتاب چاپ شهٔ

هما

ترتيب

شمېر	ليك	ليكونكے	مخ
1	خپلې خبرې	ډاکټر محمد همايون هما	5
2	د باچا خان ژوند	د مياشت او کال په ائينه کښې	10
3	کاش چې هغه بيا هم راهنما وے	قلندر مومند	35
4	باچا خان او د هغهٔ خدايي خدمتګار تحريك	پروفېسر ميا عنوان الدين کاکا خېل	48
5	طنز او مزاح د باچا خان په خبرو کښې	م.ر.شفق	60
6	د باچا خان تحريك او پښتو ادب	ميا وکيل شاه فقير خېل	82
7	د باچا خان بابا خبرې	ډاکټر محمد زبېر حسرت	115
8	د باچا خان متحرك ژوند د هغوي د خودنوشت په رڼا کښې	عظمت هما	141

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلې خبرې

تېر کال (۲۰۱۲ء) د جنورۍ په وړومبو ورځو کښې ما د ګران ډاکټر سعيد انور چې په عبدالولي خان يونيورسټۍ کښې د فېکلټي اف سائنسز ډين دے، ته د باچا خان د کليزې دستورې په موقع د يو ادبي سيمينار نمانځلو خبره وکړه ـ خدا دې بختور کړي ، هغه زما خبره سمدستي ومنله خو د نېټې ټاکلو فېصله د يونيورسټۍ وائس چانسلر قدرمند ډاکټر احسان علي ته ځنډ کړې شوه ـ هغه په دغه ورځو کښې د ملك نه بهر وۀ ـ کله چې راستون شۀ نو ما هغۀ ته دغه تجويز وړاندې کړۀ او ورته مې ووئيل چې په دستوره کښې به د باچا خان ادبي او تعليمي خدماتو باندې خبرې کېږي ـ د هغۀ سياسي جدوجهد خو هر چا ته ځرګند دے خو د ژوند په دغه اړخ ئې د کار ښۀ ډېر زيات ګنجائش موجود دے ـ دا تحقيق به کۀ هر څو څۀ نوي انکشافات نۀ وي خو په وړومبي ځل به په دغه موضوع يوه کوټلې هڅه ضرور وي ـ ښاغلي ډاکټر زما دتجويز سره اتفاق وکړۀ او بيا مونږ په صلاح د دستورې د پاره د دوېمې فرورۍ ۲۰۱۲ء ورځ غوره کړه ـ ما د وائس چانسلر د راکړې اختيار تر مخه د باچا خان په تعليمي او ادبي ډګر د خدماتو په موضوع يو څو پوهانو ته د ليك باقاعده خواست

وکړۀ ، هغوي ټولو ښه په مينه مقالې وليکلې او په وخت ئې راورسولې ـ د يونيورسټۍ ځنې کارنده ملګرو د دستورې انتظامي امورو کښې په ډېره مينه ، توجه او جذبې سره برخه واخسته خو د دستورې د پاره د ټاکلې شوې نېټې نه يوه ورځ وړاندې داسې مسئلې سېلمه شوې چې بيا د دغې علمي او ادبي سيمينار انعقاد ممکن نۀ وۀ او مونږ ډېر په مات زړۀ د دستورې په منسوخ کولو مجبور شو ـ دستورې د پاره چې پوهانو زما په خواست کوم درانۀ علمي ليکونه راکړي وو، کۀ هر څو د دستورې ناڅاپې منسوخ کولو په وجه په هغه وخت مينه والو ته وړاندې نۀ کړې شو خو د هغې خوندي کول زما په نظر کښې مناسب نۀ وو نو ځکه ما دغه ليکونه په کتابي صورت کښې د چاپ کولو فېصله وکړه ـ کار بل کال ته وځنډېدۀ چې وجه ئې زما خپله نا اوزګارتيا وه خو زۀ په دې خبره ډېر خوشحاله يم چې دغه ټول ليکونه اوس د باچا خان په پينځويشتمه کليزه دستوره "باچا خان عهد ساز شخصيت" په نوم چاپ کېږي ـ په ذکر شوې دستوره کښې په ټاکلې شويو موضوعاتو وېنا د پاره درې ملګرو ته خواست شوے وۀ خو په کتاب کښې مونږ د باچا خان د ژوند په حقله ځنې نور ليکونه هم شامل کړي دي چې د کتاب ارزښت پرې زيات شوے دے ـ د باچا خان ژوند " د مياشت او کال په ائينه کښې" د ډاکټر زبير حسرت راغونډ کړي معلومات دي چې په کښې د دغې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر ملي اتل او قامي مبارز د ژوند واقعات په تاريخي ترتيب وړاندې کړي شوي دي ، ليك د باچا خان د ژوند په مختلفو اړخونو تحقيق د پاره د اهميت وړ دے.

کاش چې هغه بيا هم راهنما وے، دا د قلندر مومند ليك دے چې پښتون کښې چاپ دے خو مونږ ئې دلته د ډاکټر زبېر حسرت په شکريه بيا چاپ کوو. په دې ليك کښې د باچا خان د ملي جدوجهد بيان په ډېر اثري ډول زمونږ مخې ته راځي. پروفېسر ميا عنوان الدين کاکا خېل په اختصار خو د جامعيت د ټولو خوبيو سره د باچا خان په کارنامو خبرې کړې دی. د م. ر. شفق ليك، طنز او مزاح د باچا په خبرو کښې د باچا خان د امروزه ژوند ائينه ده چې په کښې د هغهٔ د شخصيت د مجلسي ژوند عکسونه په وړومبي ځل لوستونکيو ته وړاندې کړي شوي دي. دغې خبرو د شفق د ليك خوږلت/ خوند نور زيات کړے دے.

د باچا خان تحريك او پښتو ادب د خواري کښ محقق مياوکيل شاه فقير خېل ليك دے، ښاغلي ليکونکي په خپل جامع مضمون کښې په هغه ټولو عواملو د کوټلي حوالو سره ښهٔ په تفصيل بحث کړے دے چې د خدايي خدمتګار د عروج په وخت کښې ئې پښتو ادب شتهٔ من کړے او په وړاندې بوتلے وهٔ، د نظر لاندې ليك کښې د باچا خان په تعليمي خدماتو هم رڼا غورځولې شوې ده چې ډېر زيات ارزښت لري.

ډاکټر زبېر حسرت د باچاخان بابا خبرې، کښې د باچاخان د ليکونو نه په ډېره خوارۍ هغه برخې راغونډې کړې دي کومې چې زمونږ د دغه لوړ سياسي او سماجي شخصيت د نظرياتو ځرګندونه کوي ، د هغهٔ سياسي وژن ترې برېښي او دا ښايي چې باچاخان خپل سياسي جدوجهد او د قام د ښېګړې کارونه په کومو بنيادونو روان کړي وو.

د باچاخان متحرك ژوند ، د هغهٔ د خودنوشت په رڼا کښې ، د عظمت هما يو معلوماتي ليك دے. عظمت هما لکه څنګه چې پخپله ليکلي دي ، د خودنوشت يو مقصد د يو اتل د ټول ژوند د تعميري کوششونو بيان وي نو ځکه ليکونکي د باچاخان د خودنوشت "زما ژوند او جدوجهد" زړهٔ پورې جائزه اخستې ده. په دغه کتاب کښې کهٔ يو بله د ملك د ازادۍ اماني تاريخ خوندي دے نو ورسره د هغې شواخون او کړان هم تفصيلات درج دي چې زمونږ ملي اتل او د هغهٔ ملګرو په دغه لاره کښې ګاللي وو. د نظر لاندې مضمون کښې د خودنوشت په دغې ټولو اړخونو په اجمالي ډول ځرګندونه شوې ده.

کتاب ستاسو د وړاندې دے. زهٔ کهٔ باچاخان عهدساز شخصيت ته د خپل نوعيت وړومبۍ هڅه ووايم نو بې ځايه به نهٔ وي. دا يو ځرګند حقيقت دے او څوك هم پرې سترګې نهٔ شي پټولې چې د ملك د ازادۍ په تحريك کښې د باچا خان برخه، شواخون او قربانۍ يو بې مثله مثال دے ، يو ناوياته

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاریخ دے او زۀ د دغې تاریخ یو اړخ د هغې ټولو ملګرو د تشکر سره تاریخ ته سپارم چې ماته ئې د دې کتاب د پاره خپل درانۀ لیکونه پېرزو کړي دي او د کتاب په ترتیب او تدوین کښې ئې زما مرسته کړې ده ـ زۀ د عبدالولي خان یونیورسټۍ مردان د نۀ سترې کېدونکي وائس چانسلر ډاکټر احسان علی په خصوصي توګه شکریه ادا کوم ، هغۀ کۀ چرې تېر کال د باچاخان د کلیزې دستورې د نمانځلو د پاره ''ښه'' نۀ وې کړې نو د دې کتاب ترتیب به ممکن نۀ وۀ ځکه چې دغه ټول لیکونه د هغه ''ښه'' په نتیجه کښې لیکلي شوي دي ـ دغه شان د ډاکټر سعید انور شکریه هم په ما واجب ده ځکه چې د دستورې په حقله ئې زما د تجویز په عملي کولو کښې مرسته کړې وه ـ

ډاکټر محمد همایون هما

هسکه مېنه شېخ ملتون مردان

۳مه جنوري ۲۰۱۳ء

د باچا خان ژوند

(د میاشت او کال په ائینه کښې)

1889-90	خان عبدالغفار خان په اتمانزو چارسده کښې پیدا شۀ
1896	جومات کښې ئې د قران کریم زده کړه شروع کړه
1898	په میونیسپل روډ هایي سکول پېښور کښې داخل کړے شۀ
1901	په اېډورډز مشن هایي سکول ګوهاټي ګېټ پېښور کښې داخل کړے شۀ E F E WIGRAM هغه وخت د دې سکول هېډ ماسټر وۀ
1906	د ارمي د کمېشن اخستلو نه پس ئې انکار وکړۀ
1908	اسلامي سکول علی ګړهـ ته لاړۀ
1909	انګلستان کښې ئې د تعلیم کولو فېصله وکړه
1910	په خپل کلي اتمانزو کښې ئې یو سکول د مولانا عبدالعزیز په ملګرتیا کښې شروع کړۀ
1912	د رځړو د یار محمد خان د لور سره ئې وادۀ وشۀ
1912	د حاجی صاحب د ترونګزو په اصلاحي تحریك کښې شامل شۀ
1913	د مسلم لیګ یو اجلاس له اګرې ته لاړۀ

(c) ketabton.com: The Digital Library

1913 مشر ځوے عبدالغني خان پيدا شۀ

1914 د مولوي فضل ربي او مولوي فضل محمود سره د شيخ الهند محمود الحسن په بلنه ديوبند ته لاړۀ

1914 د چيلې اېستو د پاره باجوړ ته لاړۀ

1915 انګرېزانو د اتمانزو په ازاد سکول پابندي ولګوله

1915 دويم ځوے خان عبدالولی خان پيدا شۀ

1918 کور والائې وفات شوه

1919 د رولټ ايکټ خلاف ئې د سياسي ژوند اغاز وکړۀ

1919 ګرفتار شۀ او د دېرشو زرو په ضمانت پرېښودې شۀ

1919 دويم وادۀ ئې وکړۀ

1920 خلافت کانفرنس کښې شرکت د پاره دهلي ته لاړۀ

1920 افغانستان ته په هجرت لاړۀ

1920 صوبايي خلافت کميټي جوړه شوه او د هغې صدر منتخب کړے شۀ

1920 د خلافت تحريك د پاره ئې د چندې راټولولو مهم شروع کړۀ۔ دا رقم به په هغه مدرسو لګولې

شۀ چې کومې چې حکومت په ۱۹۱۴ کښې بندي کړې وې

1921 تحريك اصلاح الافاغنه جوړ کړۀ او د هغې وړومبے صدر ئې عبدالاکبر خان او د پښتو ژبې وړومبے ډرامه نګار ميا محمد شاه د هغې سېکرټري جنرل مقرر او محمد اکبر خان خادم د شاعر په حېث مقرر شۀ

1921 په ۱۷م دسمبر ۴۰ ايف سي ار د لاندې ونيولے شۀ او درې کاله بامشقته قيد کړلے شۀ۔ د دۀ خلاف الزامونه دا وو چې د هجرت په تحريك کښې لويه برخه اخستې وه او دوباره ئې اتمانزو کښې ازاد سکول شروع کړے وۀ

1921 حکومت د هغۀ د مشر ورور ډاکټر خان صاحب د نورو پښتنو مشرانو په ذريعه په جېل کښې هغۀ ته وې چې مونږ تا ته د ازاد سکولونو چلولو اجازت درکوو خو د ملك نه به بهر دورې نۀ کوې ۔

1922 هغۀ په جېل کښې وۀ چې د دويم جنګ تېر نه ئې درېم ځوے عبدالعلي خان پيدا شۀ چې په مشهور ماهرِ تعليم دے او د پېښور يونيورسټۍ او ګومل يونيورسټۍ وائس

(c) ketabton.com: The Digital Library

چانسلر پاتې شوے دے

1923 چې کله د ډېره غازي خان په جېل کښې وۀ نو مور بي بي ئې وفات شوه

1923 د هغۀ مشر ورور ډاکټر خان صاحب د لندن د سېنټ تهامس هسپتال نه ډاکټري وکړه او هلته ئې د يوې انګرېزې سره په دوېم ځل وادۀ وکړۀ. د هغې نه د ډاکټر صاحب يو ځوے جان خان او يوه لور مريم وه . مريم بيا يو سکهـ سره وادۀ وکړۀ

1924 د جېل نه رها شۀ

1924 د جېل نه په واپس راتلو ، ورته د اتمانزو يوې جرګې د فخر افغان خطاب ورکړۀ

1924 په صوبه کښې د جوړو شويو ازادو سکولونو چې خدايي خدمتګارانو چلولو د هغې په دوره روان شۀ

1926 د ال انډيا کانګرس د تحريك خلافت په حقله په کلکته کښې کېدونکي اجلاس له لاړۀ

1926 د باچا خان بابا پلار بهرام خان وفات شه

1926 د خپل تبر او مشرې خور سره حج له لاړه

1926 د حج ادا کولو نه پس سره د خپل کور واله هلته ايسار شۀ او د سعودي عرب او فلسطين

مختلف ځایونه ئې وکتل ، هم هلته ئې کور والا په حق ورسېده او په بيت المقدس کښې دفن کړې شوه

1928 چې کله واپس راغلو نو په مئي ۱۹۲۸ء کښې ئې يوه رساله د "پښتون" په نوم جاري کړه

1928 باچا خان د انجمن نوجوانان صوبه سرحد په نامه يو تنظيم جوړ کړۀ

1928 د ملګرو سره د کلکتې ته د خلافت کانفرنس له لاړۀ هلته ئې د مولانا ظفر علی خان ، علامه اقبال او علی برادرانو سره د سرحد او افغانستان په حقله خبرې اترې وشوې

1928 په ۱۱م نومبر د کانګرس د صوبايي کمېټۍ صدر وټاکلے شۀ

1929 د کانګرس سالانه اجلاس کښې د شرکت د پاره لاهور ته لاړۀ ، چې په هغې کښې د ټول هندوستان د ازادولو غوښتنه وشوه

1929 د کانګرس اجلاس له لکهنو ته لاړۀ چې په ورومبي ځل ئې مهاتما ګاندي او جواهر لعل نهرو سره ليدل کتل وشو

1929 په افغانستان ئې د بچه سقه خلاف د نادر خان فتحه د نورو خدايي خدمتګارانو سره ونمانځله

(c) ketabton.com: The Digital Library

1929 د ټول هندوستان دوره ئې په دې غرض وکړه چې د افغانستان د پښتنو په حقله نورو خلقو مرسته نوره هم تېزه او تنده کړې

1929 د نوجوانان صوبه سرحد تنظيم له ئې د يو غېر سياسي تنظيم ''خدايي خدمتګار تحريك'' نوم ورکړهٔ چې وروستو دا تنظيم د پېرنګي د ظلمونو له وجې يو سياسي تحريك شهٔ ۔ بابا په خپله د دې تنظيم سالار اعظم وهٔ

1929 کلي په کلي وګرځېدهٔ چې خلقو کښې خدايي خدمتګار تحريك معرفي کړي

1929 د خلافت تحريك د کانګرس سره د اختلاف راتلو له وجې ئې د خلافت کمېټۍ د صوبايي صدرات نه استعفیٰ ورکړه

1929 په اتلسم او نولسم اپرېل په اتمانزو کښې د خدايي خدمتګار تحريك يوه غونډه وکړه چې په کښې دوه سوه سرخپوش شريك شو

1929 په ستمبر کښې ئې د خدايي خدمتګار سياسي څانګه د زلمو جرګه په نوم پرانسته چې وروستو بيا د هغې نوم افغان جرګه کېښودې شوه

1930 په درويشتم اپرېل ئې په اتمانزو کښې يوه جسله وکړه او خلقو ته ئې د حکومت خلاف په سول

نافرمانۍ کښې د شريکېدو خواست وکړهٔ

1930 په درويشتم اپرېل سره د ملګرو پوليس په نحقۍ کښې د ايف سي ار لاندې ګرفتار کړهٔ او درې کاله قېد کړے شهٔ

1930 مياشتنۍ پښتون مجله بنده کړې شوه

1930 د هغهٔ د ګرفتارۍ خلاف په درويشتم اپرېل د قصه خوانۍ دردناکه پېښه وشوه

1930 د مئي په دويم تاريخ د پښتونخوا خلقو د حکومت خلاف هړتال وکړهٔ

1930 د مئي په ديارلسم تاريخ حکومت اتمانزو کلے محاصره کړهٔ چې خلق په دې مجبور کړې چې هغوي خدايي خدمتګاري پرېږدي

1930 په اتويشتمه مئي د ټکر پېښه رامينځ ته شوه
د قېد دوران کښې باچا خان کانګرس سره خبره وکړه چې کهٔ هغوي زمونږ امداد کوي نو هغوي به خپل تحريك په کانګرس کښې مدغم کړي

1931 د يو کال قېد نه پس د ګاندهي جي ارون پېکټ تر مخه د ډېره غازي خان جېل نه رها کړے شهٔ

1931 په مارچ کښې د کانګرس په کراچۍ کښې کېدونکي اجلاس له په وړومبي ځل د هغوي په بلنه د سلو خدايي خدمتګارو سره شريك شهٔ

(c) ketabton.com: The Digital Library

1931 په اپرېل کښې دهلي ته د کانګرس اجلاس له لاړۀ

1931 په مئي کښې يو ځل بيا "پښتون مجله" د عبدالخالق خليق په ادارت کښې شروع شوه

1931 په نهم جون د ګاندهي جي سره د کانګرس د ورکنګ کمېټۍ اجلاس له لاړۀ

1931 په جولايي کښې د ګاندهي جي ځوے دېوداس ګاندهي د پښتونخوا د حالاتو معلومولو د پاره پېښور ته راغے او په اتمانزو کښې د بابا سره دېره شۀ

1931 حکومت د خدايي خدمتګار تحريك د اثر رسوخ ختمولو په غرض خاکسار تحريك شروع کړۀ او د پېښور ګورنمنټ هايي سکول هېډماسټر عنايت الله مشرقي ئې د هغې ورومبے صدر مقرر کړۀ

1931 په دېرشمه جولايۍ د صوبې چيف کمشنر سر سټيورټ پيئرز د باچا خان سره انټرويو وکړه

1931 په ديارلسم اګست باچا خان بمبۍ ته د ال انډيا کانګرس اجلاس له لاړۀ ، په دغه اجلاس کښې فېصله وشوه چې په صوبه سرحد کښې دې يوه نوې کمېټي د سرحد کانګرس کمېټۍ په نوم يا

د سرحدي جرګه په نامه جوړه شي

1931 په پنځويشتم اګست د ګاندهي جي او جواهر لعل نهرو په ملګرتيا کښې د وائسرائے سره مېټينګ له شملې ته لاړۀ

1931 په څليرشتم دسمبر په تحريك پابندي ولګېده او په خپل کور کښې ګرفتار شۀ او د درې کاله قېد بامشقت سزا ورکړې شوه

1932 په دسمبر کښې بيا يو ځل پښتون مجله د حکومت د جبر ښکار شوه او بندېز پرې ولګېدۀ

1934 په اوولسم اګست ئې د ګاندهي جي د روژې نيولو په وجه هغۀ سره د همدردۍ کولو د پاره يوه هفته روژې ونيولې

1934 په وويشتم اګست د درې کاله قېد تېرولو نه پس رها شۀ خو خپلې صوبې ته په تللو ئې پابندي ولګولې شوه او پنجاب کښې نظر بند کړے شۀ

1934 په دېرشم ستمبر ئې په کلکته کښې عوامو ته د يوې جلسې په دوران کښې په هندو مسلم اتحاد باندې خطاب وکړۀ

1934 په بمبۍ کښې ئې يو اجلاس ته خطاب وکړۀ د هغې په وجه حکومت په يو پي واردها کښې په ووم دسمبر ګرفتار کړۀ

(c) ketabton.com: The Digital Library

1936 په اګست کښې رها کړے شۀ خو لا په خپله صوبه او پنجاب تللو ئې پابندي وه ، د دې وجې نه دوباره ورادها ته لاړۀ او ګاندهي جي سره د پره شۀ

1937 په فرورۍ کښې عام انتخابات وشو چې پکښې خدايي خدمتګارو په پنځوسو کښې په نولسو سيټونو کاميابي حاصله کړه

1937 په مارچ کښې د ګاندهي جي سره ال انډيا کانګرس اجلاس له دهلي ته لاړۀ

1937 په سرحد او پنجاب تللو چې کومه پابندي پرې لګېدلې وه هغه په شپږويشتم اګست پورته کړې شوه

1937 شپږ کاله بهر تېرولو نه پس د ګاندهي جي سره خپلې صوبې ته راغلو او خان عبدالولي خان په اتمانزو کښې د دواړو استقبال وکړۀ

1937 سرحد ته د راتلو نه پس ئې فېصله وکړه چې د ټولې صوبې او بلوچستان دوره وکړې او خدايي خدمتګار تحريك فعال کړې

1938 په ورومبۍ مئي ګاندهي جي د صوبه سرحد د اتو ورځو په دوره راغے

1938 په مئي کښې باچا خان بابا پښتون مجله

شروع کړه اوس مياشتنۍ نۀ وه بلکې لس ورځې پس به چاپ کېدله او ايډيټر ئې عبدالخالق خليق صاحب وۀ

1938 د ګاندهي جي سره د ال انډيا کانګرس ورکنګ کمېټۍ اجلاس له کلکتې ته روان شۀ

1938 ګاندهي جي د صوبه سرحد د يوې مياشتې په دوره د تللو پروګرام جوړ کړۀ

1940 په مارچ کښې باچا خان د ال انډيا کانګرس سالانه اجلاس له رام ګړهـ بهار ته روان شۀ

1940 باچا خان بابا د کانګرس ورکنګ کمېټۍ اجلاس کښې شرکت وکړۀ ، په دې اجلاس کښې په صوبه سرحد کښې د سول نافرمانۍ د تحريك شروع کولو کار ورته وسپارلے شۀ

1940 يو وار بيا پښتون رساله بنده کړې شوه

1941 په دريشتم دسمبر باردولي ته د ورکنګ کمېټۍ اجلاس له لاړۀ

1941 باچا خان بابا په ټوله پښتونخوا کښې د خدايي خدمتګارو د پاره ټرېننګ کيمپونه پرانستل

1942 ګاندهي جي او باچا خان بابا دواړو د ال انډيا کانګرس نه استعفیٰ ورکړه ځکه چې هغوي حکومت سره په دويم عالمي جنګ کښې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعاون اعلان وکړهٔ

1942 په جولايۍ کښې باچا خان بابا د خدايي خدمتگارو د پاره د پېښور نه ځوارلس ميله لرې په سردرياب کښې يو مرکزي دفتر د مرکز اعلیٰ خدايي خدمتگاران په نامه جوړ کړهٔ

1942 په وويشتم اکتوبر باچا خان سره د نورو خدايي خدمتگارانو د چارسدې نه مردان د تللو په وخت ميروس ډېرۍ کښې د'' هندوستان پرېږدۍ تحريك'' په وجه د پوليس نه وهل وخوړل چې په هغې کښې دوه پُښتۍ ماتې شوې او هرې پور جېل ته بوتللے شهٔ او دوه کاله قېد کړے شهٔ

1945 ډاکټر خان صاحب د لارډ کننگم په دعوت په صوبه سرحد کښې خپل وزارت جوړ کړهٔ

1945 په وولسم مارچ د لارډ ويول د اعلان تر مخه د نورو قېديانو سره رها کړے شهٔ

1945 باچا خان بابا او گاندهي جي د کانگرس او د هغې د ورکنگ کمېټۍ نه د وتلو نه پس په بمبۍ کښې بيا په کانگرس کښې شامل شو

1945 په مئي کښې باچا خان بابا بيا د پښتون اجرا وکړه خو دا ځل د هفته وار اخبار په شکل کښې وهٔ

1945 په پنځويشتم جون باچا خان بابا او ډاکټر خان صاحب په شمله کښې د ويول په کانفرنس کښې د کانگرس د نمائندگانو په حېثيت شريك شو

1946 باچا خان بابا د انډيا د مرکزي پارلېماني اسمبلۍ ممبر وټاکلے شهٔ

1946 د حکومتي مسئلو باندې د خبرو اترو کولو د پاره باچا خان بابا دهلي ته د گاندهي جي ملاقات له لاړهٔ

1947 په دوويشتم اپرېل باچا خان بابا ورومبي اېشين ريلېشن کانفرنس ته خطاب وکړهٔ

1947 په مئي کښې د پښتون زلمے په نوم يو تنظيم باچا خان بابا په خپله رهنمايۍ کښې جوړ کړهٔ او د هغې مشري ئې خپل مشر ځوي عبدالغني خان ته وسپارله

1947 په يوويشتم جون باچا خان د پښتونستان مطالبه په بنو کښې وړاندې کړه چې وروستو د بنو قرارداد په نوم مشهوره شوه

1947 باچا خان بابا د گاندهي جي ، لارډ ماونټ بېټن او محمد علی جناح سره په يو اجلاس کښې شرکت وکړهٔ ، کانگرس ته په صوبه سرحد کښې د ريفرېنډم کولو کار وسپارلے شهٔ خو باچا خان

(c) ketabton.com: The Digital Library

بابا د دې نه بائيکاټ وکړۀ

1947 د پاکستان جوړېدو نه پس په دوويشتم اګست حکومت د ډاکټر خان صاحب وزارت مات کړۀ او د هغۀ په ځاے ئې عبدالقيوم خان راوستۀ

1947 په دوېم او درېم ستمبر باچا خان په پاکستان کښې دننه د يو رياست پښتونستان مطالبه وکړه

1948 باچا خان بابا د قامي اسمبلۍ اجلاس کښې د شرکت کولو د پاره کراچۍ ته لاړۀ

1948 په درېمه فرورۍ باچا خان د وړومبي پارليماني اسمبلۍ د غړي په حېثيت حلف اوچت کړۀ

1948 په پينځم مارچ ئې قامي اسمبلۍ ته په اردو کښې خطاب وکړۀ

1948 د مارچ په مياشت کښې باچا خان د پيپلز پارټۍ په نوم يوه پارټي جوړه کړه چې عبدالصمد خان اڅکزے ، عبدالمجيد سندهي، جي ايم سيد، شيخ هشام الدين دوي هم ورسره ملګري وو. باچا خان متفقه توګه باندې د دې صدر منتخب شۀ

1948 د اپرېل په منځومانه کښې جناح صاحب صوبه سرحد ته راغے ، باچا خان بابا ئې هرکلے وکړۀ

باچاخان عهد ساز شخصيت

1948 باچا خان بابا ووې چې زۀ خپل تنظيم مسلم ليګ سره شاملول غواړم خو مسلم ليګ دې ته تيار نۀ شۀ

1948 په ديارلسمه مئي باچا خان بابا د خدايي خدمتګار تنظيم په ټول ملك کښې د خورولو اعلان وکړۀ او وې وئيل چې دا خدايي خدمتګار به د نوې جوړې شوې پيپلز پارټۍ رضا کاره ډله وي

1948 په مئي کښې باچا خان بابا خپلې صوبې ته راغلو او په ټوله صوبه کښې ئې د حکومت خلاف تحريك شروع کړۀ

1948 د شمالي علاقو د دورو نه پس باچا خان بابا اراده وکړه چې اوس سوېلي علاقو ته لاړ شي خو د دې نه اګاهو په پينځلسم جون ګرفتار کړے شۀ او درې کاله قيد کړے شۀ

1948 په شلورمه جولايي د سرحد حکومت د يو ارډيننس په ذريعه خدايي خدمتګار تحريك خلاف قانون وګرځولو

1948 په دولسم اګست هر کله چې باچا خان بابا جېل کښې وۀ د بابړې دردناکه واقعه پېښه شوه

1948 د ستمبر په مياشت کښې خدايي خدمتګار

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحريك خلاف قانون وګرځولے شۀ او د سردرياب مرکز وران کړے شۀ

1950 د باچا خان بابا دريې كاله قيد ختم شه خو ځو خله د بنګال ريګولېشن ۱۸۱۸ د لاندې شپږ شپږ مياشتې زيات کړے شۀ

1952 په فرورۍ کښې د بابا پوخ ملګرے او دوست قاضي عطاء الله خان چې د ډاکټر خان صاحب په وزارت کښې وزير تعليم وۀ ، وفات شۀ

1952 د باچا خان بابا په ميو هسپتال لاهور کښې اپريشن وشۀ

1954 په جنورۍ کښې باچا خان بابا سره د نورو خدايي خدمتګارانو د جېل نه رها کړے شۀ خو د پنډۍ په سرکټ هاوس کښې نظر بند وساتلے شۀ

1954 په مارچ کښې باچا خان بابا ته اجازت وکړے شۀ چې د بنګال اسمبلۍ اجلاس له لاړ شي ،هغۀ اسمبلۍ ته په اردو کښې تقرير وکړۀ او په کښې ئې هغه ټول وجوهات بيان کړل د کومو له وجې چې هغه جېل ته کړے شوے وۀ

1954 باچا خان بابا د ون يونټ مخالفت وکړۀ ، په دې مسئله کښې هغه د خپل ورور ډاکټر خان

صاحب مخالف وۀ کوم چې هغه وخت د مغربي پاکستان چيف منسټر وۀ

1955 حکومت د باچا خان بابا خپلي صوبې ته په راتلو پابندي ختمه کړه

1955 په ستمبر کښې باچا خان د صوبه سرحد دورې ختمې کړې او د بلوچستان په دوره د عبدالصمد خان اچکزي په وېنا روان شۀ

1955 بلوچستان ته لا په لاره وۀ چې سره د دوو ملګرو ګرفتار شۀ خو بيا په شپږويشتم ستمبر رها کړے شۀ

1956 په شپاړسم جون باچا خان بابا ملکي سلامتيا ته د نقصان رسولو په الزام کښې په شاهي باغ پېښور کښې ګرفتار کړے شۀ ، دغسې هم په دغه ورځ عبدالصمد خان اچکزے هم په کوئټه کښې ګرفتار کړے شۀ

1956 په شپږم ستمبر په لاهور هايي کورټ کښې د جسټس شبير احمد په عدالت کښې باچا خان بابا کېس شروع شۀ

1956 په شپږم ستمبر باچا خان بابا عدالت ته خپل ليکلے بيان ورکړۀ چې هغې کښې ئې د خپل ټول ژوند حالات ليکلي وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

1957 په څليرشتمه جنورۍ عدالت باچا خان بابا
څوارلس زره روپۍ جرمانه کړۀ چې د هغې د
ورکولو نه هغۀ انکار وکړۀ نو د هغۀ جائداد په
کښې ضبط کړے شۀ

1957 باچا خان بابا پرېښودے شۀ

1957 په وويشتمه جنورۍ باچا خان بابا په پاکستان
نېشنل پارټۍ کښې شامل شۀ چې د شپږو
مخالفو سياسي پارټو نه جوړه شوې وه

1957 د باچا خان بابا مشر ورور ډاکټر خان صاحب په
وومه جولايۍ د مغربي پاکستان د وزير اعلیٰ د
عهدې نه لرې کړے شۀ

1957 د جولايۍ په مياشت کښې باچا خان بابا ، مولانا
بهاشاني، ميا افتخار الدين او جي ايم سيد په
ډهاکه کښې په يو کانفرنس کښې عوامي
نېشنل پارټي جوړه کړه

1958 باچا خان بابا د "ون يونټ او پښتانۀ" په نوم د
ون يونټ خلاف يو پمفلټ چاپ کړۀ

1958 په ديارلسم ستمبر باچا خان بابا بلوچستان ته د
داخلېدو په جرم کښې کوئټه کښې گرفتار
کړےشۀ ځکه چې ډسټرکټ مجسټرېټ
بلوچستان ته د هغۀ په داخله پابندي لگولې وه ـ

پېښور ته ئې راوسته او رها ئې کړۀ

1958 په يولسم اکتوبر باچا خان او مولانا بهاشاني
صاحب د نورو اتو لويو لويو ليډرانو په شمول په
مشرقي پاکستان کښې د پاکستان سېفټي
ايکټ د لاندې گرفتار کړے شول ، په دې موقع
عبدالصمد خان اچکزے هم گرفتار شۀ او
څوارلس کاله بامشقته قيد کړے شۀ

1959 په څلورم اپرېل باچا خان بابا رها کړے شۀ ،
هغۀ د ټولې صوبې دوره شروع کړه ، هم په دغه
کال باچا خان بابا سره دنورو سياسيانو د ايبډو
يعني Elective bodied disqualification
order د لاندې تر کال ۱۹۶۲ء پورې نااهل
وگرځولې شول

1961 په دولسم اپرېل کښې باچا خان بابا چې کله د
سوبلي علاقو په دوره وۀ نو په ډېره اسماعيل
خان کښې د Public order ordinance د لاندې
گرفتار کړے شۀ

1962 يو غېر سياسي تنظيم "ايمنستي انټرنېشنل"
باچا خان بابا Prisoner of the year وگرځولو

1962 د دسمبر په مياشت کښې ايمنستي انټرنېشنل
د باچا خان بابا د رها کولو غوښتنه وکړه ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي حکومت به د هغهٔ قيد هر شپږ مياشتي پس زياتولو

1964 په دېرشمه جنورۍ باچا خان بابا د هري پور جېل نه رها کړے شهٔ ځکه د هغهٔ صحت ورځ تر ورځ خرابېدهٔ

1964 په وويشتمه مئي پنډت جواهر لعل نهرو مړ شهٔ ، باچا خان بابا د هغهٔ لور ته د تعزيت د پاره پيغام د تار په ذريعه ولېږهٔ

1964 په ستمبر کښې حکومت باچا خان بابا له برطانيې ته د علاج د پاره د تللو اجازه ورکړه ،په لندن کښې هغهٔ د صوبه سرحد د زوړ ګورنر جنرل اولف کېرو سره ملاقات وکړهٔ

1964 په دولسم دسمبر باچا خان بابا يورپ نه افغانستان ته لاړهٔ

1965 په يو دريشم اګست باچا خان بابا په کابل کښې په پښتونستان چوك کښې د پښتونستان د ورځې نمانځلو کښې شرکت وکړهٔ

1969 د مئي په مياشت کښې د هندوستان حکومت باچا خان بابا له د بين الاقوامي خېر خواهۍ په لړ کښې د هغهٔ د کړو خدماتو په اعتراف کښې " نهرو امن اېوارډ" ورکړهٔ

1969 په جون کښې د هندوستان وزير اعظمې اندرها ګاندهي په کابل کښې د باچا خان سره ملاقات وکړهٔ او د قران پاك د يوې نسخې نه علاوه ئې ورله د هندوستاني جوړه کپړه په تحفه کښې ورکړه

1969 باچا خان بابا د کابل نه د بېروت (لبنان) په لاره هندوستان ته لاړهٔ

1970 په فرورۍ کښې باچا خان بابا د هندوستان نه واپس افغانستان ته لاړهٔ

1972 په څليرشتم دسمبر باچا خان بابا د يوې جرګې سره پاکستان ته د اتهٔ کاله جلاوطنۍ نه پس راستون شهٔ ـ په دې جرګه کښې خان عبدالولي خان، اجمل ختټك ، محمد افضل خان، مولانا ګل بادشاه او مولانا عبدالباري شامل وو

1975 په دوېم اپرېل د باچا خان بابا خلاف يو کېس جوړ کړے شهٔ او په ديارلسم اپرېل د خانپور رېسټ هاوس ته ولېږلے شهٔ

1976 په وويشتم اپرېل باچا خان بابا ازاد کړے شهٔ

1977 په وړومبي اکتوبر جنرل ضياء الحق پېښور ته په دوره راغے او د باچا خان بابا سره ئې ملاقات وکړهٔ

(c) ketabton.com: The Digital Library

1978 په دویم مارچ باچا خان بابا د پاکستان نه افغانستان ته د خپل کتاب " زما ژوند او جدوجهد" لیکلو په غرض روان شۀ

1980 په شپږویشتم مارچ باچا خان بابا د طبعي معائنې د پاره د کابل نه هندوستان ته روان شۀ

1980 د جولایۍ په اتلسم تاریخ د هندوستان نه واپس افغانستان ته لاړۀ

1980 په یوویشتم اګست باچا خان بابا د علاج د پاره روس ته روان شۀ

1980 په یولسم اکتوبر د روس نه افغانستان ته راغلو

1981 په دیارلسمه فرورۍ باچا خان بابا ناجوړه شۀ

1981 په دیارلسم اګست د افغانستان صدر ببرك کارمل وغوښتو چې په څنې اهمو مسئلو ورسره خبرې اترې وکړي

1981 په شپږم نومبر د افغانستان نه هندوستان ته روان شۀ

1982 په وړومبۍ جنورۍ د هندوستان نه افغانستان ته واپس راغے

1982 په دریم مارچ باچا خان بابا په جلال اباد کښې دکټ نه پرېوتو او ژوبل شۀ او د هغې له وجې د کابل په هسپتال کښې داخل کړے شۀ

1982 په اتویشتم اپریل باچا خان بابا واپس پاکستان ته راغے

1983 د حکومت له خوا د کالاباغ ډیم جوړولو خلاف ئې تحریك شروع کړۀ

1983 د ټولې صوبې دوره ئې شروع کړه چې د حکومت له خوا د کالاباغ ډیم جوړولو خلاف اولس بېدار کړي

1984 باچا خان بابا د کالاباغ ډیم د مخالفت کولو په وجه په خپل کور کښې نظر بند کړے شۀ

1984 په وړومبي اپریل باچا خان بابا د علاج دپاره افغانستان ته روان شۀ

1984 په شپږمه مئي د افغانستان نه واپس پاکستان ته راغے

1984 په نولسمه جولایۍ باچا خان بابا د عبدالولي خان ، مېرمن نسیم ولی خان او محمد اعظم خان سره افغانستان ته لاړۀ

1984 د ستمبر په نهۀ ویشمته نېټه د افغانستان نه واپس پاکستان ته راغلو

1985 د ال انډیا کانګرس په دعوت باچا خان بابا د سلمې کلیزې نمانځلو له په شپږویشتم دسمبر هندوستان ته روان شۀ ، په دغه موقع عبدالولی

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان او د باچا خان نمسے ذوالفقار على خان هم ورسره وو

1986 د جنورۍ په څلورم تاريخ باچا خان بابا د هندوستان نه راستون شۀ

1986 باچا خان بابا خپل اخري تقرير د پښتو عالمی كانفرنس ته په نولسم اپرېل وكړۀ

1987 د مئي په مياشت كښې باچا خان بابا سخت ناروغه شۀ او د پېښور په لېډي رېډنګ هسپتال كښې داخل كړے شۀ

1987 د جون په څلورم تاريخ پرې د فالج حمله وشوه ، د هندوستان د حكومت په بلنه د ال انډيا مېډيكل انسټيټيوټ اف مېډيكل سائنس ته منتقل كړے شۀ چې تر شپاړسم اګسته پورې هلته وۀ

1987 باچا خان بابا له د هندوستان د ټولو نه لوے ايوارډ بهارت رتن وركړے شۀ

1987 د اګست په مياشت كښې بېرته پاكستان ته راوستلے شۀ او په لېډي رېډنګ هسپتال كښې داخل كړے شۀ.

1988 د اګست نه تر شلمې جنورۍ باچا خان بابا بې هوشه پاتې شۀ او اخر په شلم تاريخ سحرپېينځۀ

د پرش منته كم اووۀ بجې ئې ساه وركړه

1988 په يوويشتمه جنورۍ د بابا جنازه جناح پارك كښې درې بجې ماسپښين ادا كړے شوه

1988 په دويشتمه جنورۍ د خپل وصيت مطابق په جلال اباد كښې په خپل كور كښې خاورو ته وسپارلے شۀ

حوالې:

1. ډي جي ټنډولكر Faith is Battle
2. فريد احمد ، خان عبدالغفار خان
3. شېرزمان طائزے، Bacha Khan in Afghanistan
4. باچا خان ، زما ژوند او جدوجهد
5. شيلا كور، Khan Abdul Ghaffar Khan Congress Centenary
6. د اركائيوز لائبرېرۍ د باچا خان متعلق دستاويزات
7. ايكنت ايسورن، Badshah Khan

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلندر مومند

کاش چې هغه بیا هم رهمنا وي

خان عبدالغفار خان د نن نه یو ولس کاله[۱] وړاندې زمونږ نه جدا شهٔ. په هغه ورځ چې کله ما د هغوي د وفات دا غمژن خبر واورېدهٔ نو لکه چې زړهٔ مې اري اري شهٔ. باچا خان د پښتون د تاریخ هغه زرین باب دے چې د هغې شروع کېدو سره پښتنو د نوي دور ترقۍ پله ګامونه واخستل. دغه وخت زما په زړهٔ کښې قسم قسم وسوسې پېدا کېدې. ما سوچ کولو چې د پښتنو د انګریز سامراج د سیاسي ، تعلیمي، معاشي او ثقافتي استحصال نه بچ کونکے او د پاکستان جوړېدو نه پس د دې تقسیم شوي بدقسمته قوم د راغونډولو د پاره هر وخت متحرك او د ازادۍ د شمعې د پتنګانو سرخېل خو د دنیا نه د تللو نه پس به مونږ څوك د استحصال نه بچ کوي خو وروستو راته دا خبره واضحه شوه چې دا زما جذباتیت وهٔ خو دا هم یو حقیقت دے چې کله د چا پلار وفات شي نو غم او درد صرف

۱۔دا مضمون په کال ۲۰۰۰ء کښې لیکلے شوے دے (مؤلف)

هغهٔ ته ورسېږي. باقي خلق خو د هغې غم درد نه نهٔ خبرېږي کوم چې د ځوي په زړهٔ تېرېږي. د تېرېدونکي وخت د هرې لحظې سره ما د باچا خان سره په تېر شوي ژوند غور کولو او د تېر وخت کړۍ مې د یو بل سره پېوست کولې او اخر دا چې د تار سر زما ګوتو له راغے. ما چې د باچان سره څومره ژوند تېر کړے وهٔ. دې دوران کښې وخت په وخت ماته د دې خبرې احساس کېدهٔ چې مونږ یوه بې بها ملغلره لګیا یو ضائع کوو. د پښتنو یو بنهٔ یا بد عادت دا دے چې هغوي څوك دځان نه زورور نهٔ مني او د ځان نه لوړ سر نهٔ مني او دا صرف د پښتنو پورې محدود نهٔ ده ، د هر انسان دا فطرت دے چې د ځان د پاره د یو بنهٔ مقام سوچ کوي او په دغې لاره کښې چې کوم خنډ مخې له ورځې د هغې لرې کول فرض عین ګڼي. د پښتنو دا بدقسمتي د باچا خان په لړ کښې هم خنډ جوړه شوه او د میر جعفر او میر صادق حواریانو د بهرنو بادارانو د خوشحالولو د پاره د هغوي خلاف یوه بې بنیاده پروپېګنډه وکړه او ساده زړي پښتانهٔ ئې د هغهٔ نه متنفره کړل او د یو وړوکي مقام د حاصلولو په خاطر ئې دا قوم د یو عظیم مصلح نه ناخبره وساتهٔ.

باچا خان چې په کومه کورنۍ کښې پېدا شوے وهٔ هغه د خپلې علاقې یوه با اثره کورنۍ وه. د باچا خان پلار بهرام

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان د علاقې په لويو خانانو کښې شمېرلے شۀ خو لکه د نورو خانانو ئې چرې هم د انګرېز حکم ته سر نۀ وۀ ټيټ کړے او چې د چرته نه هم ورته يو مظلوم د امداد خواست کړے وۀ نو سمدستي ئې ورله ځان رسولے وۀ . د باچا خان نيکۀ سيف الله خان د سرکاوۍ په جنګ کښې د ازادي خوښو خلقو ملګرتيا کړې وه او د پېرنګي د بونېر قبضه کولو اراده ئې د خاورو سره خاورې کړې وه . د باچا خان مور بي بي هم يوه مېلمه دوسته او د لوے نظر مالکه مېرمن وه . د چم ګاونډ غريبو او خوارو زنانو د پاره به ئې روټۍ په خپله پخوله او په هغوي به ئې تقسيموله . په داسې يو ماحول کښې د باچا خان پالنه وشوه او هغه د يو پښتون قام پرست په شکل کښې مخې ته راغے . هغوي په حالاتو ډېر ژور نظر لرلو او ورته د اول نه د دې خبرې احساس وۀ چې د پښتنو د ژوند په هر اړخ استحصال روان دے او د هغې وجه صرف دا ده چې دوي د علم نه لرې دي . د باچاخان په وختونو کښې د هغوي علاقه په پنجاب کښې شامله وه . پيرنګي په پنجاب کښې يو څوسکولونه جوړ کړي وو خو د بدقسمتۍ نه په دې علاقه کښې داسې څۀ انتظام نۀ وۀ . بل کۀ سکولونه وو هم په هغې کښې تعليم په مورنۍ ژبه کښې نۀ وۀ ځکه نو مقامي خلقو ته به په زدکړه کښې ډېر مشکل پېښېدۀ . بل خوا د مليانو دا پروپېګنډه هم روانه وه چې سبق د مدرسې وئې د پاره د پېسې وئې جنت کښې به ئې

باچاخان عهد ساز شخصيت

ځاے نۀ وي دوزخ کښې به غوپې وئې . دغه شان د اسلام نه ناخبره ملا د خپلې کم فهمۍ او د لږې فائدې د پاره پښتانۀ د تيارو کندې ته غورځولي وو . باچاخان چې به دا حالت ليدو نو ډېر به خفه کېدۀ خو څۀ لار ئې په فهم کښې نۀ راتله . په مشن سکول کښې د تعليم په دوران کښې باچاخان د براه راست کمېشن د پاره درخواست ورکړۀ چې د معمولي کاروايۍ نه پس منظور شۀ . باچا خان به اکثر فرمائيل چې فوځ ته د تلو شوق زما په زړۀ کښې زمونږ د نوکر باراني کاکا قيصو راپېدا کړے وۀ کومې چې به هغۀ ماته کولې . دغې دوران کښې به باراني کاکا منظر کشي هم کوله او د فوځيانو په تعريف کښې به ئې هغه څۀ وئيل چې د ډېرې مبالغې نه به ډك وو . دغه شان په غېر محسوسه توګه دا خبرې زما په نفسياتو خورې شوې چې زۀ به هم فوځي افسر جوړېږم خو قدرت ته داسې منظوره نۀ وه . د کمېشن ملاوېدو نه پس باچا خان پېښور ته د يو دوست ملاقات له راغے ځوك چې په کېولري کښې افسر وۀ . باچا خان د هغۀ سره ولاړ وۀ او خبرې اترې ئې کولې چې دغه وخت کښې يو انګرېز لېفټېننټ راغے . دغه وخت د باچا خان دغه دوست سرتور سر ولاړ وۀ . ښائسته زلمے وۀ . وېښتۀ ئې ډېر ښۀ جوړ کړي وو او لږ وېښتۀ ئې په تندي پراتۀ وو . انګرېز افسر د يو دېسي افسر دا انداز برداشت نۀ کړے شۀ او سخت غصه شۀ او د باچاخان په وړاندې ئې هغۀ ته ډېر بد رد ووې . د باچا خان

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوست هم دغصې نه تك سور شۀ خو د جواب ورکولو همت ئې نۀ لرلو. باچا خان د دې واقعې نه پس ډېر زيات خفه شۀ او د پېرنګي د نوکرۍ نه ئې زړۀ وتکېدۀ. باچا خان به يو طرف ته د پښتنو د تېرو وختونو عظمت او دبدبې قرار له نۀ ورکولو او بلې خوا ته د انګرېز سامراج د پښتنو استحصال خوب ته نۀ پرېښودۀ او د دې واقعې نه پس خو باچا خان ډېر په سنجيدګۍ د پښتنو د مستقبل په حقله غور او فکر شروع کړۀ. د باچا خان د پاره دغه وخت کښې د لارې دمشالونو په توګه يو څو مجاهدين موجود وو خو باچا خان د يو نوي فکر بوټے نال کړۀ او د هغې وحشي قوم د سمولو د پاره ئې د يو مشن اغاز وکړۀ چا چې به په معمولي خبره پوره پوره خاندانونه په وينو لامبول.

ما به اکثر د هغوي نه دا تپوس کوۀ چې د دې ګران کار سر ته د رسولو د پاره خو ډېر وخت پکار دے ځکه چې يو داسې قوم چې د صدو نه د علم نه ناخبره پاتې شوے وي ، د هغې وجه کۀ هر څۀ وي هغوي د علم په کالو ښائسته کول د يو تن د وس کار نۀ دے نو تاسو دا ذمه واري څنګه په خپلو اوږو اخستې ده نو هغوي به ماته لکه د پلار په ډېر شفقت وفرمائيل چې دا کار به چا خو شروع کوۀ. الله پاك په ما مهربانه شۀ او ما له ئې د خپل قوم د خدمت موقعه راکړه. اوس ما سفر شروع کړے دے او انشاء الله هغه ورځ به ډېره زر راشي چې پښتانۀ

باچاخان عهد ساز شخصیت

په ټول تعليم يافته شي او نورو قومونو سره به د سيالۍ جوګه شي او خپل حېثيت به وپېژني. د باچا خان د پښتنو په طاقت او قوت، د هغوي د خپل کار سره مينه ، ايماندارۍ او اخلاص کله باور وۀ. په دې لړ کښې قسمت هم د هغوي ملګرتيا وکړه او داسې ملګري ئې ورکړل چې ثاني ئې نۀ لرله. د باچا خان خواهش وۀ چې پښتانۀ په هر مېدان کښې ترقي وکړي او د خپلو مشرانو نومونه راژوندي کړي. د دې مقصد حاصلولو د پاره دوي په مختلفو وختونو کښې د مختلفو اړخونو نه د پښتنو د يو کولو جدوجهد جاري وساتلو. باچا خان به دپښتنو د خپلو روايتونو او ثقافت نه په لرې تللو سخت غمژن کېدۀ. د هغوي وينا وه چې هر قوم په خپله ژبه ژوندے وي کۀ يو قوم خپله ژبه هېره کړي نو دنيا هغه قوم هېر کړي او کۀ د يو قوم نه خپله ژبه ورکه شي نو هغه قوم ورك شي. لکه چې بره بيان وشۀ د باچا خان د کور ماحول او تربيت او ذهني مېلان قوم پرستۍ پله وۀ ځکه نو باچاخان يو کلك او مخلص قوم پرست وۀ. هغوي به فرمائيل چې صرف هغه قومونه ترقي کولے شي د چا چې د خپلې خاورې سره مينه وي او چې څوك د خپل وطن وفادار نۀ وي هغه پښتون نۀ دے. باچا خان نۀ يواځې په تعليمي مېدان کښې د پښتنو سره د کېدونکې سلوك ازاله کول غوښتل بلکې د خدايي خدمتګار تحريك په ذريعه ئې د پښتنو د تربيت اغاز هم کړے وۀ او هغه خلق ئې مخې ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوستي وو چې په عام ژوند کښې ئې څۀ خاص حېثيت نۀ لرلو ـ د نورو خانانو نوابانو برعکس به باچا خان غريبانانو خلقو سره په ناسته پاسته کولو خوشحالېدۀ او د هغوي به ئې هر قسم امداد کولو ـ د باچا خان دې طرز عمل دغه کمزوري خلق د هغۀ مئينان کړل او پښتانۀ لکه د لېونو په خدايي خدمتګار تحريك کښې شاملېدل شروع شو ـ د دې نتيجه دا شوه چې خانان يواځې پاتې شو او داسې په بالواسطه طريقه د پېرنګي حکومت ته خطرې رامخې ته شوې ځکه چې د دې نوابادياتي کالونۍ دا دېسي پېرنګيان د انګرېزانو د پاره ډېر اهميت لرونکې او د کار خلق وو ـ پېرنګي چې کله دا صورت حال وليدۀ نو د باچا خان نګراني ئې شروع کړه او دغسې د يو خدايي خدمتګار خلاف د هغې وخت لوے قوت مېدان ته راغے خو افرين دې وي په دې ستر او لوړ پښتون مشر چې په هر محاذ ئې سامراج له ماتې ورکړه او په خپلو اصولو او مضبوط کردار ئې د ازادۍ بې شمېره پتنګان د ځان نه راچاپېره کړل خو باچا خان د هغې افاقي دين پېروکار وۀ چې د امن درس ئې ورکولو ـ له دې وجې نه باچا خان پښتنو له د عدم تشدد تعليم ورکړۀ ـ د هغوئ وېنا وه چې تشدد نفرت او عدم تشدد مينه پېدا کوي ـ باچا خان د خدايي خدمتګار تحريك د قيام نه مخکښې د تحريك اصلاح الافاغنه نه د دې جدوجهد شروع کړې وه ـ دغې دوران کښې هغوي د هغه وخت لوے

باچاخان عهد ساز شخصيت

لوے مشران د نزدې نه وليدل ـ مسلمانانو مشرانو کښې اکثريت د نوابانو ، جاګيردارانو او وډېره ګانو وۀ او باچا خان په خپله يو دروېش او مسکين سړے وۀ ـ دوېمه لويه وجه د هغوي د پښتنو خلاف تعصب وۀ چې د هغې له وجې باچا خان او نور مسلمانان مشران يو ځاے نۀ شو ـ

باچا خان به د پنجاب يوه واقعه ماته اکثر بيانوله (شايد له دې وجې چې زما تعلق د صحافت سره وۀ او دا واقعه هم د صحافت سره متعلق وه) فرمائيل ئې چې دا پنجابيان عجيبه خلق دي يوه ورځ د زميندار اخبار په دفتر کښې ناست وم په خبرو خبرو کښې ما اخترعلي خان ته ووې چې مونږ ښۀ دوستان يو کۀ نه ؟ نو کۀ د پنجاب ټول اخبارونه زما خلاف ليکي نو زۀ اميد لرم چې زما دوست به زما متعلق پنجاب له غلط معلومات نۀ ورکوي ـ د هغۀ جواب زما د پاره ډېر حېرانوونکے وۀ ، هغۀ په زوره وخندل او وې وئيل چې مونږ اخبار واله نۀ د پنجاب سره همدردي لرو او نۀ د هندوستاني ليډرانو سره ـ زمونږ خو د يو ښۀ خبر سره کار وي کۀ د هغې په حاصلولو کښې د دواړو ډلو بې عزتي ولې نۀ وي او ډېره عجيبه خبره دا وه چې باچا خان سوشلزم خوښولو او نور مسلمانان مشران ئې مخالف وو ـ د دوي په مقابله کښې د خدايي خدمتګار او کانګرس يو بل سره مينه ډېره وه چې د هغې بنيادي وجه د کانګرس د پېرنګي سره دشمني وه ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کانګرس په هر قیمت ازاد او خودمختار هندوستان غوښتۀ او
مسلم لیګ د هندوستان تقسیم غوښتۀ ـ هندو سره نزدېکت
باچا خان د عوامو په نظر کښې مجرم وګرځولو ځکه چې د
مسلم لیګ نعره دا وه چې مسلمان وي نو هغه به مسلم لیګ
کښې وي او باچا خان ښکاره باره د کانګرس حمایت کولو ـ دا
اوس د سوچ مقام دے چې مسلم لیګ خو حق لري چې ځان ته
د ټولې ابادۍ د یوې برخې نمائنده وواېي خو چې کله هغه حق
باچا خان استعمالوي نو غدار او د هندوانو ایجنټ ګڼلے شي
او دا هغه بنیادي وجه وه چې باچا خان ئې مسلم لیګ ته نزدې
کېدو ته پرې نۀ ښودۀ ـ باچا خان به فرمائیل چې هر قوم حق
لري چې د خپلې ترقۍ د لارو د پاره په خپله سوچ وکړي نو بیا
مونږ د خپل مرام او منزل نه ولې منع کولے شو ؟ د پښتون قوم
د حقونو د پاره هغوي د هرې سختې په روڼ تندي مقابله کړې
وه ـ بعضې وخت خو به تر دې وشوه چې انګرېز سامراج به په
یوه مقدمه کښې جرمانه کړۀ نو د جرمانې په بدل کښې به ئې د
هغۀ جائداد د مارکیټ د نرخ نه د کمو پېسو حساب کړۀ او
هغه جرمانه به ئې ترې وصول کړه او دغسې د پښتنو د ازادۍ
په لاره کښې قسم قسم خنډان ودرولي شو خو د باچا خان سفر
جاري وۀ ـ دې دوران کښې پېرنګیانو د هندوستان د تقسیم
منصوبه پېش کړه چې د کانګرس مشرانو مسترد کړه ځکه
چې پېرنګیانو ته دا حق حاصل نۀ وۀ چې د تجارت په بهانه د

کوم ځاے نه راغلي ، یو لوے وطن ئې قبضه کړے او بیا ئې
هغه ټوکړې ټوکړې کولو ـ باچا خان د هند تقسیم د مسلمانانو
تقسیم ګڼلو ـ د تقسیم په مسئله د کانګرس ، مسلم لیګ او
وائسرائے خو ځله مذاکرات وشو او اخر دا چې د تقسیم په دې
منصوبه اتفاق رائې پېدا شوه ـ د فارمولې مطابق دا مقرر
شوي وو چې کومې صوبې او ریاستونه پاکستان یا هندوستان
کښې شاملېدل غواړي هلته به د صوبې اسمبلې، د ریاست
مهاراجه یا جرګه فېصله کوي ـ د اصولو لاندې د پنجاب او
سندھ اسمبلو نه رایې وغوښتې شوه او د هغوي د فېصلو
احترام هم وشو او د بلوچستان فېصله د جرګې په ذریعه
وشوه ـ اوس زمونږ د صوبې څۀ حال شۀ ـ د یو سازش لاندې
دلته مقتدر کانګرس نظر انداز کړے شۀ او د رېفرنډم اعلان
وشۀ ـ باچا خان د کانګرس اسمبلۍ د دې غېر جمهوري اقدام
سخت مخالفت وکړۀ او د بائیکاټ اعلان ئې وکړۀ ـ د رېفرنډم
د نتیجو منظر عام ته راتلو سره معلومه شوه چې ۴۹ فیصده
عوامو د پاکستان په حق کښې ووټ ورکړے دے او په
حکومت ئې د عدم اعتماد اظهار کړے دے ـ په دې وخت
کښې د جناح صاحب په ژوند د ریاستي دهشت ګردۍ او
هارس ټرېډنګ ابتدا وشوه ـ د کانګرس د اسمبلۍ غړي څۀ په
زور او جبر او څۀ د لالچ ورکولو په ذریعه د اسمبلۍ اجلاس
کښې د شریکېدو نه منع کړے شو او دغسې یوه منتخب

(c) ketabton.com: The Digital Library

ائيني اداره پامال کړې شوه او جمهوريت مضبوط کړے شۀ ـ مسلم ليګ د پاکستان د جدوجهد د پاره حق لري نو ولې باچا خان د پښتنو حقونه نۀ شي غوښتې ـ دا هغه ناقابلِ فهم نکته ده چې ملك کښې ئې غېر يقيني کېفيت ختمېدو له ورنۀ کړۀ خو د قيام پاکستان نه پس د دستور سازۍ اسمبلۍ د يو غړي په حېثيت باچا خان مسلم ليګ ته د مکملې مرستې پېشکش وکړۀ خو بيا هم چا په ارام پرې نۀ ښودۀ ـ باچا خان به اکثر د پېرنګي د دور او د قيام پاکستان نه پس د هغۀ سره د شوي سلوك موازنه کوله او ډېر په حېرانۍ به ئې تپوس کولو چې انګرېز ظلم کولو نو هغه خو زمونږ دشمن وۀ او مونږ د هغۀ خو د يو اسلامي جمهوري ملك له طرفه چې زۀ ولې بې شمېره ځله جېلونو ته لاړم ـ دا زما په پوهه کښې نۀ راځي ـ د پاکستان جوړېدو نه پس باچا خان د پښتنو د حقونو د پاره خپل جدوجهد جاري وساتلو او د هر يو ظلم ئې په نره مقابله وکړه ـ د حکومت د باچا خان سره د تعاون دا حال وۀ چې پېرنګي په دور کښې باچا خان پينځلس کاله جېل تېر کړے وۀ او د پاکستان جوړېدو نه پس په ابتدايي اتلسو کالو کښې دې ستر انسان پينځلس کاله په جېل دننه تېر کړل ـ د هغوي قصور څۀ وۀ ؟ دا خو د تاريخ په پاڼو کښې محفوظ شوي دي خو دا خبره هم فېصله شوې ده چې کۀ پښتانۀ باچا خان خپل محسن ونۀ ګڼي نو بيا هم د حقيقت نه انکار نۀ شي کېدے ـ باچا خان ته د

دې خبرې ډېر زيات افسوس وۀ چې د هغوي له طرفه حکومت ته د پوره مرستې او يقين دهانۍ ورکولو باوجود په هغوي د دروغو مقدمې جوړې کړې شوې او دپښتون قوم د ترقۍ نه د منع کولو د پاره قسم قسم منصوبې جوړې کړې شوې خو باچا خان دغه ټولې منصوبې د پوره کېدو نه مخکښې مخکښې د خاورې سره خاورې کړې ـ د پاکستان جوړېدو نه پس د باچا خان ټوله توجه صوبايي حقونو حاصلولو طرف ته وه او په پاکستان کښې ئې په وړومبي ځل د نېشنل ازم نعره پورته کړه او په دې تحريك کښې ورسره د بلوچستان او سندھ او پنجاب محب وطن خلقو هم ملګرتيا وکړه او دغسې د پاکستان حکومت په يو وخت د څلورو ګاندهيانو خلاف د کاروايۍ اغاز وکړۀ ـ د پنجاب ، سندھ او بلوچستان ګاندهيان خو په دې ځغل کښې وروستو پاتې شو خو سرحدي ګاندهي د دې مشن سر ته رسولو د پاره عوامي نېشنل پارټي جوړه کړه چې هغې يو اهم کردار ادا کړۀ او لګيا ده اوس هم ادا کوي خو د باچا خان مشن لا سر ته نۀ دے رسېدلے ـ د دې مشن سر ته رسولو د پاره اوس ځوانانو له مخکښې راتلل او په علم او ادب ، تاريخ او جغرافيه او د زمکې او اسمان په وسعتونو کښې خپل مقام پېدا کول پکار دي ځکه چې د باچا خان قول دے چې د ازادۍ بوټے د خوانانو په وينو لوئيږي ـ نن ضرورت د دې خبرې دے چې کۀ مونږ خپلې خاورې د پاره د نور څۀ کولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

قابل نهٔ یو نو کم نه کم دا دعا خو کولې شو چې اے خدایه! د پښتون قوم د رهنمایۍ د پاره یو بل باچا خان راکړې ـ شاید دې سره پښتانهٔ د خپل محسن سره د کړې سلوك كفاره ادا کړے شي ـ

پروفېسر میا عنوان الدین کاکا خېل

باچا خان او د هغهٔ خدایي خدمتګار تحریک

د پښتو د ستر قامي شاعر خوشحال خان خټك چې د توري او قلم خاوند وهٔ ، وېنا ده :

مړهٔ هغه چې نهٔ ئې نوم نهٔ ئې نشان وي
تل تر تله په ښهٔ نوم پایي ښاغلي

زمونږ د ستر ملي قهرمان باچا خان هم په داسې ښاغلیو کښې یو ځانته ښکاره مقام لري د چا ژوند او شخصیت چې د دې سیمې ، د برصغیر بلکې د نړۍ په سیاست او تاریخ ډېر ژور اثر غورځولے دے ، کهٔ مونږ د دوي په حقله تار تاریز بحث کوو نو خبره به اوږده شي او بیا به هم نیمګړې پاتې شي نو ځکه زهٔ خپل بحث د باچا خان د قامي غورځنګ ، افکارو، نظریاتو او اهدافو پورې محدود ساتم او په هغې کښې به هم غټ غټ پانکي را اوچت کړم ـ
باچا خان د وړوکوالي نه د غور او فکر اموخته وهٔ ، په هر خبره، هره واقعه او په هر حرکت به ئې غور کولو ـ په تپوسونو تپوسونو به ئې د هر علت او معلول ژورتیار ته ځان

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسوۀ چې زلمے شۀ نو نۀ صرف د غور او فکر قوت ئې سپوا شۀ بلکې د ژورې پخې قوتِ مشاهدې او تېزې قوتِ حافظې علامې هم پکښې راڅرګندې شوې او کله چې ځوان شۀ ، د دې خدايي صلاحيتونو په برکت ئې د پښتون قام او د دې خاورې د عام اولس بدحالي ، بې علمي او په بدو ورځو ککړ ژوند ته ئې پام شۀ ۔ د دې صورتِ حال لټون ئې شروع کړۀ او د غور او فکر نه پس په دې نتيجه ورسېدۀ چې زما د خوارې کښې قام د بې اتفاقۍ، دښمنو، تربګنو، د تعليم د نشت والي ، د زنانو د حقوقو خيال نۀ ساتلو، د غلطو رسمونو ، رواجونو د پېروي کولو او په تېره تېره د پېرنګي غلامي د جاګير دارانو د زور ګيرۍ او ناوړې سلوك له سببه د دې زېلي اولس دا حال شوے دے ۔ د جهالت ، مايوسۍ ، بې عملۍ د ژورې کندې نه د راوېستلو د پاره باچا خان په شعوري توګه يو کړن لاره وټاکله ۔ هم خيال او هم راز ملګري ئې پيدا کړل چې په زړۀ کښې د قام مينه، درد ، همدردي او خېرخواهي وه ، لکه د باچا خان د قام په دې زېلي او ناوړې حالت دلګير ، خفه، پرېشانه او خوږمن وو۔ د دې ملګرو په صلا او مشوره ئې د انجمنِ اصلاح الافاغنه بنياد کښېښودۀ ۔ باچا خان د خپلو ملګرو سره د دې صوبې او سيمې کلي په کلي ، کوڅه په کوڅه ، حجره په حجره او جومات په جومات وګرځېدۀ ۔ د سهولتونو او وسيلو د نيشت والي له کبله دا اوږدې مزلې ئې پياده کړې دي ۔ هر ځاے د قام

د يو والي ، اتفاق ، اتحاد او ورورولۍ خبرې ئې کوله ۔ ټولو ته به ئې د يو موټي کېدو وينا کوله ۔ د عمرونو زړې خونړۍ دښمنۍ ئې د جرګو مرکو له لارې په دوستۍ کښې بدلې کړې ۔ خلق ئې د غلطو رسمونو ، رواجونو د تباهۍ بربادۍ نه خبر کړل ۔ د تعليم په اهميت ئې پوهه کړل ۔ دغه شان ئې د قام د ښېرازۍ ، سوکالۍ ، ترقۍ پېغام د خپل عدم تشدد د فلسفې سره د سيمې ګوټ ګوټ ته ورسوۀ ۔

د قام د بچو د ابتدايي او بنيادي تعليم د پاره ئې مدرسې جوړې کړې ۔ په لږو وسائلو کښې په مختلفو علاقو کښې د ازاد سکولونو جال ئې خور کړۀ ۔ دا په هغه زمانه کښې د وېريا او خېراتي تعليم خورولو يوه لويه کارنامه وه ۔ د هغۀ د پېغام صداقت، د هغۀ د شخصي کردار سپېڅلتيا ، د هغۀ د شېرين بيانۍ له کبله د باچا خان په جلسو کښې به خلقو ډېر په جوش او جذبه ، شوق او مينه ګډون کولو ۔

کله چې باچا خان دې نتيجې ته ورسېدۀ چې قام زما په اواز د زړۀ د اخلاصه راپورته کېږي نو د ملګرو په صلا ئې د خدايي خدمتګار تحريك په نوم يو تنظيم جوړ کړۀ ۔ ډېر زر په دې تحريك کښې د زلمو، ځوانانو او بوډاګانو شمېر دوو لکو ته ورسېدۀ ۔ د هغه وخت د ابادۍ په لحاظ دا ډېر لوے تعداد او غټ قوت وۀ ۔ د دې تحريك چلولو نه د باچا خان مطلب د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتنو سماجي او اقتصادي حالاتو کښې د بدلون راوستل او پښتنانهٔ د ترقۍ او ښېرازۍ طرف ته رابلل وو.

ولې د پېرنګي سامراج ذهن د باچا خان دا مقبولیت د هغهٔ پېغام پذیرایي او د ټول قام او اولس په یوه چغه د هغهٔ د ذات نه راچاپېرېدل کله زغملے شو. پېرنګے یو غاصب قوم وهٔ. هغهٔ خپله چارهٔ په اوبو کښې ولیده. پېرنګي د تشدد ، ظلم، بربریت، جبر او سختۍ خپلې استعماري حربې شروع کړې. خپل برېسي ئې د باچا خان مخالفت او د هغهٔ د تحریك ملګرو مزاحمت ته ودرول. قصه خوانۍ، ټکر، ګوجر ګړۍ، میروس ډېرۍ، هاتي خېل، سپین تنګے او داسې نورو ډېرو ځایونو ، کلو او بانډو ته د ازادۍ په جنګ کښې د تاریخي سنګرونو اعزاز حاصل شهٔ. د باچا خان ډېر ملګري د شهادت په رتبه سرفراز شو.

ځان چې د مذهبي دنیا نمائنده او بادار ګڼلو ، د هغه پېرنګي د لاسه د باچا خان او د هغهٔ ملګرو سره هغه ناروا او ناوړه سلوك وشهٔ چې تاریخ به ئې په یادولو او قلم به ئې په لیکلو شرمېږي. ولې د حریت فکر ، د عدم تشدد د فلسفې علم بردار، د ملي غورځنګ د قافلې د سالار او د هغهٔ د سربازانو او سر په تلي کښې اېښې ننګیالو ملګرو پېغام د دنیا ګوټ ګوټ ته ورسېدهٔ. د هغه وخت اخبارونه په دې ګواه دي.

د پېرنګي زور، ظلم ، زیاتي، جبر او تشدد چې د حد نه زیات شهٔ نو باچا خان او د هغهٔ ملګرو د هندوستان د مسلمانانو یوې سیاسي ډلې مسلم لیګ مشرانو ته د مرستې او ملاتړ خواست وکړهٔ. د هغې غاړې ځهٔ حوصله افزا ځواب رانهٔ غلو ، مجبوراً باچا خان او د هغهٔ ملګرو کانګرس ته لاس اوږد کړهٔ. هغوي ورسره د کلکې مرستې او ملګرتیا لوظ وکړهٔ. دا اتحاد د پاکستان تر جوړېدو قائم وهٔ.

پېرنګے رخصت شهٔ. پاکستان جوړ شهٔ. باچا خان د ماضي تراخهٔ یادونه هېر کړل او په **۲۳**مه فرورۍ کال **۱۹۴۸**ء ئې د پاکستان د ائین سازې اسمبلۍ د غړیتوب سوګند پورته کړهٔ.

ولې په دې کښې هم باچا خان خپلو مخالفینو ، مفاد پرستو عناصرو په ارام پرېنښودهٔ. د سازشونو او دسیسو او مخالفانه پروپېګنډې هغه پخوانۍ سلسله هغسې روانه وه. جیلونه ، حوالاتونه، سزاګانې، صوبه بدرې د خدایي خدمتګارانو په برخه وې. باچا خان سره چې خپلو او پردو ځهٔ وکړهٔ هغه اوس د تاریخ حصه ده.

دلته مونږه د خپل بحث دوېم پړاو ته راورسېدو چې د باچا خان د سماجي اولس خدمتونه او سیاسي تحریك په حقله د راپورته شوي فکر انګېزه سوالونو لنډه شان جائزه واخلو. د باچا خان د خدایي خدمتګارۍ د بې پناه زور او شور،

(c) ketabton.com: The Digital Library

کامیابۍ او مقبولیت په حقله خبرې کېږي چې دا څنګه ؟ ولې ؟ وړومبۍ خبره خو دا ده چې باچا خان د مرض صحیح تشخیص کړے وۀ، بیا ئې د علاج د پاره یوه کامیابه او تیربه هدف نسخه تجویز کړې وه ـ د باچا خان په ځان باور او د خپل مشن په صداقت پوخ یقین وۀ ـ د هغۀ د پېروکارانو د هغۀ په ذات اعتماد وۀ ـ دهغۀ مشن ئې خپل مشن ګڼلو ـ بل باچا خان یو عملي انسان وۀ ـ د هر کار شروع به ئې د خپل ځان نه کوله ـ لکه په ازاد سکولونو کښې د غني خان او ولی خان داخلول، د هر پښتون د حجرې جارو کولو په مهم کښې په خپله برابر شریك وۀ ـ باچا خان یو سپین نیتے ، ډاګیز ، سادګي پسند او قناعت پسند انسان وۀ ـ د هغۀ ټول ژوند هم د دغه اصولو نه عبارت وۀ ـ دغه وجه وه چې د پښتون غوندې سرکشه ، باغي او ځیګرور قوم کښې په کامیابۍ سره د عدم تشدد د فلسفې بوټې نال کړۀ ـ د پښتنو په روایتي ORTHODOX معاشره کښې د زنانو د حقوقو علمبردار وۀ ـ د هغۀ په جلسو کښې به په ګڼ شمېر کښې د زنانو د شرکت اهتمام کېدۀ ـ په داسې یوه جلسه کښې د یوې اوچتې ډېرې د پاڅه زنانه راجمع شوې وې (په تفصیل کښې نۀ ځم، دا به په خود ستایۍ کښې راشي) کله چې باچا خان زلمو ته په تحریك کښې د شمولیت او په جوش او خروش د برخې اخستلو اپیل کولو نو په دغه زنانو کښې یوې ننګیالۍ پیغلې په اوچت ولې په پُرسوز اواز کښې دا ټپه

هوا کښې زمزمه کړه او د ملالې د تاریخي ټپې یاد ئې تازه کړۀ :

کۀ د زلمو نه پوره نۀ شوه

فخرافغانه! جینکۍ به دې ګټینه

دوې د خپل تحریك او هلو ځو کامیابولو د پاره هره روغه لار خپله کړې وه ـ په دې سلسله کښې د پښتو ژبې او ادب نه هم ډېره فائده اخستې وه ـ د تحریك ORGAN ارګن د پښتو وړومبۍ رساله "پښتون" د هر لوستي پښتون کورته رسېدلې وه ـ د تحریك پېغام ئې هر ګوټ ته رسولے وۀ ـ ښځو او سړو به په لیکلو کښې یو شان برخه اخسته ـ د دې رسالې په برکت د پښتو په ادب کښې غټ غټ نومونه ښکاره شو ـ باچا خان یونیورسټي چارسده او عبدالولي خان یونیورسټي مردان کښې د ایریا سټډي سنټرز ته پکار دي چې په داسې موضوعاتو تحقیق او څېړنه وکړي ـ دا به د نوي کول د لارې روښانه کولو د پاره د لیت کار وکړي ـ

د باچا خان په قافله کښې د وطن پاله قام پرستو ادیبانو او شاعرانو یوه غټه ډله شامله وه ـ د دوي د ډرامو ، مشاعرو درز په ټولو سیمو کښې خور وو چې تحریك ته ئې ډېرې ښېګړې رسولې دي ـ دا نن چې د پښتو ژبې او ادب باغ بارې داسې سمسورې دي ، دا هم د دغه تحریك او مشرانو برکت دے ـ (دا هم د تحقیق یوه غوره موضوع ده) ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بله غټه خبره دا ده چې پښتنه معاشره د پېړو نه په طبقاتي اډانه ولاړه ده . ولې باچا خان په خپله د هشتنغر د يو لوے خان ځوے وهٔ . ولې هغه د دې امتيازاتو او جاګيردارانه ذهنيت هېڅ پروا نهٔ کوله . دغه وجه وه چې د خدايي خدمتګار تحريك عهدي د معاشرې د بې وزله خلقو او کسب ګرو په لاس کښې وې . دا هغه وخت څهٔ چې نن هم يو ډېر ناشونے کار ګڼلے شهٔ .

باچا خان د خپلو پېروکارانو او کارکنانو باقاعده سياسي تربيت کولو . هر يو غړي به ئې په شخصي توګه پېژندلو . د دې تربيت د کبله د خدايي خدمتګارو او ټول پښتون قام سياسي شعور او سياسي بېداري هغه سطح ته رسېدلې وه چې نن ئې هم صفتونه کېږي . يو غټ مثال دا دے چې د ولی خان د ليکلي کتاب " باچا خان او خدايي خدمتګاري" په سر پاڼه باندې د سوونو تربيت يافته باوردي کارکنانو يو تصوير دے . باچا خان سره د خپلو ماشومانو د پرېټ په سر کښې ولاړ دے . زهٔ چې کله دا کوټلے تصوير ووينم نو د باچاخان د هغه ملګرو او تحريك قدر مې په زړهٔ کښې نور سېوا شي . د دې تربيت اثر وهٔ چې زمونږ په کورونو ، خواوشا ګاونډيانو بلکې د ټولې سيمې په کورونو کښې زنانوو دغه سرې جامې د يو مقدس امانت په طور ساتلې .

ځنې کسان وايي چې بعضې ليډرانو خو په جېل کښې يوه شپه هم نه ده تېره کړې او کاميابي ئې مونډي ده . د

سياسي کاميابو د پاره جېل ته تلل ضروري نهٔ دي ولې حالاتو دا هم ثابته کړې ده چې داسې کاميابۍ پائيدارې او مفيدې نهٔ وي . اول د خپل ملك پاکستان ننني حالاتو ته وګورئ . بل ګمان کوم چې داسې کسان د دې حقيقت نه ولې سترګې پټوي چې زمونږ د ملك په تاريخ کښې ډېر ځله داسې شوي دي چې کسان په چترۍ راکوز شي او تيار خانك ته پرلت ووهي . د ټوپك ډز او د کوټك د ډب نه خبر نهٔ شي . نن پرون هم د ملك په سياسي فضا کښې په چترۍ خلق خېژي او کوزېږي . دې ته به څوك کاميابي ووايي؟

د تاريخ مطالعه دا ښايي چې د دنيا د لويو لويو تحريکونو مشرانو جېلونه خوړلي دي . تکليفونه ئې ګاللي دي ، سختې ئې زغملي دي . بيا ئې چرته کاميابي او کامراني ښکل کړې ده . داسې خلق نن هم د اولس په زړونو حکومت کوي . په برصغير کښې ګڼ نومونه شمېرلے شي ولې په ننني دور کښې نلسن مېنډېله ، انګ سانګ سونچي مثالونه زمونږه د وړاندې دي ، ولې افسوس دا دے چې مونږه خپل قامي او ملي اتلان هغسې ونهٔ قدرول څنګه چې د هغوي حق دے .

باچا خان او د هغهٔ خاندان ته الله تعالیٰ ORATATION او NARRATION يو بې سارې قوت وربخښلے وهٔ . د تقرير او بيانيه تحرير په ناوياته قوتونو ئې نمانځلي وو . په دې يو مثال

(c) ketabton.com: The Digital Library

به زما دا خبره په ښه ډول واضحه شي ـ کله چې د اوږدې جلاوطنۍ نه باچا خان وطن ته واپس راغلو ، د جلسو سلسله بيا پېل شوه ـ په کالو خان کښې جلسه وه ـ مونږه څو ملګري هم دغه جلسې ته تلي وو ځکه چې د ډېرې اوږدې مودې نه پس د باچا خان ليدو ته هر کس لېواله وۀ او تقرير اورېدو ته ئې د هر چا تلوسه وه ـ بل مونږه دا هم کتل چې د دومره غېر حاضرۍ نه پس به د باچا خان په ملګرو او پېروکارانو څۀ شوي وي او کنه؟ جلسه ډېره زياته درنه وه ، د خوا و شا کورونو په کوټو زنانه هم جلسې ته ناستې وې ـ باچا خان چې تقرير ته اودرېدۀ PEN DROP خاموشي شوه ـ باچا خان مرۍ تازه کړه ، وئيل ئې زما قامه !بيا ئې لږه وقفه وکړه په دوېم ځل ئې بيا ووې زما قامه! ساه نيولے شۀ ، ټولې جلسې ته ئې يو خوا بل خوا وکتل او په درېم ځل ئې په غريو نيولي اواز کښې دا ټکي پوره نۀ وو وئيلي چې اے زما قامه چې په جلسه کښې د يوې زبردستې ژړا يوه غلبله پورته شوه ـ ښځو يو بل له غاړې ورکړې ـ سړو په ډرك ډرك وژړل ـ زمونږ جذبات هم بې قابو شو ـ يو ملګري په ژړغوني اواز تپوس وکړۀ ، اے دا څۀ چل دے؟ ما ورته ووې معجزه وشوه ـ د اُورينټېشن معجزه ، دې ته ORATATION وايي ـ باچا خان د خپل اُورينټېشن په برکت په دوو ټکو کښې خپل پېغام قام ته ورسولو ـ څۀ ګړۍ شېبه پس چې حالات قلار شو باچا خان خپل تقرير شروع کړۀ ـ

خبره ډېر نه اوږدوم خو يو حقيقت ته ستاسو توجه راګرځول غواړم ـ بې شکه چې باچا خان د پښتنو په پاکه او بختوره خاوره پيدا شوے وۀ او مونږه پښتانۀ ئې خپل ستر ملي اتل ګڼو ، ولې د امن او د عدم تشدد د دې قداور استازي اقوال ، افکار ، سياسي ، سماجي نظريات ، فلسفۀ فکر او نکته نظر د اصل نسل خاورې او پولې حدود نه وتي دي ـ د انسان او کلهم انسانيت د پاره د امن ، خوشحالۍ او سوکالۍ زېرے ګرځېدلے دے او د باچا خان پېغام دې اعلیٰ ، مقدس او پياورې مقصد ته غاړه غتې شوے دے ـ زۀ چې وينم نو په دې سلسله کښې ماته د هغۀ مقام د امن د درنو درنو استازو نېلسن منډېله او انګ سانګ سونچې وغېره نه هم اوچت ښکاري ـ زمونږ سکالرز او ريسرچر ته پکار دي چې د باچا خان د عدم تشدد په فلسفه تار تاريز ريسرچ او تحقيق وکړي او هغه مقام ته ئې ورسوي چې د ملل متحد د چارټر حصه وګرځولے شي ـ د دنيا ستر طاقتونه ترې د دنيا د پوخ امن د پاره کار واخلي ـ داسې به د بدامنۍ ، بې انصافۍ او سړې خورګۍ ښکار دنيا د امن ، سوکالۍ او خوشحالۍ زانګو وګرځي ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبره به د خدايي خدمتګارۍ د تحريك د ستر ملي قهرمان او پښتو ژبې د انقلابي شاعر اجمل خټك مرحوم په دې شعر پاي ته ورسوم :

نن ټول خلق د هغه محبوبا سندرې وايي
خټك چې به د ځان سره ژړله كله كله

م ـ ر ـ شفق

طنز او مزاح د باچا خان په خبرو كښې

د خپلو مشرانو پوهانو نه به مې اورېدل او بيا مې پخپله هم يو څو ځله په خپله هم دا ننداره كړې ده چې په يوه لويه درنه جلسه كښې به د تقرير او خطابت په فن پوهه ماهرانو ، سياسي مشرانو او ديني عالمانو داسې شانداري وېناګانې وكړلې او داسې زړهٔ راښكونكي بحثونه به ئې وكړل چې د راپېښو مسئلو هېڅ يو اړخ به تړے پاتې نهٔ شو او بيا د نور څهٔ وئيلو به هډو امكان نهٔ وهٔ ـ لكه په يو وخت په ستېج به سردار شوكت خان، نوابزاده نصرالله خان، چودري ظهورالهی، قاسم ملك ، شورش كاشميري، عبدالولي خان ،مولانا مفتي محمود او د اجمل خټك غوندې نوموړو وېناوالو د جوش جذبې نه ډك ، فصيح او بليغ تقريرونه وكړل نو د ټولو اخر ته به باچا خان ته د خبرو كولو بلنه وركړې شوه ـ

داسې مهال كښې د تقرير او خطابت په نشه مستو مئنانو تاثرات او احساسات به عموماً دا وو چې اوس د نورې وېنا پاتې څهٔ دي ؟ بابا خو به زوړ تار غږوي ـ هم هاغه زړې خبرې بيا بيا كوي څهٔ خوند مزه به ونهٔ كړې ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د باچا خان د تقرير په بابله دا رايئ او تبصره بې ځايه هم نۀ وه. واقعي چې د بابا فخر افغان په الفاظو کښې شاعرانه حسن او رنګيني نۀ وه ـ نۀ پکښې تهوقې وشتې وې ، نۀ پېچې نخرې ، خو د پښتنو دغه سل کلني مشر او د ازادئ عظيم مجاهد به چې په قلاره پسته ، خوږه او رعب داره لهجه کښې ساده سوده پښتو کښې خبرې شروع کړې نو يو دم به په ټول ماحول يوه خاموشي خوره شوه اورېدونکي به غوږ غوږ شو او د ټولو توجه به ئې داسې راښکله لکه مقناطيس چې ځان ته وسپنه راکاږي ـ

د باچا خان د وېنا شروع الفاظ به عموماً داسې وو :

زما ورونړو!

دا زۀ چې تاسو له راغلے يمه او دا ستاسو په مخکښې چې ودرېدلے يمه نو دا ځکه چې تاسو زما عزيزان يئ ـ تاسو زما قام يئ ـ زۀ تقرير نه کومه ، زۀ خو تاسو له په جرګه راغلے يم ـ فکر وکړئ ، دا زمونږ څۀ حال شۀ !!!!

د باچا خان ټولې خبرې به د شروع نه تر اخره پورې ډېرې ساده او اسانې وې ـ بيان به ئې له حده زيات سپېځلے او صفا وۀ ـ نۀ به پکښې پېچ وۀ او نۀ څۀ کږلېچ ، لوستي نالوستي ،زاړۀ او ځوانان ، ښځې او ماشومان به پرې يو شان پوهېدل ـ ټولو به ورته د زړۀ غوږونه تکئ کړي وو ـ د بابا فکر او پېغام

سره به ئې مينه پېدا شوه ـ د خواخوږئ جذبه به ئې راپېداره شوه ـ دا ځکه چې د باچا خان خبرو کښې به د زړۀ مينه او اخلاص وۀ ـ د هغۀ په زړۀ کښې د قام درد وۀ ـ د قام خدمت ئې عبادت ګڼلو ـ وئيل به ئې " الله پاك ته د چا د خدمت ضرورت نشته ـ د الله خدمت دا دے چې د الله د مخلوق خدمت وکړے شي ". دې اوصافو د باچا خان په ژبه او وېنا کښې بې حسابه اثر او تاثير پېدا کړے وۀ ـ

باچا خان په هر موقع دا خبره کړې ده چې :

"زۀ سياست دان نۀ يم ـ خدايي خدمتګار يم " يعنې چل ول او ټګي ټوري ئې نۀ کوله ـ د اخلاص او انساني خواخوږئ دغه جذبه وه چې د باچا خان وېنا به د ډېرو ښۀ ښۀ تقريرونو نه پس هم ، خلقو تر اخره پورې په ډېره مينه او احترام اورېدله ـ په اورېدونکيو صرف هغه خبرې ترسکونې او ښې لګي چې د طنز او مزاح ، چټني او مالګه مرچکے پکښې ګډه وي ـ دا د تقرير او خطابت په فن کښې لاژمي توکي ګڼلے شي ، کۀ يو سړے لوے عالم ، ستر مفکر او ژور فلسفي وي خو چې د موقعې مناسب د ټوقې وشتې حس نۀ لري ، په شونډو ئې مُسکا نۀ وي يا په جملو کښې ئې د خندا الفاظ او شګفتګي نۀ وي نو عام اولس ته به د دۀ د ذهن دنيا يوه دشته سوراړا ښکاري او څوك چې په دې صفتونو ښائسته وي نو کلام او بيان به ئې لکه د سپرڼدي ګل تر او تازه محسوسيږي ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

باچا خان په عام ژوند کښې يو اعتدال خوښ، عاجز خويه او سنجيده انسان وۀ ـ په بنيادي توګه يو مصلح وۀ ـ "اصلاح الافاغنه او خدايي خدمتګار تحريك" د انساني خواخوږۍ په بنياد د قام د اصلاح او لارښودنې ښکاره ثبوتونه دي ـ باچا خان د قران او اسلام د تعليماتو په رڼا کښې د غلطو پلتو رسمونو او رواجونو ختمولو هاندې هڅې کولې ـ د خلقو په ذهن کښې ئې بدلون راوستو د حق پېژندلو او حق اخستلو پوهه او احساس ئې ورکولو ـ دې مقصد او مرام ته د رسېدو د پاره باچا خان د الله تعالىٰ د پېغمبرانو ښودلې لاره خوښه کړې وه ـ کومه چې د ازغو ډکه ده ـ خپلو وېناګانو کښې به ئې په خصوصي توګه د حضرت نوح عليه السلام ، حضرت عيسىٰ عليه السلام او د پاك رسول خاتم الانبياء حضرت محمد صلى الله عليه وسلم او بيا د هغۀ د اصحابو مثالونه ورکول ـ

فطري خبره ده چې کوم لار ښود او مصلح رهنما د قامي ژوند کشالو او عذابونو سره مخ وي او په تېره تېره د پښتون قام د اصلاح ذمه واري ئې په سر اخستې وي نو د هغۀ لهجه کښې به تريخوالے هم پيدا کېږي او کله کله به له ډېره سوخته خندا هم ورځي نو په خبرو کښې طنز او مزاح هم د دغه قسمه کېفيت په اثر کښې مخ ته راځي او دا بېخي فطري عمل وي ـ مصنوعي نۀ وي ـ مزاح ته مونږ د توقې يا د خندا معنىٰ ورکولې شو او طنز لکه د "ټك" يا "پېغور" په مفهوم کښې

راتلې شي خو داسې چې اورېدونکے پرې د ازغي د څوکې سوے هم محسوس کړي خو په شونډو به ئې لکه د ګل مُسکا هم خوره وي ـ

د يو پښتون قامي راهنما په حيث د باچا خان په وېناګانو او خبرو اترو کښې به کله کله څۀ لږ ډېر مزاح او د زورَور طنز رنګونه راخورۀ شول ـ

زۀ دلته د ليدلو ، اورېدلو او لوستلو واقعو په حوالو د باچا خان وېناګانو کښې ځينې جملې او خبرې وړاندې کوم چې د طنز او مزاح شوخ رنګونه پکښې په شعوري او غېر شعوري توګه ځلېږي خو ارمان چې په ليك کښې ما د باچا خان د لهجې خوند پېدا کولې شوې ـ

استحکام او غداري:

د کال ۲۵-۱۹۶۴ زمانه وه ـ فيلډ مارشل محمد ايوب خان د پاکستان صدر وۀ ـ باچا خان د علاج د پاره لندن ته لېږلے شوے وۀ ـ وروستو د ډاکټرانو په مشوره د افغانستان کابل او بيا جلال اباد کښې مېشته شۀ ـ د پاکستان صدر مردان کښې يو تقرير کښې باچا خان ته "غدار" وئيلي وو ـ دغو ورځو کښې کابل رېډيو د باچا خان تقرير نشر کړۀ چې زمونږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتونخوا کښې زيات شمېر خلقو په ډېره مينه اورېدلے وۀ. باچا خان وئيلي وو:

ايوب خان ما پسې کلي ته سوال جواب کړے وۀ ، زۀ چې هلته (پاکستان) کښې وم نو دۀ به ما ته کاکا وې. ما ورته وې تۀ څۀ غواړې؟ دۀ وې ، استحکام ـــ ما ورته وې استحکام په څۀ راځي ؟ دۀ وې په فوځ، ما وې ـــــ استحکام په فوځ نه په قام......تۀ استحکام غواړې ؟

با چا خان زياته کړه

دے ما ته غدار وايي ، يلکه (يا هلکه) د ازادۍ د پاره خو جنګ مونږ کړے دے ، دا پېرنګے خو مونږ د ملك نه شړلے دے ، نو زۀ غدار شوم او تۀ وفادار شوے.

شهنشاهئيت او باچا خان:

دا به د کال ۱۹۷۲ء ورځې شپې وې ، د پاکستان پخوانے وزير اعظم ذوالفقار علي بوټو مردان ته راغلے وۀ. د هوتي د نوابانو په ځاے کښې ئې تقرير کړے وۀ چې په رېډيو او ټيلي وژن نشر

شوے وۀ. باچا خان پسې ئې يو څو شتۍ خوشې کړې وې. وئيل ئې ، دے ځان ته بادشاه خان وايي ، کلي له ئې نوم شاهي باغ اېښے دے. دے شهنشاهئيت غواړي. يو څو ورځې پس اخبار کښې د پخواني سياسي ګوند نېشنل ډيموکرېټك له خوا اخباري خبر راغے چې باچا خان به د هوتي فرشي پل سره جومات کښې د جمعې د مانځۀ نه پس خلقو ته خطاب کوي او د بوټو صاحب د خبرو جواب به کوي. دا خبر د ځينو مشرانو د پاره نا اشنا ځکه وۀ چې باچا خان په خپل ټول ژوند کښې چرې هم جوابي بيانونه نۀ ورکول. کله چې د جمعې مونځ وشۀ نو سوئيل طرف ته برانډه کښې د باچا خان د وېنا کولو اهتمام کښې ځاے جوړ کړے شۀ. باچا خان په خپله مخصوصه قلاره لهجه کښې بيان شروع کړۀ چې د بوټو صاحب حواله ئې ورکوله نو وې وئيل:

زۀ خو ستاسو دې وزيراعظم ته پېکر (فکر) وړے يم ، هغه بله ورځ چې دۀ دلته ما پسې خبرې کولې نو ما په کاغذ ليکلې دي.

(باچا خان د نظر عېنکې ولګولې او د جېب نه ئې د کاغذ يوه پُرزه راوېسته) بيا ئې ووې:

بوټو صاحب وايي ، دے ځان ته باچا خان وايي ، يلکه (يا هلکه) زما نوم عبدالغفار دے ، باچا خان خو راته خپل قام د مينې نه وايي ، بوټو

(c) ketabton.com: The Digital Library

صاحب بله خبره دا کوي چې کلي له ئې شاهي باغ نوم اېښے دے، دا شاهي باغ نهٔ دے ، شهي باغ دے او دا خو زمونږ د تربورانو کلے دے ۔ زمونږ کلے خو اتمانزو دے ، دهٔ ته دومره هم پته نشته۔ دے لاځان ته وزير اعظم وايي !!!! درېمه خبره بوټو صاحب دا کړې ده چې زهٔ (باچا خان) شهنشاهئيت غوارم ، نو تاسو ما ته وګورئ ، ما کښې د شهنشاهئيت څهٔ دي ؟ شهنشاهئيت خو دے غواړي۔

د قام درد او مينه

د کال ۱۹۷۲ء دسمبر په څليريشتمه نېټه چې د باچا خان په يو عظيم الشان تاريخي جلوس کښې د افغانستان نه پېښور ته راوستے شهٔ نو جناح پارك کښې ئې په لکهاو خلقو ته يو ډېر اوږد او تفصيلي تقرير کړے وهٔ ، د وينا په مهال کښې ئې له ډېره سوخته ووې :

> ميږې ته چې خداے په قار شي نو وزرې ورله ورکړي او پښتون ته چې خداے په قار شي نو په زړهٔ کښې ورله د قام مينه پيدا کړي ، زهٔ ئې په دې کار اخته کړے يم۔

عجيبه ملك:

باچا خان په يوه موقعه (۲۴م دسمبر ۱۹۷۲ء) وئيلي وو:

> مونږ په يو عجيبه ملك کښې اوسېږو ، عجيبه خو په دې دے چې دلته خدمت کول جرم دے او چرته چې خدمت کول جرم وي هلته د خدمت خلق نهٔ پيدا کېږي او په کوم قام کښې چې د خدمت خلق نهٔ وي د هغوي دنيا هم تباه شي او اخرت ئې هم تباه شي۔

د کار خبره:

> د دې تاريخي تقرير په اخرکښې باچا خان خلقو ته په ډېره عاجزۍ يو خواست وکړهٔ چې تاسو کښې کهٔ ما له څوك د کار خبرې له راځي نو سحر د نهو بجو نه يولسو بجو پورې به ستاسو خدمت کښې حاضر يم ، د سلام د پاره مهٔ راځئ۔ سلام وشهٔ ۔ ستاسو د دې مينې او محبت ډېره شکريه ؛ چې په دې دومره يخنۍ کښې د لرې لرې نه راغلي يئ او ډېر کړاو مو کړے دے ۔ ستاسو ډېره ډېره شکريه ۔ اوس کهٔ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما له څوك د كار خبرې له راځي نو راتلې شئ ،
"درشنيان" نه

د كار خبره به څۀ وه ؟ د قام او ملك د ابادۍ ودانۍ او خېر ښېګړې خبره ، ډاکټر محمد يونس بټ (ورځپاڼه جنګ ۱۲م نومبر ۱۹۹۳ء) په خپل كالم "عكس در عكس" كښې ليكلي دي :

> د بي بي سي لندن يو نمائنده خان عبدالغفار خان سره د مرکې کولو په غرض ورغلے وۀ ، خان صاحب ورته وې ، ګوره! كۀ تۀ ما سره په پښتو ادب او شاعرۍ خبره كول غواړې نو زما ځوي غني سره كښېنه، په سياست راسره خبرې کوې نو ښه به دا وي چې ولي خان له ورشه او كۀ چرې څۀ د كار خبره كول غواړې نو بيا ما سره خبره وكړه۔

سن باتهـ (د نمر پيتاوے)

محترم مفلس دراني (ورځپاڼه وحدت ۱۴م مارچ ۱۹۹۱ء) يوه واقعه ليكلي ده :

> زۀ يو ځل د قلندر مومند صاحب په وينا باچا خان سره مركې كولو ته لاړم ، دغو ورځو كښې

> باچا خان د كابل سين په غاړه يوې ډاك بنګله كښې نظر بند وۀ ، د ژمي موسم وۀ ۔ زۀ چې ورغلم نو باچا خان كټ كښې پيتاوي ته ناست وۀ ۔ انټرويو چې وشوه نو ما د دې خبر سرخي داسې لګولې وه چې He was taking sun bath ، هغۀ پيتاوے كوۀ۔
>
> په سبا له يوې اردو ورځپاڼې د خبر ترجمه داسې كړې وه ؛ باچا خان په نمر كښې په سين كښې لامبل ۔ باچا خان چې خبر لوستے دے نو ما (مفلس دراني) ته ئې په ټيلي فون غږ كړے وكړۀ:
>
> يلكه ! دا خلق به څۀ وايي چې باچا خان لېونے شوے دے چې په دې يخ ژمي كښې په سين كښې لامبي !!!!؟؟

غوا :

زما والد صاحب مولانا عنايت الله مرحوم وئيل چې

د يو لوے اختر په ورځ خاكسار حاجي صاحب ، حاجي عبدالحكيم سره د باچا خان ملاقات له سردرياب ته تلو۔ چارسده كښې ماښام خسرو خان سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایسار شو ۔ ډوډۍ مو ورسره وخوړه ۔ هلته راسره یو زوړ خدایي خدمتګار ملګرے شۀ ۔ مخالفینو باچا خان پسې داسې پروپېګنډې کولې چې په ځلور مذهبه به ناروا وي۔ځینې ساده باده خدایي خدمتګار به پرې هم تېروتل ۔ مونږ به د هغوي د پوهولو کوشش کوۀ ۔ دغه سپین ږیري په لاره لاره یوه داسې خبره وکړه چې ما له ئې خندا راوسته۔ ما ورته وې سردریاب ته چې ورسو نو پخپله به د باچا خان نه تپوس وکړے او بیا ئې په خپله د باچا خان نه پوښتنه وکړه:

باچا خانه دا رښتیا دي چې تۀ غوا نۀ حلاله وې؟

باچا خان ورته په غور وکتل خو په خلۀ ئې هېڅ ونۀ وئیل ، بزرګ خدمتګار بیا ووې ، باچا خانه! زۀ تهوقه نۀ کوم ۔ سم تپوس درنه کوم ، خلق وایي چې دے غوا نۀ حلالوي۔باچا خان ورته زر جواب ورکړۀ:

یلکه! دا زۀ درته قصاب ښکارم چې غواګانې به حلالوم۔

چاربېته:

د کال ۱۹۷۷ء انتخابي هلې ګولې وې ، باچا خان مُلازو کنبې یوې جلسې ته تقریر کوۀ؛

باچاخان عهد ساز شخصیت

یلکه! د ازادۍ جنګ خو تاسو کړے دے، قربانۍ تاسو ورکړې دي، کورونه ستاسو تباه شوي دي ، قېدونه تاسو تېر کړي دي او سختۍ کړاونه خو تاسو زغملي دي او کۀ تاسو پېرنګے د ملك نه وې اېستلے نو پاکستان به چرته وۀ ۔ تاسو دومره نۀ پوهېږئ ، دا ملکونه په چاربېتو جوړېږي ؟

وېش او اختلاف:

باچا خان په ډېرو موقعو، په خصوصي توګه د پاکستان وړومبۍ دستورسازه اسمبلۍ (فروري ۱۹۴۸ء) کنبې:

چې کله د پاکستان د فادارۍ سوګند پورته کوۀ ، دا خبره سپینه کړې وه چې ما د پاکستان نه بلکې د تقسیم (وېش) مخالفت کوۀ او دا مخالفت مې په ډېر اخلاص کړے دے ۔ ځکه چې دې سره به د هندوستان دمسلمانانو قوت تقسیم شي او ما چې کومې خطرې محسوسولې هغه اوس دا دي تاسو پخپله هم وینئ خو هر کله چې پاکستان جوړ شۀ او زمونږ صوبه پاکستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې راغله نو اوس به یواځې د خپلې صوبې نه
، د ټول ملك خدمت کوو .

د پښتونو ملازو کښې عام اولس ته خپله وینا کښې ۱۹۷۷ء ، په ساده باده الفاظو کښې د دغه نظریاتي اختلاف څرګندونه وکړه :

ما خو دوي ته هاغه وخت وئیلي وو چې دا
تقسیم غلط دے (د پاکستان د دواړو برخو
مغربي او مشرقي پاکستان تر مینځه زر میله
فاصله ده) دا خو لکه چې دوو تربورانو له یو
پرتوګ ورکړې ، یو به یوه پښنځه راکاږي او بل
به بله پښنځه راکاږي نو خښتګ به ئې وشلېږي .
نو ولي ، ونهٔ شلېدهٔ څهٔ ؟؟

(په کال ۱۹۷۱ء کښې پاکستان دوه ټوټې شهٔ، مشرقي حصه ترې بیله شوه)

مړه پیښو :

د کال ۱۹۷۸ء خوا او شا خبره ده ، د بوټو صاحب د حکومت تخته اوړېدلې وه . د پي این اے (پاکستان قامي اتحاد) تحریك د عروج نکتې ته رسېدلے وهٔ خو نتیجه کښې ئې جرنیل محمد ضیاء الحق په اقتدار کښې راغے . جرنیل

صاحب اول درېو میاشتو کښې دننه او بیا څهٔ موده پس د ټولټاکنو (عام انتخاباتو) کولو لوظونه کول ، حېدراباد ټربیونل مات شوے وهٔ . دغو ورځو کښې ښاغلے عبدالولي خان هم دورې کولې او پاکستان کښې به هر ځاے د دوي دروند استقبال کولے شهٔ خو د باچا خان رایې او فکر بل شان وهٔ ، د زېدې عبدالعزیز خان کاکا په حجره کښې ناست وهٔ . دیوهنتون طالبعلمانو ترې ګېر چاپېره وو . په روانو سیاسي حالاتو خبرې اترې کولې شوې ، بابا فخر افغان وئیل :

دا نسیم ولی خو ماته لېونې ښکاري ، دوي
چې د قامي اتحاد په سټېج تقریر وکړي او
زرګونه خلق ورته لاسونه وپړقوي نو دوي وایي
ګني مونږ قومي لیډران شو، یلکه! دا سټېج خو
ستاسو نهٔ دے ، د دې ګټه خو به پنجاب ته
وځي . تاسو ځان له سټېج پیدا کړئ چې ګټه ئې
ستاسو جولۍ ته راشي ----

بابا زلمو هلکانو سره په شګفته موډ کښې دا خبرې کولې او د این ډي پي په مشرانو ئې بوښهٔ نهٔ دوړول نو عبدالعزیز خان کاکا خواله ورغے او په غوږ کښې ئې ورته څهٔ خبره وکړه . (مطلب ئې غالباً دا وهٔ چې دا هلکان دي هسې نه ---- ستا د خبرو نه بل څهٔ تاثر واخلي) خو بابا خبره صفا کوله ، مسکے شهٔ او ښهٔ په اوچت اواز کښې ئې ورته ووې :

(c) ketabton.com: The Digital Library

> وه ---- مړې پیشو! (د میني لفظ) دا په تا څهٔ
> شوي دي ؟ تهٔ خو خدایي خدمتګار یې ، ستا
> خو خپل ستېج وهٔ کنه !!!

په دې خبره عبدالعزیز خان او نور ناست کسان هم شګفته شو.

شومتیا که ساد ګي:

د باچا خان په حقله د خلقو یوه لویه مغالطه دا هم ده چې دے "شوم" دے. تر دې چې ځینو لویو شخصیتونو هم برناحقه دغه تاثر قائم کړے دے لکه مولانا ابوالکلام ازاد غوندې شخصیت "انډیا ونز فریډم" کښې د نامعلومه صاحبانو په بیان تېروتے دے ، په ۱۹۷۷ء کښې مارشلایي دور کښې چې حېدراباد ټریبونل مات کړے شهٔ او ملي رهبر عبدالولي خان او د هغهٔ ملګري راخلاص شو نو د هرکلي د پاره جوړې جوړې خلق ولي باغ ته ورمات وو. د طورو عبدالمجید خان اېډوکېټ سره ملګرو کښې زما دوست ښاغلے پرویز اقبال سلام او پخېر راغلي ته حاضر شوي وو. دوي اول باچا خان له ورغلل. د سلام نه پس باچا خان یو زلمي ته ووې "په دې مېلمنو چایٔ وڅښوه" خو دوي ورته ووې چې مونږ چایٔ ناشته کړې دي. نو بابا ورته ووې چې چایٔ نه څښئ نو دا مېوې د څهٔ د پاره پرتې دي؟ د دې نه واخلئ. دا ستاسو د پاره دي. مجید

خان او ملګرو په ډېره خوشحالۍ یو یو کینو را اوچت کړهٔ ، پرویز اقبال وایي زمونږ د پاره خو تبرك وهٔ. بیا چې دوي ولی خان سره بړه ګړه وکړل او د دوي په لاسو کښې ئې کینوان ولیدل نو مجید خان ورته په خندا کښې ووې "دا مونږ له بابا راکړل" ولي خان وې " ښه بیا خو ګټه د اړولو ده " ټول په خندا شو خو ولي خان ورته بیا په دې حواله د ټوقې وشتې په انداز کښې وضاحت وکړهٔ :

> بابا چې به چرته په دوره بهر ته لاړهٔ نو د کور
> بندیانو به ساه واخسته ځکه چې کشر کول د
> بابا په وېنا عمل نهٔ شي کولے ، د پوټي پوټي
> ځیز حساب کوي ، کهٔ پیننځهٔ مېلمانهٔ راشي نو
> بابا وایي چې د مېلمنو په حساب دې اخلے
> پخلے وشي او چې مېلمانهٔ د شمېر دي نو بیا
> دې دومره کټوو پخولو ته څهٔ حاجت دے. دا خو
> فضول خرچي ده.

باچا خان چې د قام اصلاح کوله نو صرف د خلې خبرې ئې نهٔ کولې د کفایت شعارۍ او ساده ژوند تېرولو عملي نمونه به ئې پېش کوله. په دې خبره به ئې زور ورکوهٔ چې د خپل څادر سره پېښې غزوئ.

د چارغولۍ سبزعلی خان د باچا خان کورنۍ په خصوصي توګه عبدالعلی خان او باچا خان سره د بې تکلفه دوستانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعلقاتو دعویٰ کوي ـ طورو کښې زمونږ ځاے ته راغلے وۀ ـ وئيل ئې چې د چراګاه يوسف خان صاحب د ښاغلی عبدالولی خان او د هغۀ د ملګرو په درناوي کښې د مازيګر مېلمستيا کړې وه ـ باچا خان بابا هم راغلے وۀ ـ ماله ورايه سهي کړۀ چې بابا يو ګلاب جامن لاس کښې نيولے دے او د چايو نه ګوټ هم کوي ؛ زۀ په تُندۍ خواله ورغلم :

بابا! تاسو هم دا متهايي ګلاب جامن خورئ ؟ بابا ورته ووې نو ولې زما پرهېز دے څۀ ؟ ښاغلي سبزعلی خان ورته ووې "مونږ خو دا اورېدلي دي چې د بابا خوراك ښناك ساګ،سکرك شوملې ، غوټه پياز او چکۍ ګوړه ده" د دې په جواب کښې ورته بابا پوره تفصيل بيان کړۀ ،

> چې د قام د اصلاح د پاره تحريك چلوو نو په خدايي خدمتګارو به مې سختي کوله ـ ما ته د دوي کمزورۍ معلومې دي ـ د پيسې درك به ورسره نۀ لګي ، د مېلمه د پاره به په قرضو سودا راوړي ، کۀ غم وي او کۀ ښادي ، بې ځايه خرچونه به کوي ـ ديګونه به سوارۀ کړي ، چرګان او پولاونه به پخوي ـ خپل ځان لوټ کړي ـ خپل بچي خوار کړي او بيا د پولۍ پرق ته کښېني او دا جلسې جلوسونه څۀ يوه ورځ خو به نۀ وه ـ کله به يو ځاے ته تلو کله بل ځاے ته

> او څۀ لس او شل به هم نۀ وو ، دا خو به په سوونو او زرګونو خلق وو نو ما نۀ غوښتل چې دا ټول دې د يو تن يا څو کسانو اوږو بار شي ـ ما به په کلکه وينا کوله چې خدايي خدمتګاران به ځان سره غوټه پياز وي کۀ سوکړك ، د خپلې ډوډۍ بندوبست به پخپله کوي او اوس هم په دې عمل کوم چې ساده کار پکار دے

سبزعلی خان ورته ووې:

نو دا اوس تاسو وګورئ دا خو ساده کار نۀ دے ـ سرۀ کړي چرګان دي......باچا خان ورته غوړېده ووې :

> يلکه! نو دا يوسف خان خو ددې علاقې خان دے ، توان ئې شته ـ د دۀ پرې څۀ ؟

دال او پلاو:

په دې موضوع ځان له يو خوندرو بحث کېدے شي ـ سادګي او کفايت شعاري ، فضول خرچي او شومتوب جدا جدا فکري او ذهني روييې دي ـ زما ورور ښاغلے اسرار د طورو د بغداري امير محمد خان په حواله يوه واقعه بيان کړې ده ـ دے د مشهورې شاعرې اديبې ډاکټر سلمیٰ شاهين او ډاکټر نګار پلار وۀ ـ سور سپين ښکلے بنيادم وۀ ـ په هلکوانه کښې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدايي خدمتګارۍ تحريك كښې جېل ته تلے وۀ ، له دې كبله په خدايي خدمتګارو كښې د وړوكي اميرمحمد په نوم يادېدۀ ځكه چې ستر امير محمدخان د ښاغلي محمد اعظم خان پلار "خان لالا" وۀ. د بغدادي امير محمد خان ، د ګوجرو ګړۍ ميا شاكر الله باچا ، باچا خان سره لاهور ته تلي وو. د ميا محمود على قصوري صاحب مېلمانۀ وو. هلته چې اورسېدل نو باچا خان حسب معمول ميا قصوري صاحب ته يادګيرنه وركړه چې ځان ډېر مۀ كړوئ. د ساده ډوډۍ بندوبست وكړئ. هغۀ ورته لاس په نام شۀ خو ميا شاكر الله باچا ورته پټ غوندې ووې. باچا خان دې خوري ساده مونږ له سم انتظام وكړه. ميا صاحب دوي له هم تسلي وركړه چې فكر مۀ كوئ ، هر څۀ به وشي. باچا خان ئې جدا كمرې ته بوتلو ، اوبۀ ، صابون، توليه ئې ورته كښېښودل چې مونځ اودس او لږ ارام وكړي. څۀ وخت پس باچا خان ته ډوډۍ كښېښودې شوه ، ساده دال ماستۀ وو، باچا خان ورته ووې ، هغو نورو دوو ته هم ووايئ چې راشي. ميا قصوري ورته وايي: هغوي له هلته ډوډۍ يوړلې شوه. تاسو دلته په ارام وخورئ. باچا خان ورته ووې " خېر دے كۀ هغوي نۀ راځي نو زۀ به ورشمه ، مونږ خو يو ځاے راغلي يو. نو په يو ځاے به ډوډۍ وخورو. بيا باچا خان د دالو ركېبۍ او ډوډۍ په لاس كښې نيولې د هغوي كمرې ته ورغے ، هلته سرۀ

كړي چرګان وو، غوښه او پلاو ، فيرني وغيره په مېز پراتۀ وو. باچا خان ورتلو سره وړومبۍ خبره دا وكړه :

نفس درباندې داسې غلبه وكړه چې هر څۀ درنه
هېر شو. تاسو لاځان ته خدايي خدمتګار وايې.

بيا ئې ووې :

په خپله خو راغلئ پلاو چرګانو ته كښېناستئ
نو دا دال خور درته زۀ ښكاره شوم ؟

عجيبه مصنف:

ځينو انټرويګانو كښې به چې د باچا خان نه د غوره او خوښ كتابونو او مصنفانو په بابله پوښتنه وشوه او بيان به ئې كوو نو مُسكے به شۀ او صحافيانو ته به ئې په انګرېزۍ كښې ليكلے كتاب "ګولډ اينډ ګنز" په حواله وئيل :

تاسو به دنيا كښې داسې مصنف هډو ليدلے نۀ
وي چې په خپل كتاب ئې پخپله پابندي لګولې
ده.

يادګيرنه:

دا مضمون ما د نوي سره ترتيب كړۀ خو دې كښې ما بيا هم د باچا خان د كتاب " زما ژوند او جدوجهد" څخه استفاده نۀ ده كړې. باچا خان چې خپل كتاب كښې د جېل د سختيو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوراك څښاك د انتظامي معاملو د قېديانو د رويو ، د يو قېدي د لباس پوشاك ، د عدم تشدد په فلسفه د عمل كولو او د صبر استقامت د مظاهرو ذكر كوي نو دې كښې هم د بابا د شگفته مزاح او ځاے په ځاے د خوږ او تېرۀ طنز مثالونه شته دے خو پكار دي چې دغه كتاب لوستونكي پخپله ولولي ـ
و ما توفيقي الابالله

ميا وكيل شاه فقير خېل

د باچا خان تحريک او پښتو ادب

د پښتونخوا په دې سيمه كښې د پښتنو يو څو تحريكونه د وخت د تقاضوپه سبب راولاړ شوي وو ـ د دغه تحريكونو مقصد او نصب العين يو شان وو ـ هغه دا چې پښتانۀ په لساني ، مذهبي ، سياسي، شعوري ، ثقافتي او تمدني لحاظ سره يو ځانگړے لوړ مقام لري او دوي ته دې هم دغه مقام حاصل شي خو د دغه مقام حاصلولو د پاره په دغه لار كښې استعماري او جابر قوتونه خنډان وو ـ دغه تحريكونو كښې د بايزيد پير روښان تحريك، د ستر ننگيال خوشحال خان خټك تحريك او د ستر فخر افغان باچا خان تحريك په نظر راځي ـ د دې درې واړو تحريكونو كړې د تاريخ مطالعه كوونكيو ته په قامي او سياسي توگه د يو بل سره تړلي ښكاري خو دلته دا وضاحت ضروري گڼم چې د بايزيد روښان تحريك په اول كښې صوفيانه ، مذهبي او اصلاحي تحريك وۀ چې بيا ئې ورستو د قامي او سياسي تحريك رنگ واخستۀ ـ بايزيد روښان او ستر خوشحال خان بابا دواړه د هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت استعماري او پښتون دشمن قوت مغل سره په جنګ مخ وو ـ ستر خوشحال خان بابا خو د افغان ننګ او پت ژړلو څکه ئې نعره کړه :

د افغان په ننګ مي وتړله توره
ننګيالے د زماني خوشحال خټك يم

خو د دي دواړو تحريکونو سره سره په هغه وخت کښې د پښتو ادب دوه مکتبونه وجود کښې راغلل ، دواړو مکتبونو په خپل ژور علمي انداز کښې د پښتو ادب او ژبې خدمت په فراخه توګه کړے دے او پښتو ادب ته ئې ډېر څۀ ورکړي دي ـ د روښانيانو ډلې د صوفيانه شعري ادب خورولو او وده ورکولو کښې لوے کردار ادا کړے دے ، دغه مکتب د مرزا خان انصاري ، دولت خان لواڼي ، علی محمد مخلص او ارزاني غونډي د لوي پائې شاعران پيدا کړل ـ د روښاني مکتب لويه کارنامه د پښتو ژبې رسم الخط ايجادول وو او بايزيد روښان هم د دغه رسم الخط ابتدا د خپل کتاب خيرالبيان په ليکلو سره کړې وه او دغه شان خوشحال بابا هم د خپل مکتب سرخيل وۀ او دغه مکتب پښتو ادب ته په تاريخي ، تحقيقي ، نثري او شعري لحاظ سره لوړ مقام ورکړے دے او د پښتو ژبې ليك لوست ئې د وخت د تقاضو

مطابق په نوي رسم الخط سره اسان کړے دے ـ دغه مکتب د اشرف خان هجري ، سکندر خان خټك، ګوهر خان خټك، صدر خان خټك ، عبدالقادر خان خټك او افضل خان خټك غونډي لوے لوے شاعران او عالمان پيدا کړي وو او تر اوسه دغه مکتب د پښتو ادب ګلستان ښېرازه کړے دے ـ زما د دي بحث مطلب دا دے چې د پير روښان او خوشحال خان بابا تحريکونه سوچه قامي او سياسي وو ـ دي تحريکونو ته مونږ په خصوصي توګه ادبي تحريکونه نۀ شو وئيلي بلکې دا وئيلي شو چې د دغه تحريکونو په وجه د پښتو ادب دوه مکتبونه په وجود کښې راغلل او د دغه ادبي مکتبونو په دغه تحريکونو کښې د مخکښې بوتللو لوے لاس وو ـ

اوس راځو د شلمې صدۍ يو ډېر لوے منظم تحريك طرف ته چې مونږ ورته تعليمي، ادبي، قامي ، سياسي او شعوري تحريك وئيلي شو ـ د دغه تحريك محرك ستر پښتون مبارز فخر افغان باچا خان دے چې د جهالت په تيارو کښې پروت د بې علمه، بې اتفاقه او بدحاله پښتون په حالت غمژن او ويرژن کېږي او د دغه ارمان خاکه ئې ارواښاد فضل محمود مخفي د دي الفاظو سره مخکښې کوي :

زۀ د قوم په غم ژوندے يم دغه غم به په زړۀ تل وي
په څيګر سوے له دي يم سر کښېږي اور مې دي نه بل وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدایه داسې ژوندون راکړې چې مې زړهٔ کښې غم د قام وي
په دې غم کښې لېونے وې دغه غم په ما بارتل وي
خدایه داسې وخت به راشي چې زمونږ جهاز به هم وي
لکه باد به په هوا شي په ترخو اوبو به سم وي
زهٔ به خپل جرنېل پسې یم په دشمن به داو کول وي
په ارمان ارمان له دې یم خدایه داسې وخت به کل وي

باچا خان یو سوچ خپل کړو، کهٔ چرې پښتون په تعلیمي او علمي لحاظ سره معمور شي نو هله به د خپل لساني، سیاسي ، شعوري، ثقافتي او تمدني حالت نه خبر شي او د جهالت د تیارو نه به بهر شي او پښتون قام به د ترقۍ په لار مخکښې لاړ شي او دغه قلم او کتاب به د دهٔ د روښانه ژوند ضمانت وګرځي۔

په دې باره کښې باچا خان د خپل کتاب " زما ژوند او جدوجهد " کښې لیکي :

زهٔ په مشن سکول کښې د خپل هېډ ماسټر او د هغهٔ د ورور ډاکټر وګرم نه ډېر متاثره وم ۔ د هغوي قربانیو راباندې ډېر اثر کړے وهٔ ۔ زما هم دا خیال پیدا شوے وهٔ چې د دې قام او وطن خدمت مې وکړې ۔ په دغو ورځو کښې زمونږ د قام د جهالت په وجه ډېر بد حالت وهٔ ۔ نهٔ د

باچاخان عهد ساز شخصیت

حکومت له خوا څهٔ انتظام وهٔ او نهٔ د قام له خوا ۔ د تعلیم کولو هېڅ انتظام نه وهٔ او کهٔ په کوم کلي کښې به پرائمري سکول وهٔ هغې ته به هم ملایانو ثوك نهٔ پرېښودل نو ما غوښتل چې د پښتنو د بچو د تعلیم د پاره په ملك کښې اسلامي مدرسې جوړولو کوشش وکړم او خپل ژوند به په دې خدمت کښې تېروم ۔ په ۱۹۱۰ء کښې ما او مولوي عبدالعزیز صاحب یوه مدرسه په اتمانزو کښې جوړه کړه او د نورو مدرسو جوړولو د پاره مو په نورو علاقو کښې دوره شروع کړه ۔ د خلقو توجه مې د علم طرف ته کړه او د پښتنو په زړونو کښې مې د علم د ضرورت احساس پیدا کړهٔ او دغه شان مو ورو ورو په مختلفو علاقو کښې د مدرسو جوړول شروع کړل په لږ وخت کښې ډېرې مدرسې جوړې شوې۔

تاریخ ګواه دے چې هر تحریك یو نصب العین او مقصد د پاره شروع کېږي نو په مخالفت کښې ئې خامخا ثوك راوچتېږي نو دغه شان هم په دغه ورځو کښې د مدرسو جوړولو مخالفت کښې د هغه وخت ملایان، پیران او خانان راوچت شول او مخالفت ئې شروع کړهٔ او په خپل تقریرونو کښې به ئې خلقو ته وئیل :

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبق د مدرسې وايي
د پاره د پيسې وايي
په جنت کښې به ئې ځاے نۀ وي
په دوزخ کښې به غوپې وئ

خلقو چې به دا واوريدل نو خپل بچې به ئې منع کول۔
په دغه حقله باچا خان وايي:

> په دغه وخت کښې قام د ملايانو او باباګانو په جال کښې ګېر وۀ او د هغوي د اثر لاندې د بل چا اثر ئې لا نۀ وۀ منلې او يو قام هله د چا اثر قبلوي چې اثر والا پکښې پيدا شي کله چې ملايانو زمونږ د مدرسو مخالفت شروع کړۀ نو د خپلو مدرسو د پاره مونږ د ترنګزو حاجي صاحب سرپرست وټاکۀ نو په دې طريقه مونږ څۀ نا څۀ د ملايانو د تخريب نه بچ شو ۔ د حاجي صاحب په وجه مونږ ته په دې کار کښې ډېره کاميابي حاصله شوه۔(زما ژوند او جدوجهد صفحه ۷۹)

هر کله چې انګريز په دې خبر شۀ چې پښتون قام په تعليمي لحاظ پرمختګ غواړي او دغه تعليمي پرمختګ سره به په پښتون قام کښې انقلاب راشي او دغه انقلاب زمونږ د پاره د يو لوے طوفان ذريعه وګرځي او دا يو داسې قام دے چې زمونږ د مقابلې طاقت او جرات لري نو ولې دې مونږ د

باچاخان عهد ساز شخصيت

دوي دغه منصوبې ختمې نۀ کړو او هم په دې کوشش کښې لګيا شو۔ د دغه مدرسو جوړولو تحريک ناکامه کولو د پاره ئې هر قسم طريقې خپلې کړې ۔ په دې دوران کښې د خلافت تحريک شروع شۀ او د هجرت کولو اواز پورته شۀ نو د دې سيمې پښتانۀ هم افغانستان ته په هجرت لاړل۔ په دغه کښې باچا خان هم په هجرت لاړۀ چې پنځلس کاله پس راغے نو وايي:

> د افغانستان او ازاد قبائلو چې مې حالت وليدۀ او پنځلس کاله مې په هندوستان قبائلو او افغانستان کښې غرزې پرزې وکړې نو په دې نتيجه ورسيدم چې انقلاب د منډې کار او دومره اسان څيز نۀ دے۔ انقلاب د سړې سينې کار دے۔ انقلاب علم او پوهه غواړي ، انقلاب عالمان او پوهان غواړي ۔ د انقلاب د پاره د اشخاصو ضرورت دے۔ تۀ ګوره چې زمونږ جذباتي ملګري په څومره جوش راوتلي وو ، ټول لاړل خوارۀ وارۀ شول نو کښېناستم د ځان سره مې ښۀ فکر وکړۀ ، په دې نتيجه ورسيدم چې زمونږ د قام نۀ تجارت خوا ته توجه شته ، نۀ د صنعت خوا ته ، نۀ د زراعت خواته او نۀ د تعليم خواته۔ د بلې خوا په رسمونو رواجونو کښې تر غوږو ډوب دے ۔ په خانه جنګو اخته دے۔ داسې قام انقلاب نۀ شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

> کولې او دا قام د دې بلاګانو خلاصول په کار دي چې سیاسي شعور پکښې پیدا شي او دا کار یوه پُر امنه فضا غواړي. تر دغه وخته پورې زۀ په دې عقیده وم چې دا ټول کارونه انقلاب غواړي. تشدد راته د انقلاب نزدې او د کامیابۍ لار ښکارېده خو د تجربې نه وروستو راته معلومه شوه چې د جنګ په وخت کښې اسونه نۀ تیارېږي نو ځکه مې اراده وکړه چې خپل کلي ته واپس کېږم او د عدم تشدد د اصولو په بنا به کار کوم، اول به د انقلابي اشخاصو د تعلیم او تربیت د پاره قومي مدرسې جوړوم نو ځکه اتمانزو ته راغلم. زۀ چې د هجرته بېرته راغلم نو د هغو مدرسو بېرته جاري کولو کوشش مې کولو چې پېرنګیانو د جنګ په زمانه کښې بندې کړې وې. (زما ژوند او جدوجهد، مخ ۱۸۲-۱۸۳)

باچا خان دغه تعلیمي او اصلاحي تحریك په منظم ډول مخکښې بوتلل غوښتل نو په ۱۹۲۱ء کښې د انجمنِ اصلاح الافاغنه په نوم ټولے ئې جوړ کړۀ چې د هغې مقصد او نصب العین د پښتنو د غلطو رسمونو، رواجونو د اصلاح کولو د تشدد نه د منع کولو او پکښې د قامولۍ د مینې او محبت پیدا کول وو او هم په دغه کال ۱۹۲۱ء کښې ئې د انجمن د

سپورې لاندې په اتمانزو کښې د ازاد سکول بنیاد کښېښودۀ. د دې سکول په بنیاد کښېښودو کښې د باچا خان سره قاضي عطاء الله، میا احمد شاه، حاجي عبدالغفار خان، محمدعباس، عبدالاکبر خان اکبر، تاج محمد خان، عبدالله شاه او خادم محمد اکبر ملګري وو.

په دې حقله باچا خان په خپل کتاب زما ژوند او جدوجهد کښې لیکي:

> مونږ د خلقو د پوهولو او پکښې د مینې محبت، ورورۍ او قامولۍ د پیدا کولو د تعلیم شوق د پیدا کولو او د قام نه د غلطو رسمونو رواجونو ختمولو او د قامي مدرسو د پاره د مرستې حاصلولو په غرض کلي په کلي کور په کور دورې شروع کړې او په خلقو کښې مو د ژوند احساس پیدا کړو. زما د دورو پېرنګي سره ویره پیدا شوه. سر هملټن زمونږ د صوبې چیف کمشنر وۀ، هغه زما باباجان وغوښتۀ، ورته ئې ووې چې دا ځوے دې څۀ کارونه کوي، ټول خلق لمسوي. منع ئې کړه. د دۀ سکتر سعدالله خان د عمرزو خان وۀ. هغۀ مې باباجان ته وئیلي وو چې تۀ ګوره چیف کمشنر ستا څومره احترام کوي. څومره چې ستا مني هغه هومره د چا نۀ مني. تۀ د دۀ د خوشحالۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پاره خپل ځوے منع کولې قدرې نۀ شي ـ بابا مې راغے، زۀ ئې کښېنولم ، راته ئې وئيل چې ځويه د دې کارونو نه لاس واخله ، ځان دې په مصيبت اخته کړے دے ـ سرکار هم خفه کېږي چې نور ځوك ئې نۀ کوي تۀ ئې څۀ کوې ـ ما ورته وې چې ښه ده بابا چې تۀ وايې مۀ کوه نۀ به ئې کوم، دېرو خلقو چې مونځ پرېښے دے نو زۀ ئې هم پرېږدم خو تۀ به بيا ما ته نۀ وايې چې مونځ ولې نۀ کوې ؟ بابا مې راته ووئيل چې مونځ خو فرض دے ـ ما ورته وې بابا دا علم خو هم فرض دے ـ بابا مې وې ښه ده څه کوه او بيا چيف کمشنر ته ورغے ورته ئې ووئيل چې صاحبه مونږ ستاسو د خوشحالۍ دپاره خپل دين نۀ شو پرېښودې ـ (زما ژوند او جدوجهد مخ ۱۵۸ ـ ۱۸۲)

د باچا خان دا ارمان وۀ چې د پښتون بچي دې د زمانې د نوي تعليم او د خپل ثقافت ، ژبې ، تاريخ نه واقف شي نو ځکه باچاخان مغربي او مشرقي علوم دواړه د پښتنو بچو ته په دغه مدرسو کښې ورکول غوښتل چې پښتون به د تعليم په وجه اتفاق او وروروليي مينه وپېژني او د ټوپك په ځاے به د قلم او کتاب په ذريعه خپل مرام ته ورسي ـ پېرنګے په خبره پوهه شو چې دا تحريك اوس د ختمېدو نۀ دے او باچا خان او د هغۀ

ملګري په خپلو ارادو کښې کلك دي او دوي مونږ هېڅ کله هم د خپلې لارې نه اړولي نۀ شو ـ دوي په پېسو اخستې نۀ شو او دا تحريك په خان ، مُلا ، پير باندې نۀ ناکامه کېږي نو بله لار ورسره نه وه نو باچا خان ئې سره د انجمن اصلاح الافاغنه د ملګرو د دفعه 40 FCR لاندې په دسمبر ۱۹۲۱ء کښې ګرفتار کړل نور ملګري ئې خوشې کړل خو باچا خان ئې درې کاله قېد کړۀ او په جېل کښې ورسره ناروا سلوك وشۀ او تکليفونه به ئې ورکول چې دې به د خپلې خبرې نه واوړي خو دغه د غېرت او پت ډك پښتون چرته د خپلې خبرې نه اوړېدۀ ـ مرګ ته تيار وۀ خو دپښتون غلامي ئې نۀ منله ـ د انګرېز دا خيال وۀ چې د باچا خان نيولو سره به د مدرسو جوړولو دغه تحريك او انجمن اصلاح الافاغنه به ختم شي خو دې تعليمي تحريك په کلي کښې د مدرسو جال خور کړے وۀ او مرکزي مدرسه د اتمانزو ازاد هايي سکول وۀ او بيا هغه وخت راغلو کوم چې فخرِ افغان باچا خان سترګې په لار وۀ ، د دې مدرسو په ذريعه په هلکانو کښې د ديني ، مذهبي ، تاريخي او سياسي شعور پيدا شو او هم دې مدرسې د ماسټر عبدالکريم غوندې پوهه عالم، اديب، شاعر او دانشور پيدا کړۀ او هغه به دغه تحريك کښې د خپل دماغ ، قلم او ژبې په ذريعه جوش او ولوله پيدا کوله ـ دې مدرسې د عبدالولي خان غوندې يو بې باکه جرې ستر سياستدان پيدا کړۀ ـ دې مدرسې د عبدالغني خان غوندې د لويې پاې شاعر،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادیب ، فلاسفر پیدا کړۀ ـ دې مدرسې د عبدالروف قربان غوندې شاعر او سیاستدان په درګۍ ملاکنډ کښې پیدا کړۀ ـ دې مدرسې د سعادت خان جلبل په شان ملي شاعر پیدا کړۀ چې تر مرګه د باچا خان لمن ئې نۀ وه پرېښې او دغه شان په صوابۍ ، نوښار ، مردان ، کوهاټ ، بنو ، ډېره اسماعیل خان ، هزاره او قبائلي اېجنسو کښې د دې مدرسو نه چې څومره هلکان فارغ شوي وو هغوي د خپلو تقریرونو ، نظمونو ، تحریرونو په ذریعه اودۀ قام راویښول شروع کړل او دغه شان په پښتنو کښې د باچا خان د زړۀ ارمان په دمه دمه پوره کېدۀ او پښتون قام د علم د رڼا لیتکي بلول او په مخکښې تګ ئې کولو لکه څنګه چې وئیلي کېږي چې د هر تحریك په شا د هغه ژبې د ادب لاس وي او دغه ادب د اجتماعي فکر ترجمان شي او بیا د هغه ژبې قام ته د خپل منزل لارې ښایي او په دغه لارو بیا هغه قام یون کوي او په دې هرڅۀ کښې د ادیب او شاعر ، عالم ، پوهاند ، دانشور لاس وي او دغه وجه وه چې دغه مدرسو کښې لوستونکیو هلکانو ته د میا احمد شاه ، مولوي محمد اسماعیل ، خادم محمد اکبر ، تاج محمد تاج ، حاجي عبدالغفار خان ، عبدالاکبر اکبر ، محمد عباس خان غوندې پوهانو ، عالمانو ، ادیبانو ، شاعرانو رهنمایي او د استاذۍ شرف حاصل وۀ ـ د باچا خان دې هلو ځلو سره پښتون راویښ شۀ ، خپل اقدار ئې وپېژندل ، د خپلې ژبې ، ثقافت او تاریخ نه

خبر شۀ او د انګرېز نه ئې د ازادۍ مطالبه وکړه ـ باچا خان پوهه شۀ چې زما حکمتِ عملۍ رنګ راوړۀ ځکه چې هغه د مخکښې نه د عدم تشدد لار خپله کړې وه ـ د ټوپك په ځاے د قلم نه کار اخستۀ او د قلم او کتاب په ذریعه ئې پښتون قام راویښ کړۀ ـ باچا خان او د هغوي ملګري په دې پوهېدل چې د دې تحریك د کامیابۍ انحصار په خلقو کښې جوش جذبه ولوله او غورځنګ به هله راپیدا کېږي چې زمونږ د تعلیمي تحریك په نتیجه کښې جوړو شویو مدرسو کوم عالمان ، پوهان، شاعران ، ادیبان ، دانشوران، فنکاران او سیاستدانان پیدا کړي هغوي دې کلي په کلي کور په کور حجره په حجره او جومات په جومات وګرځي او د خپلو ملي او قامي انقلابي شعرونو ، لیکونو او تقریرونو په ذریعه خپل پیغام پښتنو ته ورسوي او هم دغه شان دې ثقافتي ، ادبي جرګې او تنظیمونه قائم کړي ـ انجمن اصلاح الافاغنه دا فیصله وکړه چې هر کال به د دې انجمن د سپوږي لاندې کلیزې جلسې کولې شي ، په دغه جلسو کښې به مشاعرې او ډرامې هم کېږي او په دې سره به د پښتو ادب او ثقافت ارتقا ومومي ـ د دې فیصلې په رڼا کښې انجمن اصلاح الافاغنه په اپرېل ۱۹۲۷ء کښې د یو طرحي مشاعرې او ډرامې اهتمام وکړۀ او کومو شاعرانو چې ښه نظمونه وئیلي وو هغوي ته ئې انعامونه او تمغې هم مقرر کړې ـ د دغه اولنۍ مشاعرې طرحه وه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

"کۀ زلمي چرې په خپل وطن قربان شي "
په دې مشاعره کښې اول انعام ارواښاد عبدالخالق خليق صاحب د سرو زرو تمغه واخسته، دويم انعام ارواښاد فضل محمود مخفي صاحب د سرو سپينو ګډه تمغه واخسته او دريم انعام د کوهاټ مولانا ګل احمد صاحب ته د سپينو زرو تمغه ورکړې شوه - د ارواښاد خليق صاحب د نظم څو شعرونه په دا رنګ وو :

د سرحد صوبه به هم يو ګلستان شي
کۀ زلمي چرې په خپل وطن قربان شي
چې د خپل وجود اختيار ئې لاس کښې نۀ وي
په تش نوم به څۀ امير شي څۀ به خان شي
هيڅ مشکله ازادي نۀ ده خليقه
خو کۀ څوك د اتمانزو په پل روان شي

او دغه شان په دغه جلسه کښې د عبدالاکبر خان اکبر ليکلې شوې ډرامه "درې يتيمان" په نوم سټيج شوې وه - خان عبدالولي خان په دې ډرامه کښې د مشر يتيم کردار ادا کړے وۀ - عبدالولي خان په خپل کتاب " باچا خان او خدايي خدمتګاري " کښې د دې ډرامې په حقله ليکي :

دا د يو غريب زميندار د کورنۍ قيصه وه چې هغه عاجز د ماليې د ورکولو نۀ وۀ نو په هغې

کښې ئې کور تالا شوے وۀ او هغه زندان ته ليږلے شوے وۀ - د هغۀ نه وروستو دوه ماشومان بچي پاتې شوي وو - زۀ پخپله په دغه ډرامه کښې وم او د مشر يتيم کردار مې په غاړه وۀ چې زمونږ کور تالاشو ، پلار رانه پوليس د ملك په ښودنه بوتلو نو يو ساعت پس زما دا کشر ورور ما ته په سټيج په ژړا شو - وې وږے يم ، سټيج ته مخامخ په زرګونو خلق ناست وو ، په دې ډرامه کښې بالکل بوخت، دې هلك چې ما ته په دويم ځل ووې چې لالا زۀ وږے يم نو په دې مخامخ ناستو تماشګيرو نه يو بوډا راپاڅېدۀ ، نيغ سټيج ته راغے، ما چې ورته وکتل نو سترګې ئې د اوښکو ډکې وې ، هغه ئې د پټکي په پلو اوچې کړې ، د ترخ د جيب نه ئې څۀ راوېستل او ما له ئې په لاس کښې کېښېښودل او ډېره په تسله ئې ما ته ووې چې بچے خفه کېږه مه ، دا واخله او خپل دې ماشوم ورور له پرې ډوډۍ واخله ، ما چې وکتل نو هغۀ زما په لاس کښې يوه روپۍ او شپږ انې پرېښې وې -

(باچا خان او خدايي خدمتګاري مخ ۳۷۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه شان د پښتونخوا په دې سیمه دغه اولسي مشاعره اولنۍ مشاعره او دغه ډرامه "درې یتیمان" اولنۍ ستېج ډرامه وه چې اعزاز ئې دغه انجمن ته حاصل دے۔

د ګران پوهاند ډاکټر همایون هما صاحب د وینا مطابق:

رضا همداني "درې یتیمان" ته د پښتو ادب وړومبۍ تسویدي ، عملي او منظمه ډرامه وئیلي ده ۔ (پښتو مجله ،درې میاشتنۍ ۔ جولايي، ستمبر ۲۰۰۷ء صفحه **۵۲**)

په کال ۱۹۲۸ء کښې د اپریل په یویشتمه نېټه په کلیزه دستوره کښې په اتمانزو کښې یوه بله طرحي مشاعره د حاجي عبدالغفار د صدارت لاندې وشوه چې طرحه ئې دا رنګه وه :

" کهٔ دې خیال د ازادۍ د خپل وطن شي"

هم په دغه جلسه کښې یوه بله ډرامه د عبدالاکبر خان اکبر لیکلې د "تر بور" په نوم سټېج شوې وه ، دغه هم یوه اصلاحي ډرامه وه ؛

د دې جلسې باره کښې عبدالخالق خلیق صاحب په خپل کتاب " زهٔ او زما زمانه" کښې لیکي:

په دې کال کښې چې موسم وهٔ د بهار
صدارت کښې د حاجي عبدالغفار
اتمانزو کښې جلسه وشوه عالیشانه
عالمونه وو راغلي له هر خوا نه

باچاخان عهد ساز شخصیت

د تیر کال په شان ډرامه پکښې هم وشوه
د پښتو مشاعره پکښې هم وشوه
طرحه دا وه کهٔ د چا یاده تر نن وي
"کهٔ دې خیال د ازادۍ د خپل وطن وي"
کوم یو نظم چې له ټولو وهٔ بهتر
هغه شمېر شو د خادم محمد اکبر
دویم نظم د تورسم کاکا حساب شهٔ
د شېرپاو فضل واحد دریم کامیاب شو
(زهٔ او زما زمانه ، صفحه: **۴۲**)

د دغه ډرامې باره کښې سید صابر شاه صابر په خپل کتاب " د رڼاګانو محفلونه" کښې لیکي :

په کال ۱۹۲۸ء کښې د ازاد سکول په کلیزه غونډه کښې په اتمانزو کښې بله ډرامه هم د عبدالاکبر خان اکبر د "تربور" په نوم د سټېج په سر وښودلې شوه۔ دې ډرامې اصلاحي اړخ لرلو۔ د دې ډرامې اصلي کاپۍ په ۱۹۳۰ء کښې هغه وخت د مینځه لاړې چې د عبدالاکبر خان اکبر د کور تلاشي انګریز سرکار وکړه او هغه "تربور" نومې ډرامه ئې هم د هغهٔ د نور ډېر منظوم کلام سره په خپله قبضه کښې واخسته۔

(c) ketabton.com: The Digital Library

(د رڼاګانو محفلونه، د ادبي جرګو مرکو تاريخ،
مخ ۴۴)

په ۲۱م اپرېل ۱۹۳۰ء په اتمانزو کښې يوه ډېره درنه جلسه وه چې د صوبې د ګُټ ګُټ نه ورته پښتانۀ راغلي وو ـ په دغه جلسه کښې د انجمن اصلاح الافاغنه او د خدايي خدمتګارو جرګې الحاق وشۀ ـ په دغه جلسه کښې يوه درنه مشاعره هم شوې وه چې په ګڼ تعداد کښې شاعرانو په کښې ګډون کړې وۀ ـ د دې طرحې مشاعرې طرحه دا رنګه وه :

جنګ د ازادۍ له همېشه زلمي وتلي دي

د دې مشاعرې په حقله احمد کاکا په خپل کتاب ''خدايي خدمتګاري'' کښې ليکي :

شپې له مشاعره وه ، د ټولې صوبې نه شاعران راغلي وو ـ قابلِ ذکر کسان پکښې دا وو ؛ ګل احمد د مرغز، تورسم د دوه سرو، فضل واحد ملا د شېرپاو، حبيب الله کاکا د ترنګزو، سيدرسول رساد بدرښو، عبدالاکبر اکبر د عمرزو، عبدالخالق خليق د ماڼکي، خادم محمد اکبر د چارسدې، ميا شاکرالله د نوښار، نصر الله د اتمانزو او نور هم ډېر وو خو ماته ئې نومونه نۀ دي ياد ـ د مشاعرې طرح دا رنګه وه:

''جنګ د ازادۍ له همېشه زلمي وتلي دي''

د مرغز ګل احمد په دې طرح دا نظم وئيلے وۀ :

جنګ د ازادۍ له همېشه زلمي وتلي دي
را به وړې غونچې د ګلو نن پرون کښې تلي دي
باز کۀ د غماز په منګل ناست دے هېڅ پروا نشته
مونږ د زړۀ په غوښو باتوران ورته ساتلي دي
نۀ کوي تعليم د ازادۍ پښتونه ړوند شولې
تا د غلامۍ په مدرسه کښې څۀ لوستلي دي
جنګ د ازادۍ له همېشه زلمي وتلي دي
رابه وړې غونچې د ګلو نن سبا کښې تلي دي
نخښه د مراد زمونږ به درنګ ساعت له ولګي
مونږ ورله خپل کور د اتفاق ګولۍ ساتلي دي
مۀ کوه غفلت پښتونه نور اوس وينښ د خوبه شه
څۀ رنګ چې الفاظ د ګل احمد له خلې وتلي دي
جنګ د ازادۍ له همېشه زلمي وتلي دی
رابه وړې غونچې د ګلو نن پرون کښې تلي دي

دا نظم ګل احمد او فردوس اورلے وۀ ـ د دواړو اوازونه ډېر ښکلي وو ـ مشاعره تر ډېره وخته پورې جاري وه ـ د دې د پاره خليق صاحب ، خادم صاحب او تورسم دوي مقرر وو چې نمبرې ورکړي ـ دوي ګل احمد له اول ، فضل واحد ملا له دوېم او تورسم له درېم نمبر ورکړۀ ـ په انعامونو کښې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاندۍ تمغې، نومونه ورباندې لیکلي وو ـ دې مشاعرې خلق داسې کړل لکه چې په اور تېل واچوي.

(خدايي خدمتګار تحریک وړومبے ټوک، احمد کاکا. صفحه: ۱۸۷، ۱۸۲، ۱۸۵)

عبدالخالق خلیق په خپل کتاب "زۀ او زما زمانه" کښې د دې مشاعرې په باره کښې لیکي:

په شلم او یویشتم میاشت د اپرېل
اتمانزو ته خلق راغلل ډېر په سېل
سالانه جلسه وه بیا د انجمن
ورته راغلل عالمونه د وطن
پکښې وشو قسماقسم تقریرونه
رنګارنګ هم پکښې وشو تجویزونه
د شپې وشوه بنۀ درنه مشاعره
ګل احمد صاحب ته ورکړې شوه تمغه

د انجمن د کلیزو مشاعرو او ډرامو نه علاوه نورې مشاعرې او ډرامې د انجمن له اړخه شوې دي لکه په ۱۹۳۰ء کښې د عبدالخالق خلیق لیکلې ډرامه "د خدايي خدمتګار" په نوم د فخر قوم میا صاحب په خواهش په زیارت کاکا

باچاخان عهد ساز شخصیت

صاحب کښې په یوه جلسه کښې سټېج شوې ده ـ د دغې ډرامې هیرو د خلیق صاحب ورور عبدالمالك وۀ.

په دې باره کښې ګران پوهاند ډاکټر محمدهمايون هما صاحب درې میاشتنۍ پښتو جولايي ـ ستمبر ۲۰۰۷ء ، په خپله یوه مقاله "ښکلا" کښې لیکي:

د پښتو اولنۍ ډارمې "درې یتیمان" نه پس چې کومې ډرامې زمونږ مخې ته راغلې هغه د رضا همداني د وینا له مخه د امیر نواز خان جلیا "درد" (۱۹۳۰ء)، د عبدالخالق خلیق "خدايي خدمتګار" (۱۹۳۰) او شهیده سکینه او د فضل رحیم ساقي "سپېرۀ مرګے" (۱۹۳۵ء):

او هم په دغه مقاله کښې ډاکټر پروفیسر هما صاحب بل ځاے لیکي:

د پښتو د وړومبۍ طبعزادې ډرامې "درې یتیمان" مصنف عبدالاکبر خان اکبر د "جونګړه" په نامه خپله دویمه ډرامه په کال ۱۹۴۵ء کښې لیکلې وه چې عمرزو او شاهي باغ کښې سټېج شوه او په کال ۱۹۴۶ء کښې چاپ کړې شوه ـ په جونګړه کښې د اولس د معاشي بدحالۍ او د شتۀ منو د لاسه د هغوي د تریخ ژوند نقشه راښکلې شوې وه او ورسره قام ته د سیاسي شعور

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو درس هم په کښې موجود دے ـ (درېځ میاشتنۍ پښتو ، جولایي ، ستمبر ۲۰۰۰)

باچا خان چې دپښتون قام د پوهې ، علم، تعلیم ، د خپلې ژبې ثقافت، تاریخ نه د خبرېدو او په عملي شکل کښې راوستولو د پاره کومه حکمت عملي خپله کړې وه هغه په هغې د کامیابۍ په طرف تګ کولو روان وهٔ او کامیابي ئې موندله ـ هغه په دې نتیجه اورسېدهٔ چې ما کوم تحریك شروع کړے دے نو په پښتو کښې د دې تحریك د کامیابۍ د پاره نورې ذریعې لټول پکار دي او هغه د پښتو ادب دے چې دا د ابلاغ یوه لویه ذریعه ده ـ لکه څنګه چې مخکښې په تفصیل سره ذکر وشهٔ چې د انجمن له خوا د مشاعرو او د سټېج ډرامو اهتمام په ډېر زور او شور سره وشهٔ او د پښتو ادب په ترقۍ کښې دغه صنفونو ډېر لوے کردار ادا کړهٔ او تحریك ئې د صوبې په ګوټ ګوټ کښې متحرك کړهٔ خو باچا خان لا هغسې پوره مطمئن نهٔ وهٔ ، ولې چې هغه دپښتون قام سره یوه لېونۍ مینه لرله او دې مینې هغه په قلار نهٔ پرېښودهٔ ـ هغه د خپل قام او دپښتو ژبې ترقي غوښتله څکه خو باچا خان په خپل کتاب "زما ژوند او جدوجهد" کښې لیکي :

په جېلخانه کښې ما د خپل قام په حالاتو په ښهٔ شان سره غور کړے وهٔ ـ زهٔ په دې نتیجه ورسېدم چې په دنیا کښې هېڅ یو قوم بغیر د

خپلې ژبې ترقي کولې نهٔ شي او په هغوي کښې علوم او فنون پیدا کېدے نهٔ شي ـ ما دا اراده کړې وه چې ضرور به یوه رساله په پښتو کښې د خپل قوم د پوهولو ، د دنیا د حالاتو نه د خبرولو او د خپلې ژبې طرف ته مائل کولو (مخ کولو) د پاره جاري کوم او د دې کوشش به هم کوم چې انجمن پخپله ژبه کښې د بچو د پاره د ابتدایي تعلیم انتظام وکړي ـ حقیقت دا دے چې دغه وخت په پښتو ژبه کښې هېڅ نهٔ وو او پښتو د چا یاده وه؟ او پښتون قوم دومره ناپوهه ، نادانه وهٔ چې دا خپله ژبه ورته سپکه ښکارېده او چې کوم قوم ته خپله ژبه سپکه شي نو هغه سپك شي او چې خپله ژبه ترې ورکه شي نو هغه وروك شي ـ د راتلو سره ما دا دوه خبرې انجمن ته پېش کړې ، انجمن دې خبرو سره خو اتفاق وکړهٔ لېکن د مالي مشکلاتو په وجه پرې عملي قدم فوراً اخستلے نهٔ شهٔ ـ د رسالې ذمه واري ما په خپل سر واخسته او عبدالاکبر خان او عبدالله شاه ته دا خبره حواله شوه چې د رسالې د جاري کولو د پاره اجازت نامه دې د حکومت نه واخلي لېکن په مېنځ کښې درې کاله تېر شو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوي د اجازت نامې د پاره يو درخواست قدري هم ونۀ کړې شۀ ـ زۀ پوهه شوم چې بغير زما نه دا کارنه شي کېدے او د ۱۹۲۷ء په اخر کښې ما دې کار ته پخپله ملا وتړله او دا کار مې په خپل لاس کښې واخستۀ ـ د اجازت نامې د پاره مې حکومت ته درخواست ورکړۀ ـ اجازت نامه مې حاصله کړه او په ۱۹۲۸ء کښې مې د پښتون په نوم يوه رساله د پښتو په ژبه کښې د اتمانزو نه جاري کړه ـ افسوس خو په دې دے چې پښتون دومره لوے قوم او خداے ورله د نعمتونو او دولتونو ډك ملك ورکړے دے ، نۀ د دۀ په خپله ژبه کښې يوه رساله او نۀ يو اخبار شته ـ دا د پښتو ژبې اولنۍ رساله ده چې د پښتنو په ملك کښې جاري شوه ـ پښتون قوم ډېر خرچي دے لېکن دې قسم څيزونو باندې پېسې نه لګوي او په دې قسم څيزونو خرچ کولو سره نا اشنا او نابلده دي ـ ډېرې پېسې ما د خپل جېب نه پرې خرچ کړې ـ دې رسالې د پښتنو په ښځو او نرو کښې يوه نوې زندګي پېدا کړه او دا رساله په پښتنو کښې ډېره هردلعزيزه شوه ـ دا خپل ملك خو پرېږده په

يورپ ، امريکه او اسټريليا کښې د دې نه خبر شو نو هغوي به غوښته او امداد به ئې هم ورسره کوۀ ـ د پښتنو ئې پښتو طرف ته شوق پېدا کړۀ ـ

(زماژونداوجدوجهد ،مخونه: ۲۳، ۲۳۴، ۲۳۳)

د پښتون رسالې د وړومبۍ ګڼې مدير عبدالغفار خان باچا خان وۀ او کشر مدير ئې خادم محمد اکبر وۀ ـ د پښتون رسالې په وړومبي مخ يعنې وړومبۍ پاڼه باندې د قامي شاعر خادم محمد اکبر دا شعر ليك وۀ:

نۀ کلونه د غلام په غلامۍ کښې
نه ساعت د ازادۍ کۀ څنکدن وي

محترم پروفېسر ډاکټر محمد همايون هما صاحب په خپل کتاب " په سرحدي صوبه کښې د صحافتي او ادبي مجلو روايت" کښې ليکي:

"پښتون" په دغه زمانه کښې د پښتو وړومبنۍ رساله وه او په دې کښې به د هغې وخت د ټولو نومورو شاعرانو او د قلم د خاوندانو ليکونه چاپ کېدۀ ـ په کال ۱۹۳۰ء کښې چې کله باچا خان د پېرنګي حکومت ونيولو نو د پښتون اشاعت هم بند شۀ ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مئي ۱۹۳۱ء کښې رساله په دويم ځل جاري شوه او په دغې دويم دور کښې نوموړے شاعر او اديب عبدالخالق خليق د پښتون مدير وټاکلے شۀ ـ هغۀ د دسمبر ۱۹۳۱ء پورې پرچه ښۀ په باقاعدګۍ سره جاري وساتله خو تر دغې مياشت پورې د اتو اشاعتونو نه پس د باچاخان د ګرفتارۍ په وجه بيا بند شوه ـ په کال **۱۹۳۸ء** کښې په دريم ځل د پښتون اجراء وشوه او چې کله په ۱۹۴۱ء کښې د مجلې د واکمنو نه حکومت ضمانت وغوښتۀ نو د مالي تنګسيا په وجه په مجبورۍ رساله بند کړې شوه ـ په کال **۱۹۴۵ء** کښې په سرحدي صوبه کښې د ډاکټر خان صاحب د وزارت په وخت کښې د پښتون اشاعت په څلورمه پېره شروع شۀ او د پاکستان د جوړېدو پورې جاري پاتې شۀ ـ په کال **۱۹۴۷ء** کښې د حکومت له اړخه د رسالې په اشاعت پوخ بندېز ولګېدۀ ـ (صفحه: **۵۲م۵۴، ۵۳**)

ګران ډاکټر هما صاحب هم په دغه کتاب کښې وړاندې ليکي:

د "پښتون" عمومي مزاج سياسي وۀ ـ د خدايي خدمتګار تحريك خبرونه د باچا خان تقريرونه د ملك د سياسي مشرانو د اهمو تقريرونو ترجمې

به په مجله کښې په باقاعدګۍ سره چاپ کېدې ـ وخت په وخت به په کښې د معلوماتي ، اصلاحي رنګ، ادبي ، تاريخي او تحقيقي ليکونه هم چاپ شو ـ باچا خان په ذاتي توګه د پښتون رسالې په اشاعت کښې ډېره دلچسپي لرله ـ په اتمانزو کښې د هغۀ حجره د مجلې دفتر وۀ ـ وروستو دغه دفتر سردرياب ته منتقل شۀ ـ پښتون د خپل وخت يوه درنه معلوماتي مجله وه او د پښتو صحافتي ادب په تاريخ ئې دوامي نقشونه ثبت کړي دي (صفحه: **۵۵، ۵۴**)

کۀ مونږ د باچا خان د تحريك يوه لنډه شان جائزه واخلو نو مونږ په دې نتيجه رسو چې د باچا خان تحريك د پښتون د پوهې، علم او ترقۍ د پاره وۀ ـ هغۀ دپښتون ژوند د سوکالۍ او خوشحالۍ سره لېدل غوښتل ، هغه د عدم تشدد قائل وۀ ـ هغۀ پښتون د جهالت د تيارو نه بهر کول غوښتل ـ هغه په پښتون قام کښې د ځان پېژندګلو غوښتله ـ هغه پښتون د تجارت ، صنعت او زراعت په مېدان کښې اختيارمند جوړلو د پاره هلې ځلې کولې نو ځکه چې وئيلې شي ادب او ژوند سره لاژم او ملزوم دي نو هغه هم د خپل تحريك د کاميابۍ د پاره د پښتو ادب لمن هم ټينګه نيولې وه او هم په دې پوهه وۀ چې د هر تحريك په شا د ادب لاس وي او کۀ مونږ سوچ وکړۀ نو د باچا

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان تحريك كۀ په اصلي معنو كښې د سياسي بېدارۍ تحريك وۀ نو ورسره ئې په قام كښې د ادبي شعور د بېدارولو د پاره هم كوشش كړے دے ولې چې ادب خو په مدرسو كښې زده كېږي او د هغۀ دغه مقصد او نصب العېن وۀ چې پښتو ژبه او پښتون قام دې د نورو ژبو او قامونو سره په يو صف كښې اودرېږي ـ دغه وجه ده چې باچا خان او د هغۀ ملګرو پښتون قام د مشاعرو، ډرامو د تحرير او تقرير په ذريعه په هر مېدان كښې د انقلاب راوستلو درس او پېغام وركړے دے ـ دا اعزاز او فخر باچاخان او د هغوي ملګرو ته حاصل دے چې په دې سيمه ئې د اولنۍ مشاعرې او سټېج ډرامې بنياد كېښود او ولې به ئې نه كښېښودۀ ځكه چې انجمنِ اصلاح الافاغنه په بنيادي نكاتو كښې دا دوه خبرې شاملې وې :

❖ دا جرګه به د پښتو ادب په خاطر په كال كښې يو ځل په اتمانزو كښې د ټولې صوبې د شاعرانو د مشاعرې او په سالانه جلسه كښې د شموليت دعوت وركوي ـ
❖ دا جرګه به د اولسي شاعرانو حوصله افزايي كوي او ناچارو سره به حسبِ توفيق مدد كوي ـ

(د برصغير پاك و هند ازادۍ كښې د پښتنو برخه ، مخ ۷، ۸ـ عبدالاكبر خان اكبر ، انجمنِ اصلاح الافاغنه)

د دې نه معلومېږي چې د انجمنِ اصلاح الافاغنه مشرانو ته دا پته وه چې دا تحريك بغېر د پښتو ادب نه نيمګړے دے او تر

باچاخان عهد ساز شخصيت

ثو چې پښتنو خپله ژبه زده كړې نه وې نو تر هغې دوي ته د علم او پوهې مقام ته رسېدل ګران دي ـ لكه ستر مشر عبدالولي خان په خپل كتاب "باچا خان او خدايي خدمتګاري" كښې ليكي :

چې كله به دوېم جماعت پاس پښتون هم په پښتو كښې خبرې كول خپله بې عزتي ګڼله په اردو كښې خبرې كول او اردو كښې خط ليكل په خپله پښتو ژبه كښې په خبرو كښې د اردو او فارسۍ غټ غټ ټكي ورټومبل به خلقو ته د تهذيب او تعليم نخښې ښكارېدې او چې چا له به څو ټكي انګرېزي ورتلله نو هغه خو بيا را پرې مۀ شې ـ هغه خو به ځان د باچا (انګرېز) سره سيال ګڼلو او د وخت بې وخته او د بې ضرورته انګرېزۍ ټكي استعمالول به ئې اورېدونكي متاثره كړې او په هغوي د خپل علم او پوهې رعب كښېنوي ـ كله چې خپلې ژبې پښتو ته د خلقو توجه راوګرځېده نو هغې سره ضروري وه چې پښتون د ژوند په دغه اړخ به هم ډېر ښۀ اثر وشي ، چې كله ليكل او لوستل په پښتو كښې شي نو د لوستلو د پاره ورله تابيا پكار ده نو باچا خان په خپله يوه مياشتنۍ رساله د پښتون په نوم د اتمانزو نه وېستله او په دې طريقه په پښتو ژبه كښې په اول ځل د قلمي انقلاب بنياد كښېښودې شۀ ـ انقلاب ورته زۀ ځكه وايم چې اولنے قدم په دې سلسله كښې پښتنو شاعرانو پورته كړۀ ـ شاعري اوسه پورې يواځې ګل او بلبل، سنه او وربل نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاپېره چورلېده ، ولې دې نوي انقلاب سره شاعري د اولسي ښېګړې يوه ذريعه وګرځولې شوه ـ پښتنو شاعرانو او ليکوالانو ته يوه نوې نخښنه کښېښنودې شوه چې به هغوي پرې خپل متونه وګوري ـ

(باچا خان او خدايي خدمتګاري ـ مخ: ۳۷۲، عبدالولي خان)

مونږ په دې نتيجه رسو چې دا تحريك د پښتون قام او ژبې ، ثقافت ، تهذيب ، تاريخ ته د لوړ مقام ورکولو تحريك وۀ او د دې تحريك د پرمختګ د پاره د پښتو ادب په لاره خپل تګ کول دي ، هله به خپل مرام ته رسي خو وړومبے به دا تحريك د پښتو ژبې او ادب تحريك ګرځول وي او هم هغه شان وشو ـ دې قامي تحريك يو پښتو ادب ته لويه برخه ورکړه ځکه نو مونږ ورته د پښتو تحريك هم وئيلې شو ـ ځکه چې دې تحريك پښتو ادب کښې ستر پوهان، اديبان ، شاعران ، دانشوران او ليکوالان پيدا کړي دي چې پښتو ژبه ئې ژوندۍ ساتلې ده ـ په دې حقله ستر پوهاند ، اديب ، شاعر او محقق ډاکټر هما صاحب په خپله يوه مقاله کښې "تحريك او ادبي تحريك" د سر خط لاندې ليکي:

> په شلمه صدۍ کښې د باچا خان د قامي تحريك په رڼا کښې چې کوم ادب پيدا شۀ هغه البته د تحريك غوښتنه پوره کوي او مونږ دغې ادب ته د قامي تحريك نوم ورکولې شو ـ

(مياشتنۍ ننګ ناموس، مردان ـ ۱۹۹۲ء)

د دې دومره اوږد بحث نه دا نتيجه راولاړېږي چې د باچا خان تحريك پښتون قام ته ډېر څۀ ورکړي دي ـ پښتون قام ئې د تعليم، علم ، پوهې په رڼا منور کړے وۀ او د جهالت د تيارو نه ئې راوېستے او خپل مقام د پېژندګلو لار ئې ورته د پښتو ادب په ذريعه ښودلو يوه هڅه کړې وه چې نن هغه ارمان د هغه ستر بابا پوره شۀ او پوره کېږي ـ

دلته به د علامه اقبال د يو فارسي شعر سره دا مقاله ختمه کړم :

شعر کجا و من کجا شعر و سخن بهانه ایست
سوئے قطار مي کشم ناقۀ بے زمام را

ترجمه:

چرته شعر او چرته زۀ ، شعر او سخن خو تشه يوه بهانه ده ـ د ملت د بې مهاره اوښې د وحدت د قطار په لوري راسمول دي ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

كتابيات:

1. زما ژوند او جدوجهد. عبدالغفار خان ، كابل چاپ ۱۹۸۳ء
2. باچا خان او خدايي خدمتګاري وړومبۍ ټوك . عبدالولي خان، د چاپ ځاے پېښور، ۱۹۹۲ء
3. د برصغير پاك او هند په ازادۍ كښې د پښتنو برخه . عبدالاکبر خان اكبر ، انجمنِ اصلاح الافاغنه ،يونيورسټي پبلشر افغان ماركيټ قيصه خوانۍ پېښور ، ۲۰۰۹ء
4. له پير روښانه تر باچا خانه . على خان محسود . دانش خپرندوي ، قيصه خوانۍ پېښور
5. په سرحدي صوبه كښې د صحافتي او ادبي مجلو روايت ، د ۱۸۵۴ء تا ۱۹۷۵ء پورې . ډاكټر محمد همايون هما ، سهيل پرنټرز مردان ۲۰۰۹ء
6. خدايي خدمتګار تحريك.احمد كاكا ، يونيورسټي بك ايجنسي، پېښور ۱۹۹۱ء
7. زۀ او زما زمانه.عبدالخالق خليق، اداره اشاعت سرحد پېښور ، ۱۹۷۴
8. د رڼاګانو محفلونه . سيد صابر شاه صابر يونيورسټي بك ايجنسي خيبر بازار پېښور ۱۹۹۴ء

باچاخان عهد ساز شخصيت

9. د عبدالخالق خليق د ژوند او ادبي خدمات. مذكر شاه خليل، ملت پرنټرز لاهور، ۲۰۰۱ء
10. د ښكارندوي غوري په قصيده مشاعره. ګل باچا الفت ، كابل چاپ ۱۹۸۳ء
11. د پښتو پرون ، نن ، سبا . اسير منګل ، دانش خپرندوي، قيصه خوانۍ پېښور ۲۰۰۵ء
12. د پښتو ادبي تحريكونه . ډاكټر راج ولي شاه خټك ، پښتو اكېډمي پېښور يونيورسټي ۱۹۸۹ء
13. مياشتنۍ ناموس. مردان، ۱۹۹۲ء

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکټر محمد زبېر حسرت

د باچا خان بابا خبرې

❖ په ماشوموالي کښې چې څهٔ عادتونه په بچو کښې پیدا شي نو چې بیا غټ (لوے) شي نو هم پکښې وي او په ډېره مشکله د هغو بدو عادتونو نه خلاصېدے شي۔
(زما ژوند او جدوجهد ۱۷ مخ)

❖ رښتیا خبره دا ده چې ظالمان بهادران نهٔ وي ، ډېر بُزدله او بې ایمانه وي ، بهادر سړے هېچرې په چا ظلم نهٔ کوي (مخ ۲۲)

❖ یوه ورځ زما پښه ګزك شوې وه ، ډاکټر وګرم خبر شهٔ ، راغے، زهٔ ئې خپلې بنګلې ته بوتلم اوبهٔ ئې ګرمې کړې زما پښه ئې ووینځله او بیا ئې زما په پښه پټۍ ولګوله ۔رښتیا خبره خو دا ده چې زمونږ د رسول صلی الله علیه وسلم په قول "خیرالناس من ینفع الناس" باندې دوی عمل کړے دے ، وایه زمونږ ، چې ناس یعني د خدا ے مخلوق خو لا پرېږده د خپل قام، ورور او عزیز خدمت کولو ته تیار نهٔ یو ، خدمت خو لا پرېږده په اور کښې

رانه ولاړ وي او ځکه خو خدا ے خوار او ذلیل کړي یو۔
ما کښې چې د انسانیت ، قوم پرستۍ، ورورۍ ، عزیزولۍ او وطن دوستۍ او د خدا ے د مخلوق د خدمت کومه جذبه پیدا شوې ده په هغې کښې زما د دې استاذ وګرم ډېر لاس دے ۔ ما به دا فکر کوهٔ چې دوی د کوم ځا ے نه راغلي دي ، زمونږ د قامه نهٔ دي ، زمونږ په مذهب نهٔ دي ، دلته راغلي دي او زمونږ د بچو خدمت کوي او غریبانانو ته د خپلې ګېډې برخه ورکوي او زمونږ خپل وطن دے، زمونږ خپل بچي دي، زمونږ خپل قوم دے او مونږ د هغوي د پاره هېڅ نهٔ کوو۔بیا به مې دې خپل قوم او ملك طرف ته خیال لاړ نو ما به دې ته ډېر فکر کاوهٔ چې زمونږ خانان ، نوابان، ملایان او تعلیم یافته خلق سره د دې چې مونږ یو قوم یو ، یو ورونه او یو مذهب یو خو دا جذبه راکښې نشته چې د دې خپل غریب قوم د بچو سره امداد وکړو ۔
(۲۸-۲۹ مخونه)

❖ زهٔ د وړوکوالي نه کفایت شعاره وم او د خپل خرڅ د پیسو نه به مې بچت کاوهٔ ۔ هم دا وجه ده چې ما پخپل ټول عمر کښې د چا نه قرض نهٔ دے غوښتے او نهٔ چاته محتاج شوے یم۔خلقو زما نه قرضونه اخستي دي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرو رانه خوړلي دي او زما د وررور خان صاحب متې لړ ارت وۀ. (۲۹ مخ)

❖ خدا ے بې نیازه دے. هېڅ شي او هېڅ چا ته مختاج نۀ دے. کۀ خېراتونه دي کۀ زکات دے کۀ صدقات دي ، کۀ مونځ دے ، کۀ روژه ده ، کۀ حج دے ، دا ټول زمونږ د ښېګړې دپاره دي ، کۀ ښۀ کوې د ځان دپاره دي او کۀ بد کوې هم د ځان دپاره دې دي. (۳۹مخ)

❖ ډېر خلق خپلې لوڼه د پیسو د پاره ورکوي. پکار دي چې د سړیتوب په لحاظ خپلوي وشي. دا نه چې د دولت دپاره ځوانه جینۍ بوډا ته کښېنولے شي. (۴۹مخ)

❖ نو د دې داسې پېښو مخ نیوے پکار دے ، باید چې د هلك او جینۍ نه پُښتنه کېږي ځکه چې دا خو دوي د ژوند د ملګرتیا سوال دے. (۵۰ مخ)

❖ پېرنګیانو جرګې د انصاف او امنیت برقرارولو د پاره نۀ وي جوړې کړې ، بلکې پېرنګیانو جرګې په پوره تدبیر د دې غرض د پاره جوړې کړې وې چې په جرګو کښې انصاف نۀ کېږي ، پرې وي ، جمبې وي او اکثر چې به ګناه ګار سړې په سفارش یا په بډو رشوت خلاص شو نو مخالفې ډلې به د بدل اخستلو کوشش کاوۀ او په دا شان به دا دښمنۍ پېړو په پېړو چلېدلې او

باچاخان عهد ساز شخصیت

دا سلسله به روانه وه. پښتانۀ به په خپلو کښې اړم وي او مونږ پېرنګیانو ته به ئې توجه نۀ وي. (۵۱ مخ)

❖ کۀ په پښتون کښې علم راشي قام به ترقي وکړي نو مونږ به هم ترقي وکړو (۲۵مخ)

❖ د قام مینه او خدمت او د حریت جذبه یواځې په تعلیم نۀ ده. مونږ چې د قام خدمت او ازادۍ تحریك شروع کولو زۀ په ښارونو کښې تعلیم یافته و پسې ډېر وګرځېدم ، ما په هغوي کښې داسې خلق پېدا نۀ کړے شول چې د خدا ے د پاره د قام خدمت ته تیار شي. (۲۹مخ)

❖ او چې د دوي نه ما یوسه شوم، ښارونه مې پرېښودل او کلو باندې ته ووتم او عوامو له ورغلم ، په څلورو میاشتو کښې دومره خلق راسره راپاڅېدل چې پېرنګے ورنه وویرېدۀ. زۀ دولس کاله په تعلیمیافتو و پسې ګرځېدلے یم خو د دوي نه مایوسه شوم او کلو ته ووتم نو په زرګونو خلق راسره ملګري شول. (۲۹مخ)

❖ ما سره د خپل قام د ښځو ډېر قدر او عزت وۀ او ډېره همدردي مې ورسره وه ، ولې چې زمونږ په قام کښې هم لکه د نورو مشرقي قومونو په شان د ښځو قدر نۀ وۀ. دوي به د سړو نه ښکته ګڼلې شوې. حالانکې چې پستي او بلندي په عمل ده ، کۀ د چا عمل پست وي ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه نر وي كهٔ ښځه ، پكار دي چې پست وګڼلے شي او د چا عمل چې اوچت وي ، نر وي كهٔ ښځه، پكار دي چې په درانهٔ نظر ورته وكتلے شي. خدا ے خو نر او ښځه د دنيا د ابادۍ دوه ملګري پيدا كړي او د بشريت د ګاډي دا دوه پايې دي . دا ګاډے په يوه پايه نهٔ شي چلېدے او بيا زمونږ د پښتنو ښځې خو ډېرې پاك لمنې، حياناكې، مينه ناكې او وفادارې دي او ډېرې خدمتګارې دي.(۷۵ مخ)

❖ پښتانهٔ اوس هم د اخبار لوستو شوق نهٔ لري ، په چتي شيزونو، په بې ځايه رواجونو په زرګونو روپۍ خرڅ كوي خو په اخبار يوه پيسه نهٔ وركوي او هم دا وجه ده چې د دومره بهادر او لوے قوم پخپله ژبه كښې يو قومي اخبار نشته.

❖ چونكې زمونږ د اخبار سره مينه نشته نو ځكه زمونږ پخپله ژبه كښې اخبار هم نهٔ وهٔ. ځنګه چې ئې د اخبار سره مينه نهٔ وه دغسې ئې د خپلې ژبې سره هم مينه نهٔ وه. د تعليم يافته كسانو سره به مې چې د ژبې په باره كښې خبرې وكړې ، راته به ئې ووئيل چې پښتو لاډ څهٔ ژبه ده ؟ په دې كښې علم نشته، پښتو كښې څهٔ دي؟ ما به ورته وې چې هلكه! دا نورې ژبې خو د اسمانه نهٔ دي راكوزې شوې ، د هرې ژبې ويونكو خپلې ژبې ته

باچاخان عهد ساز شخصيت

ترقي وركړې ده ، پښتنو چې خپلې ژبې ته توجه نهٔ ده كړې ، دې كښې د پښتو ژبې څهٔ ګناه ده؟ دا خو زما او ستا ګناه ده.

❖ اخبار لوستل ډېر ضروري شيز دے ؛ دې كښې د ټولې دنيا حالات دي ...... د پښتنو ښځې د نارينه و نه ذهيني دي.... زما به همېشه دا كوشش وۀچې د ښځو د مغزو نه د كمترۍ احساس لرې كړم . ځكه چې په دوي كښې دا احساس خودغرضو او ناپوهو سړو پيدا كړے دے. ما به خپل ټبر سره په دې خبره بحث كولو چې ښځه او نر دواړه د خداے په نزد يو شان دي ، دروندوالے او سپك والے په عمل دے او دا به مې هم ورته وئيل چې د دې احساس په پيدا كولو كښې تاسو ښځې پخپله هم ګرمې يئ. ځكه چې ځوي ته په يو نظر ګورئ او لور ته په بل نظر او د وړوكوالي نه د جينكو په مغزو كښې دا خبره كښېنوئ چې هلكان او نارينه خداے د جونو او ښځو نه بهتر او لوے پيدا كړي دي. بيا به مې ورته وې چې انسان د خداے په ټول مخلوق كښې اشرف ګڼلے شي نو په دې وجه ئې د نور مخلوق نه ذمه وارې زياته ده خو زهٔ چې دې خپل قوم ته ګورم نو ماته په دوي او ځناورو كښې فرق نهٔ ښكاري . د دوي سره هم د خپلې ګېډې غم دے او ځناور سره هم د خپلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

جالې غم وي۔ دوي هم   بچي راوړي او د خپلو بچو
غم خوري او ځناور هم بچي زېږوي او لويوي ئي نو دوي
په څۀ اشرف المخلوقات وبللے شي ۔ دوي هم لکه د
ځناورو په شان يو بل وژني ، دوي به هله اشرف
المخلوقات وګڼلے شي چې دوي کښې اجتماعيت ،
وروري، عزيزولي، مينه او محبت پيدا شي۔ تش په دې
چې نور ځناور په څلورو پښو ګرځي او انسان په دوه
پښو، اشرف کېدے نۀ شي۔ نارينه چې مړشي ، ښځه
کنتون کوي او چې ښځه مړه شي نارينه سمدستي بله
ښځه وکړي۔ پکار خو دا دي چې د ښځې څښتن مړ شي
چې هغه هم بل مېړۀ وکړي۔ (۷۷ تا ۷۹ مخونه)

❖ د دنيا تاريخ ګواه دے چې په کوم قوم کښې داسې
اشخاص پيدا شوي دي چې هغوي د خپل قوم د اصلاح
د پاره پاڅېدلي دي نو د اقتدار خاوندانو ئي مخالفت
کړے دے۔ ولې چې هغوي خپل اقتدار په خطره کښې
ليدلے دے ، تاسو دې خپل د خدايي خدمتګارو
تحريک ته وګورئ ، څومره چې قوم کښې پوهه راغلې
ده هم هاغه هومره د اقتدار د خاوندانو قدرت کم
شوے دے او د خپل پيغمبر صلی الله عليه وسلم ژوند
مطالعه کړئ چې خپلو ترونو ، تربورانو ئي مخالفت
وکړۀ ، د څۀ د پاره؟ د اقتدار د پاره او د مديني خلقو

ئي ملا تړ وکړۀ ، ولې چې د هغوي سره نۀ مذهبي
اقتدار وۀ ، نۀ سياسي ، يهودو چې ئي مخالفت وکړۀ
هم د اقتدار د پاره وۀ۔ (۸۴-۸۵ مخونه)

❖ پښتون ژوندے قوم دے ، خو چې د ژوندي کولو خلق
پکښې پيدا شي ، تر څو چې په يو قوم کښې د ژوندي
کولو د پاره خلق پيدا نۀ شي ، هغه قوم ژوندے کېدے
نۀ شي۔ (۸۵مخ)

❖ د زمانې د بدلون سره کۀ قام بدل شي ترقي وکړي ، کۀ
نه وروستو پاتې شي۔ (۸۵ مخ)

❖ رسم او رواج پرېښودل اسان کار نۀ دے۔ په رښتيا ډېر
ګران دے او اخلاقي جرات غواړي۔ (۸۵ مخ)

❖ د غلطې پراپېګنډې مقابله کول پکار وي ، چې سړے
پاڅېږي، ملا وتړي او خلق په حقيقت پوهه کړي او دا
هله کېدے شي چې د بې غرضو هم خيالو مضبوطه ډله
وي ، چې د خلقو اعتماد ئي حاصل کړے وي۔ اوچت
شي چې ملك کښې وګرځي او خلقو ته غلطه خبره او
حقيقت سم ورښکاره کړي۔ (۱۰۲ مخ)

❖ د دې دنيا تاريخ خو زمونږ په وړاندې پروت دے، چا ته
چې مذهب راغلے دے او هغوي منلے او عمل ئي پرې
کړے دے ، په دې دنيا اباد شوي دي ، د خوشحالۍ
او امن ژوند نصيب شوے دے۔ تاسو عربو ته وګورئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د اسلام نه مخکښې د هغوي څهٔ حال وهٔ ؟ او چې اسلام راغے او عمل ئې پرې وکړهٔ. د هغوي څهٔ حال شو؟ د اسلام په وجه دوي د حکومت، دولت او عزت خاوندان شول. تاسو د هغه وخت د مسلمانانو د ژوند په هر اړخ نظر واچوئ ، غور او فکر پرې وکړئ او د اسلام د دې ټېکه دارانو په خبرو غور او سوچ وکړئ چې دا دوي چې کوم اسلام بيانوي، دا هغه د خدائے او د رسول (ص) اسلام دے کهٔ د سرمايه دارو؟ او دوي چې څهٔ وايي ، د خدائے دپاره ئې وايي کهٔ د سرمايه دارو د پاره ئې وايي ؟ (۱۱۱مخ)

❖ خدائے پاك په قران کښې د بنى اسرائيلو د عالمانو ذکر کوي چې هغوي به د لږو پيسو د پاره د خپلو خواهشاتو د پوره کېدو د پاره د تورات او زبور په اياتونو کښې تحريفونه او تاويلونه کول. هر مذهب او مسلك چې د خود غرضو او چالاکو خلقو په لاس ورشي بيا پکښې هغه اولنے انقلابيت او روح پاتې نهٔ شي، بيا د سرمايه دارو مذهب ترې جوړ شي او تش کالبوت شي. (۱۲۰مخ)

❖ په غلامۍ کښې د انسان نه انسانيت هېر شي او انساني خوبۍ پکښې پاتې نهٔ شي. (۱۴۱ مخ)

❖ مونږ د خلقو د پېغورونو له کبله ډېر غلط کارونه کوو. (۱۴۸مخ)

❖ د پښتنو ودونه له رواجونو ډك وو ، ما د هغو اصلاح غوښتله نو ځکه مې د ځان نه شروع وکړه او د شريعت مطابق مې اول ډولۍ راوړه. په سبا له مې وليمه ورکړه او يو وخت مې ښه ډوډۍ د کلي خلقو ، دوستانو او خپلوانو له ورکړه. خلقو راته د نېندرې په دود روپۍ را اوچولې خو ما ونهٔ منلې. کهٔ څهٔ هم په ډېرو زمونږ پورې وې ، په ډوډۍ کښې مو د رسم او رواج د اصلاح کولو په باره کښې تبادله خيال د خلقو سره وکړهٔ . په هغه وخت کښې دا دود وهٔ چې په وادهٔ کښې به ټولو کسب ګرو له وادهٔ ته راغلو ميلمنو پيسې ورکولې ، چا به ائينه ښوده، چا به سپېلني لوګي کول ، چا به ډول وهلو، چا به ګلونه راوړي وو، چا به رباب کښې چاربېته وئيله ، په ميلمنو به يو لوټ مار وهٔ ، کهٔ د چا زړهٔ به وهٔ او کهٔ نه خو د خپله شرمه به ئې دا حساب کسب ګرو ته ادا کولو. زما په وادهٔ کښې د اول ځل د پاره دا کارونه ما بند کړل او کسب ګرو ته مې دا ووئيل چې تاسو به ميلمنو له تکليف نهٔ ورکوئ. ستاسو د ټولو حق به زهٔ ورکوم ولې چې تاسو زما کسب ګر يئ. دغه شان ډمې به ګډېدې ، ميلمنو به کهٔ د چا زړهٔ وهٔ کهٔ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ، پېسې به ئې وركولې . سازيان به وو، جنجونه به وو، ټوپكې او غريبنونه به خلاصېدل . لنډه دا چې ډېر فضول خرڅونه به وو . زما په واده كښې دا ټول ما بند كړل او دا مې د دې د پاره وكړل چې د قام او ملك د پاره ډېر نقص دے او خلق ترې تنګ وو خو چا كښې ددې د پرېښودو اخلاقي جرات نۀ وۀ . ما د دې شيانو د مخنيوي ابتدا د خپل واده نه وكړه او خلقو ته مې هم ووئيل چې تاسو هم دا بې ځايه رواجونه پرېږدئ . (۱۵۲ مخ)

❖ يوه ورځ زۀ د امان الله خان ملاقات له تللے وم ، ډېرې خبرې مې ورسره وشوې . په خبرو خبرو كښې مې ورته دا ووې ، تاله تركي درځي ، فارسي درځي او نورې ژبې هم درځي خو خپله ژبه نۀ درځي . زما خبرې په هغۀ ډېر اثر وكړۀ او وعده ئې راسره وكړه چې زده كوم به ئې . كله چې له افغانستانه ووېستلے شۀ ، زۀ بمبۍ ته د دۀ ليدو له ورغلم نو هلته ئې ماسره پښتو كښې خبرې وكړې . (۲۳ مخ)

❖ په كابل كښې زمونږ تعلقات د نادر خان او د دۀ د كورنۍ سره ډېر وو . دې په خپله وزير دفاع وۀ او ورور ئې سردار عبدالعزيز خان د معارف وزير وۀ . يوه ورځ ئې ما ته ووې ، څه ورشه د حبيبي لېسه (كالج) وګوره

چې كالج ته ورغلم نو د يو جماعت د هلكانو نه مې دا تپوس وكړۀ چې "شما كيستيد؟" دوي به راته ووئيل چې " افغان هستم" بيا مې ورته ووې چې " ملك شما؟" دوي به ووې "افغانستان" بيا مې ورته ووې " افغاني ميداني كه افغان هستي؟" نو غلي به شو ، غږ به ئې نۀ كوۀ نو ما به ورته ووئيل چې څنګه افغان يئ او څنګه د افغانستان اوسېدونكي يئ چې خپله ژبه نۀ درځي .

❖ دغه شان محمود طرزي صاحب سره چې د افغانستان وزير خارجه وۀ او ډېر لائق سړے وۀ ، په يوه لويه مېلمستيا چې دۀ د مهاجرينو د پاره كړې وه ، د ژبې بحث راغے ، يو سړي ورنه پُښتنه وكړه چې دا څنګه افغانستان دے چې افغاني پكښې نشته . طرزي صاحب ووئيل چې فارسي هم زمونږ د ملك ژبه ده نو ما ورته ووئيل چې طرزي صاحب! پښتو خو د افغانستان ملي ژبه ده او د اكثريت ژبه ده ، په ټوله دنيا كښې د اكثريت ژبه هم سركاري وي ، هم دفتري ،هم تعليمي وي . (۱۲۳-۱۲۴ مخونه)

❖ د افغانستان او ازادو قبائلو حالت چې مې ليدۀ او پينځلس كاله مې په هندوستان ، قبائلو او افغانستان كښې ګُرزې پرزې وكړې نو په دې نتيجه ورسېدم چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

انقلاب د منډې کار نهٔ دے ، او دومره اسان څيز نهٔ دے ، انقلاب د سړې سينې کار دے ، انقلاب عمل او پوهه غواړي، انقلاب عالمان او پوهان غواړي چې د پوهې سره قام ورروزي او انقلاب ته ئې اماده کړي ، د انقلاب د پاره د اشخاصو ضرورت دے ـ تهٔ ګوره چې زمونږ جذباتي ملګري په څومره جوش راوتلي وو، ټول لاړل خوارهٔ شول نو کښيناستم د ځان سره مې ښهٔ فکر وکړهٔ ، زهٔ په دې نتيجه ورسېدم چې زمونږ د قام د تجارت خوا ته توجه شته نهٔ د صنعت خواته ، نهٔ د زراعت خواته او نهٔ د تعليم خواته ـ د بلې خوا نه په رسمونو ، رواجونو کښې تر غوړونو ډوب دي، په خانه جنګو اخته دي ، داسې قام انقلاب نهٔ شي کولے او دا قام د دې بلاګانو نه خلاصول پکار دي چې سياسي شعور پکښې پيدا شي او دا کار يوه پرامنه فضا غواړي، تر دغه وخته پورې زهٔ په دې عقيده وم چې دا ټول کارونه انقلاب غواړي ، تشدد راته د انقلاب نزدې او د کاميابۍ لار ښکارېده ، خو د تجزبې نه وروستو راته معلومه شوه چې د جنګ په وخت کښې اسونه نهٔ خربېږي نو څکه مې اراده وکړه چې خپل کلي ته واپس کېږم او د عدم تشدد د اصولو په بنا به کار کوم ، اول به د انقلابي اشخاصو د تعليم او تربيت د پاره قومي

مدرسې جوړوم نو څکه اتمانزو ته راغلم ـ زهٔ چې له هجرته بېرته راغلم ، د هغو مدرسو د بېرته جاري کولو کوشش مې کولو چې پېرنګيانو د جنګ په زمانه کښې بندې کړې وې ـ (۱۲۸، ۱۲۹ مخونه)

- ❖ چې په ډلو کښې اختلاف پيدا شي کهٔ ډېر ښهٔ او زورور خلق وي هم بې کاره شي او د هغوي طاقت د يو بله په غورزولو کښې صرف شي ـ په خدمت کښې اختلاف نهٔ راځي ، اختلاف د خودغرضۍ نه پيدا کېږي ـ (۱۷۳ مخ)
- ❖ پښتانهٔ ډېر ښهٔ قام دے ، دوي په افسانو او قيصو ډېر نهٔ پوهېږي ـ کهٔ هر ښهٔ کار چې په دوي کوې نو ځان ورته نمونه کړه چې تهٔ روان شوې ، دوي هم درپسې روانېږي ـ (۱۷۵ مخ)
- ❖ هغه کار چې سړے ئې په ښکاره نهٔ شي کولے او پټ ئې کوي، سړے کمزورے کوي او د خپلو اصولو نه ئې وباسي او په سړي کښې ويرې او بُزدلي پيدا کوي ـ (۱۸۹ مخ)
- ❖ زما د ابتدا نه دا عقيده ده چې پښتنون ډېر ښهٔ قام دے ، ډېر زر ئې اصلاح کېدے شي ـ په شرط د دے چې څوك ئې پوه کړي ـ دا نن چې دے په داسې بد حالت

(c) ketabton.com: The Digital Library

كښې دے ، د دې وجه دا ده چې څوك ئې غم نۀ خوري او نۀ ئې پوهوي۔ (۱۹۵مخ)

❖ مونږ ټول پښتانۀ يو قام يو ورونړه يو، د يو بابا اولاد يو ، زمونږ عزت او ذلت يو دے ، كۀ چرې مونږ د رسول الله صلى الله عليه وسلم په دې حديث عمل وكړۀ چې " په ځان دې څۀ پېرزو نۀ وي په بل ئې هم مۀ پېرزو كوه" نو ډېر زر به كامياب شو ، مونږ چې د خپل پښتون ورور سره د هر سلوك اراده وكړه ، پكار دي چې د لږ ساعت د پاره په هغې غور وكړو او خپل ګرېوان كښې وګورو كۀ چرې دا كار بل څوك ما سره وكړي نو زۀ به پرې خوشحاله شم كه خفه ؟ كۀ چرې زۀ به دې خوشحالېږم نو هغه كار كول پكار دي او كۀ زۀ پرې خفه كېږم نو پكار دي چې دغه كار مونږ ونۀ كړو ۔ بله دا چې مونږ پښتنو كښې كۀ يو سړے بد كار وكړي نو په دې وجه د هغۀ ملګرتيا پكار نۀ ده چې دے پېښورے دے يا بنووال دے يا كوهاټے دے يا ډېره وال دے او زما د علاقې دے ، د بد كارو او بد چلنه خلقو ملګرتيا نۀ ده پكار ، كۀ په ځان زمونږ ورور هم وي ځكه چې د دې د لاسه قام او سوسائيټۍ ته نقصان رسېږي او هم دا خلق قام تباه كوي۔

مونږ له پكار دي چې همېشه د حق ا و ښو خلقو ملګرتيا وكړو ، كۀ په مونږ كښې يو سړے بد كار وكړي مونږ ټولو له پكار دي چې د خپلې وروري او عزيزولۍ نه ئې وباسو كۀ هغه بنو وال وي، كۀ پېښورے وي ، كۀ كوهاټے وي ، كۀ ډېره وال وي ، كۀ مونږ په رښتيا په دې لاره روان شو نو زر به هغه كسان چې په بدو لارو روان دي او د چا د لاس چې پښتانۀ په دې مصيبت اخته دي د خپلو بدو كارونو نه به واوړي۔

دا نن چې پښتانۀ په بدو لارو روان دي ، د دې وجه دا ده چې مونږ د ښو او بدو فرق نۀ كوو او نۀ څوك شته چې د ښو او بدو په فرق مو پوهه كړي۔ يو بد عمله سړے چې وويني چې زما په بدعملۍ كښې ملا تړ كېږي نو هغه به ولې د خپلې بد عملۍ نه لاس اخلي او كۀ مونږ د ښو بدو فرق وكړو او لكه چې هر ماستختن په نمانځۀ كښې د خدا ے سره وعده كوو چې " ونخلع و نترك من يفجرك" يعني څوك چې ستا نافرماني كوي، مونږ به هغوي پرېږدو، كوركلے به ورسره نۀ كوو ، كۀ دا وعده په ځا ے كړو ، پښتون به يكدم بدل شي نو مونږ له پكار دي چې په دې خبرو هر پښتون پوهه كړو او دا خبرې د هرپښتون غوږو ته ورسوو ۔ (۱۹۸-۱۹۹ مخونه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

❖ جګړه او فسادونه مهٔ کوئ خپل مشقت کوئ او چا له رشوت مهٔ ورکوئ. (۲۰۲ مخ)

❖ د قام او ملك د خدمت د پاره خلقو قسم قسم تکلیفونه اوچت کړي دي او دا د خداے یو امتحان او ټرېننګ دے، د خداے کارونه ټول د خېر دي. ما له صبر کول پکار دي ځکه چې خداے د صبرناکو ملګرے دے. اخر به ئې نتیجه په خېر وي، ټول عمر به دا کړاوونه نهٔ وي اخر به راحت راشي. (۲۰۴ مخ)

❖ زما دې خپلې صوبې او پښتنو سره دومره مینه ده چې زهٔ ئې بیان نهٔ شم کولے. خپل ملك کښې خپل قام سره اوږے تږے او په تکلیف کښې خوښ یم نهٔ په بل ملك کښې په عېش او عشرت کښې. (۲۰۴ مخ)

❖ پېرنګیانو چې کوم امتیاز قائم کړے دے، دا په نېك نیتۍ نهٔ دے، دا ئې په دې غرض قائم کړے دے چې په مونږ کښې داسې بې اتفاقي او ګړبړې وي خو زهٔ د دې په حق کښې هم نهٔ یم چې دې خبرو له دې مونږ دومره اهمیت ورکړو چې زمونږه تعلقاتو او تحریك ته پرې نقصان ورسي ځکه مونږ چې څهٔ کوو نو د ځان د پاره نه بلکې د خپل قام او خپل ملك د پاره ئې کوو. د بل د پاره خو ئې نهٔ کوو. او بله دا چې تاسو ته به معلومه وي چې دا نن مونږ حکومت سره په جنګ یو،

دا خو د دې دپاره دے چې مونږه دا امتیاز لرې کول غواړو او د دې په ځاے مساوات قائمول غواړو او تر هغه وخته پورې دا امتیاز لرې کېدے شي چې تر کومه پورې مونږه کامیاب شوي نهٔ یو او واك اختیار زمونږ په لاس کښې راغلے نهٔ وي. (۲۱۳-۲۱۴ مخونه)

❖ افسوس چې مونږ خلق د بل د ارام او تکلیف خیال نهٔ ساتو ګنې هم دغه ذکر مونږ ورو او پټ هم کولے شو لېکن د دې خبرې کمے هم زمونږ په عامو مسلمانانو او هندوانو کښې موجود دے. مونږ همېشه پخپل خیال پسې ځو او د بل فکر نهٔ کوو. دا یو لوے کمے دے. مونږ له پکار دي چې هېمشه د خداے د مخلوق د تکلیف او ارام فکر او خیال وساتو او څهٔ چې کوو نو چې اول ئې په ځان وګورو کهٔ چرې ځان له ئې خوښوو (بیا پکار دي) چې بل ورور له ئې هم خوښ نهٔ کړو. (۲۱۴-۲۱۵ مخونه)

❖ پښتانهٔ هم دغسې خلق دي لکه څنګه چې تاسو (د هندوستان هندوان، سیکان او نورو قومیتونو او ذاتونو خلق) یئ. څنګه چې تاسو کښې ښهٔ او بد خلق شته، دغه شان په پښتنو کښې هم شته. دا ټولې خبرې د پښتنو دښمنانو جوړې کړې دي او د هغوی پراپېګنډه ده، د دې خبرو مطلب ئې ستاسو تېرایستل

(c) ketabton.com: The Digital Library

او زمونږ بدنامول دي ځکه چې تاسو ونهٔ ویروي او مونږ بدنام نهٔ کړي نو بیا به په دې ملك بادشاهي څنګه کوي؟ (۲۱۹مخ)

❖ زمونږ په خلقو کښې دا یو لوے کمے او نقص دے چې مونږ همېشه د بل د کمزوریو او عیبونو د راوښکلو او لټولو په فکر او غم کښې یو او خپلو کمزوریو او عیبونو ته فکر نهٔ کوو او په دې وجه خو مونږ نن په دنیا کښې برباد او نېستمند یو ، په ځاے د دې چې مونږ بل ته ګوته ونیسو ، ځان ته ګوته نیول پکار او د نورو د اصلاح نه وړومبے د ځان اصلاح فرض ده ، اول ځان دے بیا جهان دے۔ (۲۲۰ مخ)

❖ افسوس په دې دے چې مونږ سره څوك ښهٔ سلوك کوي هغهٔ ته نېغ یو او چې څوك مو سر په ډنډه وهي نو هغهٔ ته ټیټېږو او دا ډېر خراب عادت دے او مونږ له داسې عادتونه پرېښودل پکار دي۔ (۲۳۰ مخ)

❖ ما د ټالسټاے یو کتاب کښې چې شپږویشت قیصې ئې پکښې لیکلي دي، دا قیصه لوستې ده چې یوه چینه ده د هغې نه هر یو محلت ته نلکه راغلي ده خو د هر یو محلت خلق په دې کښې نښتي دي چې زمونږه د نلکې ابهٔ پاکې او خوږې دي او د دې نورو نلکو اوبهٔ ناپاکې او ترخې دي، دې ته هېڅوك فکر نهٔ کوي چې

باچاخان عهد ساز شخصیت

دا ټولې نلکې د یوې چینې نه راغلي دي نو څنګه یوه پاکه او خوږه شوه او نورې ناپاکې او ترخې شوې؟ او اسلام خو دا تعلیم ورکوي چې د مسلمان به په دې کتاب هم ایمان او عقیده وي او په وړاندینیو مذهبونو او کتابونو هم " والذین یومنون بما انزل الیك و ما انزل من قبلك " دا د دې ثبوت دے چې اسلام ټولو مذهبونو سره رواداري غوره کړې ده ۔ (۲۵۰-۲۵۱ مخونه)

❖ د هندوستان خلق هله د ترقۍ او ازادۍ معراج ته رسېدے شي چې هر چا له د خپلې عقیدې او خیال ازادي ورکړو او د هېڅ قسمه ظلم او جبر په چا ونهٔ کړو۔ (۲۵۲ مخ)

❖ مذهب خو دنیا ته د دې د پاره نهٔ دے راغلے چې د خلقو په مینځ کښې نفرت پیدا کړي بلکې مذهب خو د مینې محبت علمبردار دے۔ (۲۵۴ مخ)

❖ زمونږ د صبر جنګ دے ، مونږ د وهلو او کنځلو بدل نهٔ اخلو، مونږ به صبر کوو او ځان به خداے ته سپارو ، مونږ خو خدایي خدمتګار یو ، خداے به زمونږ بدل اخلي ، د خپلو زړونو نه خود غرضي او نفاق لرې کړئ ځکه چې د دې د لاسه برباد شوي یو ، ځان کښې ښهٔ اخلاق پیدا کړئ ولې چې د ښو اخلاقو نه بغیر څوك

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترقي کولے نۀ شي ، بله اے پښتنو ورونو ! زۀ په دې نۀ پوهېږم چې تاسو ولې د پېرنګيانو نه ويرېږئ ؟ دوي خو ستاسو په شان بنيادم دي، ستاسو په شان يو قوم دے، تاسو خو پرو جنبو او نفاق تباه کړئ ، ويره در کښې پيدا شوې ده ، د چا په زړۀ کښې چې د خدا ے ويره وي نو د هغۀ په زړۀ کښې د بل چا ويره نۀ راځي او د چا نه نۀ ويرېږي او د چا په زړۀ کښې چې د خدا ے ويره نۀ وي هغه د هر چانه ويرېږي نو په دې وجه چې مونږ د حکومت افسر ووينو نو ويرېږو ـ اے ورونړو! تاسو په زړۀ کښې د خدا ے ويره پيدا کړئ------

چې کوم کلي کښې جلسه وي نو هلته ډوډۍ چاۍ مۀ کوئ او مۀ پاتې کېږئ او د کلي خلقو ته مې هم ووې چې چا له چاۍ ډوډۍ هم مۀ ورکوئ ـ مونږ غريب قام يو خلقو له چاۍ ډوډۍ نۀ شو ورکولې ----- اے ورونو! تاسو د خدا ے د پاره يوه ورځ روژه نيوي نۀ شئ؟ او کۀ ثوك ډوډۍ درله پخه هم کړي نو تاسو ئې مۀ خورئ نو چې يو ځل خلقو ته ډوډۍ پاتې شي نو بيا به داسې نۀ کوي ـ (۵۵۷-۵۵۸ مخونه)

❖ مونږ خو د خدا ے د پاره لګيا يو د دې قوم خدمت کوو ، کۀ قوم زمونږ ملګرتيا وکړه نو دوي به ازاد شي او کۀ زمونږ مخالفت ئې وکړۀ نو دوي به برباد شي ولې چې

بغېر د قوم د امداد نه مونږ خپل منزل ته رسېدے نۀ شو ـ غم او فکر هغه چا سره وي چې د ځان د پاره کار کوي او ثوك چې د خدا ے د پاره کار کوي هغوي هېڅ غم او فکر نۀ کوي ـ (۵۲۱ مخ)

❖ بې شکه چې دروغ د څۀ وخته پورې په خلقو کښې غلط فهمي پيدا کولے شي خو چې رښتيا راشي نو دورغ پاتې کېدے نۀ شي ـ (۵۲۲ مخ)

❖ اے ورونو ! هر څۀ چې تاسو سره کېږي په هغې صبر کوئ، د ازار نه چا بازار موندلے نۀ دے او د ظلم کاسه نسکوره ده ، ثومره چې پېرنګيان په مونږ ظلم او زياتے کوي هغه هومره به زر تباه شي او مونږ به ترې خلاص شو ـ (۵۲۴ مخ)

❖ څۀ رنګه چې د خدايي خدمتګارۍ تحريك خدايي او بې غرضه تحريك دے نو کله چې خدايي خدمتګارو يو رېښتينے خدايي خدمتګار اسمبلۍ ته کامياب کړے دے ، هغه د دوي پکار راغلے دے او کله چې يو سړے دوي د خپلو غرضونو او تعلقاتو په وجه ودرولے دے نو اول خو هغه ناکاميابه شوے دے او کۀ ثوك کامياب شوے هم دے نو هغه هم د دوي په فائده نۀ دے راغلے بلکې د فائدې په ځا ے جماعت ته نقصان رسولے دے ـ (۵۹۸ مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

❖ ما ته بې اتفاقي د مقصد په لاره کښې خنډونه ښکارېدل او هره يوه ډله کښې چې بې اتفاقي پېدا شي نو د کاميابۍ په ځاے ناکاميابه شي۔ (۲۰۸ مخ)

❖ قومونه خو په تشو خبرو او دعوو ترقي نۀ شي کولے ، چې په کومو قومونو کښې نېکان پاکان او بې غرضه او د خداے دپاره د خدمت خلق پېدا شي نو هغوي ترقي وکړي ۔ خداے دې په مسلمانانو کښې داسې خلق پېدا کړي۔ ۲۱۰-۲۱۱مخونه)

❖ افسوس چې په پښتنو کښې دا کمزوري شته چې خپله ژبه هېره کړي ـ ـ ـ ـ ـ د ژبې په هېرېدو خپلو ته سړے پردے شي۔ (۲۲۸ مخ)

❖ مونږ خدايي خدمتګار د چا نه بدل نۀ اخلو ، مونږ مظلومان يو، زمونږ بدل خداے پاك اخلي۔ (۲۳۴ مخ)

❖ د هر يو تحريك انحصار په ليډر وي چې بهادر او هوښيار وي نو د تحريك خلق هم زړه ور او پوهه وي چې ليډر کمزورے او تنګ نظره وي نو د تحريك خلق هم بې زړۀ او تنګ نظره وي۔ (۲۳۶ مخ)

❖ غلام قومونه ډېر کمزوري وي او حاکم قوم ته ټينګ نۀ وي ، حاکم قوم کښې يو قسم کشش وي او محکوم قومونه خود په خود ځان ته راکاږي ۔ دغه وجه وه چې ما به پېرنګيانو سره نۀ ليدل ، هغوي به زما خلاف

پراپېګنډه کوله چې د دۀ دپېرنګيانو نه نفرت دے۔ زۀ خو خدايي خدمتګار يم او د خداے خدمت خو د خداے د مخلوق خدمت دے او پېرنګيان د خداے مخلوق نۀ دے ؟ (۲۴۷-۲۴۸ مخونه)

❖ زۀ د دواوې په دوره وم چې دغلته څۀ خانان او ملکان راغلل او زما نه ئې تپوس وکړۀ چې مونږ اورو چې تاسو زمونږ نه جائدادونه اخلئ او غريبانانو له ئې ورکوئ ؟ ما ورته ووئيل چې مونږ له خداے داسې ملك راکړے دے چې د دولتونو او نعمتونو نه ډك دے ، کۀ مونږ ازاد شو او دا ملك زمونږ شي او مونږ ملا وتړو ، دا ملك اباد کړو نو څوك به غريب پاتې نۀ شي ، مونږ به ټول خانان شو ، زمونږ دا اراده نۀ ده چې ستاسو نه جائداد او ملك واخلو ، مونږ خو ستاسو حالت هم ښۀ کول غواړو او دا اوږي هم مړول غواړو ، کۀ دا اوږي ماړۀ شي نو تاسو ته څۀ تاوان دے؟ کۀ تاسو د پېرنګيانو ملك ته لاړئ نو هلته نور خلق خو پرېږده د مزدورانو ئې هم بنګلې او موټرونه دي او ستاسو نه تپوس کوم چې ستاسو موټر شته ، بنګله شته؟ کۀ زمونږ تحريك کامياب شۀ نو د ملا حالت به هم ښۀ شي او د خان او ملك حالت به هم ښۀ شي، مونږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا هر څۀ چې کوو نو د خان د پاره ئې نۀ کوو ، دا د دې قوم د پاره کوو. (۲۲۷-۲۲۸ مخونه)

- زۀ دې قوم ته وايم چې تاسو تر څو بې غرضه ، دياتندار، ايماندار، په قوم او ملك مئين خلق پيدا کړې نۀ دې نو نۀ دا ملك ازادېږي او نۀ دا قوم. (۲۲۹-۲۷۰ مخونه)
- اے خدايي خدمتګارو ورونړو! مونږ خدايي خدمتګار يو ، خدا ے ته د خدمت ضرورت نشته، زمونږ کار د خدا ے د مخلوق خدمت دے، زمونږ کار په چا اعتراضونه او نکته چيني نۀ ده او دا زمونږ کار نۀ دے چې په نورو جماعتونو او د هغوي په مشرانو نکته چيني او اعتراض وکړو. زمونږ کار دا دے چې مونږ خپل پروګرام خلقو ته پيش کړو چې مونږ ستاسو د پاره دا غواړو او دا کار يوائې نۀ کېږي ، دا به هله کېږي چې تاسو راسره ملګري شئ ، ملك هم ستاسو او زمونږ شريك دے، قوم هم شريك دے او کار هم شريك دے. (۲۸۳ مخ)
- انسان چې انسان وي نو ځومره همدرد وي او چې انسانيت ترې لاړ شي نو بيا ځومره بې رحمه شي. (۷۰۸ مخ)

- خدا ے په قران کښې وايي چې ما هر قوم ته د هغوي نه يو هادي لېږلے دے ...... زما مذهب رښتيا، مينه محبت او د خدا ے د مخلوق خدمت دے. مذهب همېشه دنيا ته د اخرت او محبت پيغام راوړے دے. د کومو خلقو په زړونو کښې چې د بني نوع انسان د پاره رواداري، مينه، محبت نۀ وي او د کوم سړي په زړۀ کښې چې نفرت ، بغض، کينه وي نو داسې سړے د مذهب نه ډېر لرې وي. (۷۲۵-۷۲۶ مخونه)

د زړۀ په باغ مې ډېرې وشوه
بويه چې بيا سپرلے راځي سپرې ګلونه
عبدالغفار خان
۱۳مه جولايي، ۱۹۸۱ء

(c) ketabton.com: The Digital Library

عظمت هما

د باچا خان متحرک ژوند
د هغوي د خودنوشت په رڼا کښې

د خودنوشت یو مقصد د یو اتل د ټول ژوند د تعمیري کوششونو او جدوجهد هغه قیصې وي چې پکښې د سر لوړۍ او بهادرۍ د کارنامو ذکر شوے وي. دا تعمیري جدوجهد د هغه اتل د خپلې نظریې او د ژوند د تېرولو د طور طریقو سره د پوخ کمټمنټ یو سوچه اظهار وي. داسې کمېټډ اتلان د خپلې خاورې د ناموس او د خپل قام د شناخت او د سر لوړۍ د پاره د دنیا د هرې ستونځې مقابلې او مخ نیوې ته ښهٔ په نره هر وخت تکړه او تیار ولاړ وي. په داسې اتلانو کښې بایزید انصاري (پیر روښان)، خوشحال خان خټك، ایمل خان، دریا خان، احمد شاه ابدالي او دپښتنو د سر لوړۍ فخر، فخر افغان، عبدالغفار خان المعروف به باچا خان (۱۸۹۰ء-۱۹۸۸ء) دے چې خپل ټول ژوند ئې د پښتنو د شناخت، یو والي او خپله خاوره د سامراجي استبداد د پنجو نه په ازادولو کښې تېر کړے وۀ. هغه د ازادۍ په قیمت پوهه یو زیرك او مدبر سیاستدان وۀ. د هغۀ سیاسي شعور دومره تېز او تاند وۀ

چې په ماشوم والي کښې د تاند سماجي شعور له برکته د پښتنو د خدمت جذبه په زړهٔ کښې غزونې وکړه او دا جذبه په باچا خان کښې د هغوي د شپږم جماعت استاذ چې د مشن سکول هېډماسټر وۀ، ماسټر وګرم، چې په مینه او اخلاص ئې د خلقو خدمت کوۀ، له کبله راپېدا شوې وه. باچا خان په خپل کتاب کښې لیکي:

> مسټر وګرم چې به کومه تنخواه اخستله د هغې نه به ئې زمونږ بې وزلو هلکانو ته وظیفې ورکولې.

هغه وړاندې لیکي:

> ما کښې چې د انسانیت، قوم پرستۍ، وروروليٰ، عزیز ولۍ، وطن دوستۍ او د خدا ے د مخلوق د خدمت کومه جذبه پیدا شوې وه په هغې کښې زما د دې استاذ وګرم ډېر لاس دے.

او دا هم د ماسټر وګرم په باچا خان د بې لوثه خدماتو اثر وۀ چې هغوي د علم د رڼا له برکته خپل قام ترقي یافته قومونو په صف کښې ودرول غوښتل او د دې د پاره ئې په ۱۹۱۰ء کښې د مولوي عبدالعزیز سره په اتمانزو کښې یوه مدرسه جوړه کړه او دا مدرسه چې سر پرستي ئې حاجي عبدالواحد صاحب د ترنګزو کوله، په ۱۹۲۱ء کښې د ازاد سکولونو د یو Chain د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خورولو هغه بنیادي تیګه ده چې په پښتنو کښې د سیاسي او سماجي شعور په بېدارولو ، د غلطو رسمونو رواجونو د بېخ کنۍ سبب هم وګرځېدهٔ. دا نهٔ هېرېدونکي واقعات د باچا خان د ژوند هغه پاخهٔ بنیادونه دي چې پرې د باچا خان د سیاسي او سماجي خدماتو مانۍ ښه مضبوطه ولاړه ده . د هغوي د خودنوشت په امېل کښې دا نه هېرېدونکي واقعات لکه د غمي پرقېږي . د باچا خان په دې خود نوشت کښې په هره دوېمه پېره کښې د پښتنو د تتلي زېلي ژوند د ښېزاره کولو ، د بې ځایه رسمونو رواجونو د مونډ نه د اېستلو، د توهماتو د دنیا نه د سر راوښکلو خبرې لیکلي شوي دي . هغه د خپلې ځوانۍ قیمتي وخت د ملك په مختلفو جېلونو کښې صرف او صرف دې د پاره تېر کړے وهٔ چې پښتنو له خپل نوم، عزت او شناخت وګټي او پېرنګے د خپلې خاورې نه په کډه اچتولو مجبور کړي . په خپله خاوره د خپل اختیار او د پښتنو د سرلوړۍ خبره هغه زوړ روایت دے چې په دې سیمه د مودو نه راروان دے . باچا خان هم د دغه مړني روایت تسلسل دے . هغه باچا خان چې پخپله خو د یو لوے زمیندار نیازبین ځوے دے خو د دغه نیازبین باچا خان په نیازبین زړهٔ کښې د پښتنو د یو والي او سر لوړۍ فکر په غورځنګونو وي او په خود نوشت کښې لیکلے دا خبرې د هغوي د فکر انګازې دي.

> مونږ پښتانهٔ د امام حسین علیه السلام ډېر عزت کوو ځکه چې امام حسین علیه السلام د حق او جمهوریت د پاره راپاڅېدلے وهٔ او مونږ هم د حق او جمهوریت د پاره راپاڅېدلي یو . هغه هم مظلوم وهٔ ، مونږه هم مظلومان یو ، هغه د جمهوریت حق ګټهٔ او مونږه هم جمهوریت ګټو، هغهٔ هم د امن د پاره کار کوهٔ او مونږ هم د امن د پاره کار کوو.

د باچا خان په زړهٔ او ذهن کښې دا سپېځلي افکار او جذبات هسې نه دي راپېدا شوي . د انسان په ذهني جوړښت کښې د هغهٔ د چاپېرچل او د کور د ماحول هم ډېر زیات لاس وي . باچا خان په دې خبره ویاړ کوي چې زما د کور وګړي قام پرست وو . باچا خان لیکي:

> زما پلار بهرام خان د نورو خانانو په شان حاکم پرست نهٔ وهٔ او نهٔ ئې د دوي خدمتونه کول . زما د نیکهٔ هم دغه حال وهٔ . کله چې پېرنګیانو د بونېر د نیولو په غرض په بونېر حمله وکړه او د سورکاوۍ غزا وه نور خانان د فرنګي ملګري وو او سیف الله خان د قام پرستۍ ، دا رنګې زما غور نیکهٔ عبېدالله خان بابا ازاد خیال

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېاوړے مشر وهٔ چې د هغه وخت د حاکم
سلطان محمد خان طلايي د لاسه پانسي شهٔ.

دا ټولې خبرې د باچا خان په زړهٔ او ذهن نقش وې او دې سره سره د پېرنګي په پښتنو د هېڅ بې هېڅه ظلم او ناکړدو سترګو ليدلے حال او بيا په تېره تېره په حجره کښې ناست مېلمنو نه په خوږ اواز کښې د خوشحال خان ختك داسې قسمه شعرونه اورېدل:

څو وانهٔ خلي له غليمه انتقام
مرد نهٔ خوب کا نهٔ خوراك کا نهٔ ارام
چې د ننګ او د ناموس اندوي نهٔ وي
د هغهٔ سرې به نهٔ وي احترام
کهٔ همت او حميت غېرت پکښې وي
تر څښتنه نه بهتر ګڼه غلام

به ضرور د زلمي غفار خان په زړهٔ او ذهن کښې د دشمن نه د کرکې، په ازاده فضا کښې د ساه اخستو ارمان او په خپله خاوره د ننګ کولو جذبه راپاروله.

د باچا خان د کتاب جملې د دغه لمبه لمبه جذبه په غورځنګي اسلوب کښې لکه د سمندري موجونو چپې وهي او چې کله د دغه لمبه لمبه جذبو د عملي کولو وخت راغے نو باچا خان بيا يواځې نهٔ وهٔ.

باچاخان عهد ساز شخصیت

میں اکیلا ہی چلا تھا جانب منزل مگر
لوگ ساتھ آتے گئے اور کارواں بنتا گیا

په مصداق د باچا خان سره د هغوي په تعليمي او اصلاحي زيار کښې مولوي عبدالعزيز ، مولوي فضل ربي، فضل محمود مخفي، مولوي تاج محمد او بيا په تېره تېره د حاجي صاحب تورنګزو ملګرتيا او سرپرستي د باچا خان حوصله نوره هم پورته او تانده کړه او دا هم د دغه ملګرو برکت وهٔ چې ډېر زر د ازاد سکولونو او د اصلاح الافاغنه په نوم د يو انجمن تابيا وشوه. د باچا خان کليو په کليو ګرځېدل او په خلقو کښې د تعليمي او سماجي شعور د بېدارولو دا سلسله د سرسيد احمد خان هغه کوششونه دوباره راتازه کول دي کوم چې هغه د خپل قوم د تعليمي تقاضو له مخه د مدرسته العلوم د جوړولو د پاره کړي وو. په دې حواله باچا خان د پښتنو سرسيد احمد خان وهٔ. ځکه چې د تعليمي رڼا د خورولو په مد کښې د دواړو رهبرانو په کوششونو او هلو ځلو کښې يو شان والے ښکاري. باچا خان وايي چې زهٔ به چرته هم په دوره تلم نو پښتنو به راباندې ډوډۍ خوروله ، ما هغوي ته ووې چې تاسو په ډوډوۍ څومره خرچ کوئ ، دغه نغدې ماله په چنده کښې راکوئ چې په تعليمي مد کښې د قام د بچو په خبر ښېګړه راشي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مدرسة العلوم د جوړولو د پاره هم دغه طريقه سر سيد احمد خان هم خپله کړې وه ـ مولانا حالی په حيات جاوېد کښې ليکي:

سر سید نے بہادر برکت علی خان کو ایک خط لکھا جس کا خلاصہ یہ تھا
کہ آپ سے اور سب دوستوں سے یہ درخواست ہے کہ جو کچھ آپ
یا اور احباب میری مہمان داری میں صرف کرنا چاہیں ازراہِ
عنایت اس کی لاگت نقد عنایت فرمائیں ۔ میں نے اکثر
دوستوں سے اسی طرح دعوت کے بدلے نقد روپیہ لیا ہے اور
اس کو کالج کے چندہ میں جمع کر دیا ہے ۔

دې سره د سر سيد احمد خان د تهذيب الاخلاق اجراء او د باچا خان په ۱۹۲۸ء کښې د پښتون رسالې اشاعت مقاصد او اهداف هم يو شان والے لري۔ باچا خان ته معلومه وه چې په دنيا کښې هيڅ قوم بغير د خپلې ژبې نه ترقي کولې نهٔ شي ځکه هغوي په خود نوشت کښې ليکي:

ما دا اراده وکړه چې ضرور به يوه رساله په پښتو کښې د خپل قوم د پوهولو ، د دنيا د حالاتو نه خبرولو او د خپلې ژبې طرف ته د مائل کولو د پاره جاري کوم۔

باچاخان عهد ساز شخصیت

او د باچا خان دې کلکې ارادې په ۱۹۲۸ء کښې عملي شکل واخستهٔ او د ژبې د ترقۍ د پاره د انجمن د سپورې لاندې د سالانه مشاعرو انتظام په ملك کښې د انقلاب د جذبې د پيدا کېدو سبب وګرځېدهٔ او د دغه انقلابي جذبو له کبله د پښتنو په خاوره په سرو جامو کښې ملبوس د خدايي خدمتګارو په نوم يو درونډ فوج تيار کړے شهٔ چې ښه په نره ئې د سامراج د ناجائزو پاليسيو غندنه کړې ده او په هر فورم ئې د پښتنو د حق چغه وهلې ده او دا نن چې مونږ د پښتونخوا په نوم د يو ځانګړي شناخت دعوه کوو نو دا د باچا خان د اوږد جدوجهد ثمرات دي۔

باچا خان د خپل مقناطيسي او اثري شخصيت له کبله په غېرتمندو پښتنو او د برصغير د سر اېستلي ليډرانو کښې يو شان مقبول او معروف وهٔ۔ څنګه چې د هغهٔ په تقرير کښې تاثير وهٔ ، دغه شان د هغهٔ په تحرير کښې هم خوږلت ، سلاست او رواني محسوسېږي۔ د هغهٔ د ليك غېر تصنع انداز او د زړهٔ نه د راوتي خبرو سوچه ادبي اظهار د هغهٔ د خودنوشت ښکاره خصوصيات دي او فطرتاً د هشتنغر په خاوره کښې د ژبې خوږلت ، روان او بهاند انداز اخلې شوے دے او ورسره د هشتنغر د اديبانو په ليك کښې ځاے په ځاے د متلونو پيوندکاري د ژبې نزاکت او خواږهٔ يو په دوه کړي دي۔ د ژبې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

حواله د باچا خان يو ځانګړے انداز دے۔ د علامه اقبال خبره بات جو دل سے نکلتی ہے اثر رکھتی ہےاو د زړهٔ د کومي نه د راوتي خبرو کښې نهٔ څهٔ کوټ او تصنع وي۔ دا خودنوشت د هر قسمه تصنع او رنګ اميزۍ نه پاکه ده۔ څنګه چې د باچا خان شخصيت ايغ نيغ او بې باکه وهٔ ، دغه شان ئې په ليك كښې هم ريښتين توب ، صفايي او بې باکي ليدے شي۔ د باچا خان د بې باکۍ دا انداز وګورئ ؛

> کانګرس خو د پيرنګيانو سره د شپېتو کالو راسې د ازادۍ اخستلو د پاره په جدوجهد لګيا وهٔ ، خو انګرېزانو ورته پوره ازادي څهٔ چې نيمګړې ازادي هم نهٔ ورکوله مګر کله چې پښتانهٔ ورسره په دغه جنګ کښې ملګري شول او پښتنو په قيصه خوانۍ، ټکر، اتمانزو ، کوهاټ، هاتي خېلو او ميروس کښې قربانۍ ورکړې او دغه شان زمونږ د قبائلي علاقې غېرتي پښتنو دې پښتنو سره د هندوستان د ازادۍ په لاره کښې غزاګانې وکړې۔ د انګرېزانو توپونو او ټېنکونو ته ئې خپلې سينې ډال کړې او د دوي مخې ته لکه د غر ودرېدل نو

> انګرېزانو هله د هندوستان ازادۍ ته غاړه کېښوده۔

د باچا خان د ژوند قيصه د سياسي غرزو پرزو نه ډکه ده۔ ځکه د هغوي د خودنوشت په هره جمله کښې يو جوش او ولوله محسوسېږي او دغه د ولولې د احساس قيصې چې څوك هم لولي نو په مړو زړونو کښې به هم يوه نوې ولوله ، جوش او متحرك احساس پيدا کېږي۔

په دې خود نوشت کښې د هغه ازغنو لارو قيصې هم چيړلے شوي دي چې په هغې د تګ نه پس قام ارومرو د رفعتونو بام سر کولے شي۔ دا خود نوشت د باچا خان د خپل قام سره د مينې اخلاص همدردۍ او د عشق داسې داستان دے چې شروع ئې د پښتنو د سر لوړۍ نه کېږي او اختتام ئې ـــ نه رښتيا ...... د پښتنو سره د مينې په دې قيصې کښې د اختتام ټکے هډو د سره ليکلے شوے نهٔ دے۔ د باچا خان محبوبا پښتون قام به هم دغسې د سرلوړۍ ژوند تېروي۔

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library